

VIGILIA

2014/4

HEIDL GYÖRGY: **Hinni a hihetetlenben**

A szenvedő ember

PUSKÁS ATTILA: **A szenvedés kérdése és a teológia feladata**

MARTOS LEVENTE BALÁZS: **A szenvedéstörténet Szent Márknál**

ZAMFIR KORINNA: **Az ószövetségi panasz logikája és funkciója**

PATSCH FERENC: **Karl Rahner szenvedés-értelmezése**

KERTÉSZ IMRE: **Borbély Szilárdról**

Czigány György, Dukay Barnabás és Halmi Tamás versei

Beszélgetés Muszbek Katalinnal

79. évfolyam	VIGILIA	Április
LUKÁCS LÁSZLÓ:	Élet a halálból	241
HEIDL GYÖRGY:	Hinni a hihetetlenben	242
A SZENVEDŐ EMBER		
PUSKÁS ATTILA:	A szenvedő ember Isten színe előtt – a szenvedés kérdése és a teológia feladata	247
MARTOS LEVENTE		
BALÁZS:	Jézus szenvedésének története Szent Márk evangéliumában	251
ZAMFIR KORINNA:	A kér(dez)ő szenvedő Isten színe előtt. Az ószövetségi panasz logikája és funkciója	260
PATSCH FERENC:	Az érett hit iskolája: Karl Rahner szenvedés-értelmezése	269
SZÉP/ÍRÁS		
KERTÉSZ IMRE:	Borbély Szilárdról	277
DUKAY BARNABÁS:	...önmagunk porát szemünkbe fújja a szél; „....., s a hegyen sincs semmi.” (versek)	278
CSENDES TOLL:	Mese a zene hatalmáról	280
CZIGÁNY GYÖRGY:	Révfa lu végén; Álomba zárt; Se nyár (versek)	282
HALMAI TAMÁS:	A boldogtalan; Ahogy gyarapszik; Erdei hittan (versek)	283
MÓZES HUBA:	„Ugye, hogy ez az Atyám háza?” Egy korai, kevésbé ismert Dsida-vers bibliai ihletettsége (esszé)	284
THURZÓ GÁBOR:	A szóktetés (novella)	286
SZOMMER EDIT:	időtlen pillanatok; puzzle; április anyámnál (versek)	291
A VIGILIA BESZÉLGETÉSE		
LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS:	Muszbek Katalinnal	293
MAI MEDITÁCIÓK		
BALÁZS PÁL:	A metanoia ötvenhárom napja	303
NAPJAINK		
PFLIEGLER GYÖRGY:	Két „haszontalan” élet	310
KRITIKA		
TARISKA ESZTER:	Jálics Ferenc: <i>Lelkivezetés az Evangéliumban</i>	311
SZEMLE		
	(a részletes tartalomjegyzék a hátsó borítón)	313

Élet a halálból

Akik utaztak már repülőgépen, ismerik az élményt: a kifutópályán egyre gyorsulva gurul a gép, egyre jobban ráznak a kerekek a betonon, aztán egyszer csak megnyugszik minden: a gép fölemelkedett a földről, fölfelé indult, a magasba. Mert nem csak ez a mi földhöz ragadt világunk létezik, van az életnek egy harmadik dimenziója is, az ég felé. Zötykölődünk életünk és a történelem vándorútján, a napi események forgatagában, vergődve örömök és bánatok, sikerek és csalódások közt. De vajon létezik-e olyan „harmadik dimenzió”, amelybe át lehet jutni e göröngyös, diribdarab életből? S ha igen, képesek vagyunk-e oda valaha is fölemelkedni? S ha a saját erőnkéből nem futja, segít-e rajtunk valaki az Odatúlból?

Ebben a világban megjelent valaki, aki a mennyei Atya mindent felülmúló irgalmasságáról beszélt: a határtalan, de véges univerzum fölött lévő másik világról, a szeretet végtelen, mert isteni teljességéről. Sokaknak tetszett, amit mondott, mások hözöngőnek, álmodozónak tartották. Követői is akadtak, akik tanítványául szegődtek, anélkül, hogy igazán értették volna, miről is beszél.

Annál többeket viszont zavart ez az ember; eszement álmodozónak, a meglévő világrendjüket felforgató lázítónak tartották. Szembefordultak hát vele, és a világi meg az egyházi hatalom uraival kereszthalálra ítélték őt. A történelem számtalan ember kínzását és elpusztítását látta már és láthatja azóta is, az ő halálos vergődése mégis eltér az összes többi áldozatétól. Nemcsak elszenvedte a gyötretését, hanem haldoklásában is arra bízta rá magát, akit életében mennyei Atyjának nevezett, közben pedig szeretettel fogadta még a hóhérait is. Keresztje így nemcsak az emberi gonoszság, de az azt legyőző szeretet mementőjává is vált.

A Názáreti meghal, de a történet ezzel nem ér véget. Három nap múlva megjelenik tanítványai előtt. Nem férhet hozzá kétség: ő az, mégis egészen más. Nem tetszhalálból tért vissza: él, de már nem a biológiai törvényeknek alávetve. A tanítványok tapasztalata annyira kézzel fogható, annyira valóságos, hogy kizárja minden hallucináció lehetőségét. Egész lényüket átjárja ez az élmény: egyedülálló történelmi eseménynek lettek tanúivá. Szavuk sincs rá. „Feltámadt”, mondják, „és mi ennek tanúi vagyunk”. Ami Jézussal történt, az szétfeszíti a történelmet, a világmindenséget. Radikálisan új minőségű, de valódi esemény, amely itt kezdődött a mi történelmünkben, a mi világunkban, de kitör onnan, abba a végtelenbe, amelyről élete során tanított. A kereszten a szenvedést, a gonosznak kitettséget a mindent legyőző szeretet aktusává változtatta. Feltámadása pedig rést nyitott a halál börtönén: fölsejlik előttünk a léten túli lét, amelyben minden beteljesült az örök szeretet boldogságában.

Hinni a hihetetlenben

1967-ben született. Eszmetörténész, tanszékvezető egyetemi docens a Pécsi Tudományegyetem Esztétika és Kulturális Tanulmányok Tanszékén. Legutóbbi írását 2013. 11. számunkban közzöltük.

Miért nem ölelhette meg Mária Magdolna a feltámadt Jézust, amikor felismerte, hogy akit kertésznek vélt, valójában a Mester? Miért utasította el az Úr, és miért olyan szavakkal, amelyeket az újabb Bibliafordítók és -magyarázók túlságosan zordnak éreznek, és olykor enyhíteni igyekeznek? *„Mé mou haptou!”* *„Ne érij hozzám!”* *„Ne érints meg!”*

Mária Magdolna nem érinthette meg azt a Jézust, aki hét ördögöt űzött ki belőle, akinek hűségese tanítványa lett, és akit egészen a Golgotáig elkísért. Szemtanúja volt Mestere halálának, és bár az evangélisták az ő nevét nem említik, bizonyosan segédkezett a sírbatételnél is, hiszen a hét első napján, még pirkadat előtt elsőként és egyedül sietett a sziklásírhoz, amelyet azonban üresen talált. Gyászolni ment, s mert azt hitte, valaki titkon elvitte a holttestet, keserves sírásra fakadt. És amikor ez az asszony, aki olyannyira szeretete Jézust, hogy mindvégig kitartott mellette, rádöbent, hogy él az, akit holtaknak tudott, él, és ott áll előtte, Mesterének még a lábát sem karolhatta át, ahogyan mások, a kenetvivő asszonyok megtehték, akik rövidebb később találkoztak a Feltámadottal!

Miként képzeljük el ezt a találkozást? Úgy, ahogyan Tiziano megfestette, akinek táncos lábú Jézusa elegáns sasszéval kihátrál az előtte térdelő bűnös asszony érintése elől, nehogy a tisztátalan beszennyezze a tisztát? Vagy éppen ellenkezőleg, Franciabigióhoz hasonlóan fessük magunk elé a jelenetet: a vérző sebekkel borított Jézus tapintatosan megkíméli a gyönyörű magdalai Mária patyolat ruházatát? Nemde, inkább kortársuknak, Coreggióknak lehet igaza, hiszen az ő Jézusa Máriára figyel, de baljával az égre mutat, úgyhogy szinte halljuk, amint mondja: *„Ne érints meg engem, mert még nem mentem fel az Atyához, hanem menj el a testvéreimhez, és mondd meg nekik: Fölmegyek az én Atyámhoz és a ti Atyátokhoz, az én Istenemhez és a ti Istenetekhez?”* (Jn 20,17). Ha így képzeljük el Jézus és Mária Magdolna találkozását, hűségesek maradunk a bibliai elbeszéléshez. Mária ugyanis nem érinthette meg azt a Jézust, akit előbb kertésznek vélt, azután pedig csupán Rabbinak, Mesternek ismert fel.

Így szól hozzá Jézus: „Mária!” Ő megfordulva azt mondja neki *héberül: „Rabboni!”* Hihetetlen, csodálatos, megrázó felismerés! A halottnak hitt Jézus él! Igen ám, de mások is föltámadtak már. Más halottokról is tudjuk, hogy visszatértek az élők közé. Fölkelt Jaireus lánya, akit már elsirattak (Mt 9,25; Mt 5,42; Lk 8,55), föléledt a száreftai asszony fia (1Kir 17,22), életre kelt a naimi (Lk 7,14) és a sunemi özvegyasszony fia is (2Kir 4,34). Föltámadt Lázár, sőt Jézus halálakor *„sok elhunyt szentnek föltámadt a teste”* (Mt 27,52). Miben különbözik az övékétől a názáreti özvegyasszony fiának, egy csodarabbinak a feltámadása?

Mária Magdolna és Jézus találkozását hangsúlyosan jelen időben beszéli el János evangéliuma. *Jézus megkérdezi tőle: „Asszony, miért sírsz? Kit keresel?”* Ő pedig, azt gondolva, hogy a kertész az, ezt fe-

leli neki: „Uram, ha te vitted el őt, mondd meg nekem, hová tetted, és én elviszem!” Így szól hozzá Jézus: „Mária! Ő megfordulva azt mondja neki héberül: Rabboni!” Az mondja neki Jézus: „Ne érints meg, mert még nem mentem fel az Atyához! Menj a testvéreimhez, és mondd meg nekik: felmegyek Atyámhoz és Atyátokhoz, Istenemhez és Istenetekhez!”

A beszélgetés a jelenben zajlik, mert a feltámadott Jézussal való találkozás az Evangélium szerint nem csupán elmúlt történelmi esemény, amelyre tisztelettel emlékezünk, hanem a hittel megőrzött hagyomány jelene. Az a Jézus ugyanis, akiről az evangélista az első évszázad utolsó évtizedében tanúságot tesz: meghalt, feltámadt, de azután nem halt meg, mert a halál többé nem uralkodik rajta. Ez csakugyan hihetetlen! Jézus élt. Rendben. Jézus nagyszerű dolgokat cselekedett és tanított. Legyen! Jézus meghalt a kereszten. Úgy tudjuk. Jézus föltámadt. Meglehet. Jézus nem halt meg, ma is él. Képtelenség!

János evangéliuma példaként állítja elénk a magdalai Máriát. Őneki jelent meg először a feltámadt Krisztus, találkozásuknak ezért önmagán túlmutató jelentése van. A szöveg egy olyan eseményről beszél, amely minden egyes hívőnek, az egyház valamennyi tagjának az életében megtörténik. Azért lesz valaki krisztushívő, mert találkozik Krisztussal, aki a nevéen szólítja, akihez odafordul, akit felismer és követ, mint juhok a jó pásztort. Találkozunk vele a keresztségben, amikor mi magunk megvalljuk, vagy a gyermeket befogadó közösség megvallja Krisztusba vetett hitét. A Krisztus-hit megvallása maga a találkozás, az odafordulás, Jézus Krisztus megérintése. De nem a Rabbi, hanem az egyszülött Fiú megérintése. Erre figyelmezteti Jézus Máriát. Mert nem egyszerűen a feltámadt Rabbit kell megérinteni a hit érintésével, hanem a megdicsőült Krisztust, aki fölment a mennybe és az Atyánál van. Az Evangélium nem enged megállni a Rabbi tiszteleténél! Nem elegendő az a hit, hogy Jézus élt, meghalt, feltámadt. Húsvétot a Mennybemenetel és Pünkösöd teljesíti be.

János evangéliuma szerint tehát úgy kell megérintenünk Jézust, ahogyan a szinoptikusok (Mt 9,18–26; Lk 8,40–56; Mk 5,25–34) a vér folyásos asszonyról tanítják: a hit gyógyító, isteni erőt közvetítő érintésével. Jézus ugyanis azt mondja a köntöse szegélyét félve-rettegve megérintő asszonynak: „a hited meggyógyított”. Csak a hit valódi, benső mozdulata emel föl az ember Jézustól az Atyánál lévő Fiúhoz. Ezért mondja: „Ne érints meg, mert még nem mentem fel az Atyához. Menj a testvéreimhez, és mondd meg nekik: felmegyek Atyámhoz és Atyátokhoz, Istenemhez és Istenetekhez.” Azt a Jézust kell megérinteni és hirdetni, aki az ő Atyjánál, és a mi Atyánknál, az ő Istenénél és a mi Istenünknel van. Az ő Atyjánál, vagyis az örök Ige, az egyszülött Fiú Atyjánál. Az ő Istenénél, mert Jézusnak a feltámadásban helyreállított emberi természetete most is e természet Teremtőjénél, az ő Istenénél van. A mi Atyánknál és Istenünknel, akinek mi nem természetünknel fogva, hanem a kegyelem által lettünk fiai, és akit a testvérünké lett Jézus biztatására merünk Atyánknak szólítani, miután — ahogyan Szent Ágoston mondja — a keresztségben újból megszült minket Anyánk, az egyház. János evangéliuma tehát e helyütt is arról beszél, hogy

Jézus Krisztus a megtestesült, örök Ige, aki az Atyától jött, nekünk átadatott, és Óhozzá tér vissza immár teljes emberségével együtt.

Jó-jó, mondhatja most valaki, de mindezt János evangéliuma meséli el, egy szöveg, amelyet Jézus halála után nagyjából hetven évvel állítottak össze. A te Jánosod isteni méltóságra emeli az ember Jézust, de miért higgyem el neki, hogy az a Jézus, akit Tiberius császár uralkodása idején, Poncius Pilátus helytartósága alatt, valamikor a 30-as évek első felében megfeszítettek Jeruzsálemben, az Atya örök Fia? Hacsak nem látom, ha nem tapasztalom meg, ha nem érzékelem, ha az ujjammal nem tapogatom meg a sebeit, a szögek helyét, akkor nem hiszem, hogy most is él az, akit az evangélisták föltámadottnak mondanak.

János evangéliuma ismeri az effajta érvelést. A jánosi közösség tagjai pontosan tudják, hogy az igehirdetés, amelynek középpontjában a feltámadt Krisztus áll, közvetítőkön keresztül történik, a hit hallásból fakad. Volt, aki látta és megérintette Jézust, ezért hitt, de a többi tanítvány, a nagy többség, köztük mi is, mások tanúságtételére bízta magát, és úgy vallja Úrnak, hogy testi szemeivel soha nem látta őt. *„Tedd ide az ujjadat és nézd a kezeimet; nyújtsd ki kezedet és tedd az oldalamra, és ne légy hitetlen, hanem hívő!” Tamás azt felelte: „Én Uram és én Istenem!” Jézus erre azt mondta neki: „Mivel láttál engem, hittél. Boldogok, akik nem láttak, és mégis hittek!” (Jn 20,21).*

Boldog, aki a feltámadt Jézust Úrnak és Istennek vallja. Boldog István diakónus, aki *„Szentlélekkel telve föltekintett az égre, látta Isten dicsőségét, és Jézust Isten jobbjá felől állni. Megszólt: »Íme, nyitva látom az egeket, és az Emberfiát állni Isten jobbjá felől.« Erre ők fennhangon kiáltva befogták fülüket, és egy akarattal rárohantak” (ApCsel 7,55–57).* Lám, ez a tanúságtétel korábbi János evangéliumánál, a 70-es évekből származik, a hitvallás azonban ugyanaz. Jézus, bár keresztre feszítették és meghalt, él és Isten jobbján áll, Isten dicsőségében. Az elbeszélés szerint a főtanács tökéletesen érti, mit jelent István hitvallása. Blaszfémia! Jézust isteni méltóságra emeli, holott egy az Isten. Az Apostolok Cselekedeteiben tehát arról a tapasztalatról számol be a zsidó-keresztény közösség, hogy Jézus tisztelete, Jézus nevének segítségül hívása, a nevében végzett gyógyítás „életveszélyes”, mert ez a Jézus tanítványainak meggyőződése szerint isteni méltósággal bír. És mégis, ha kell, sokan az életüket adják, de nem tagadják meg az Atya jobbján álló Emberfiát.

Ugyanerről a megbotránkozott Jézus-hitről tanúskodott néhány évvel korábban Márk: *„A főpap újra megkérdezte őt: »Te vagy-e a Krisztus, az áldott Isten Fia?« Jézus azt felelte neki: »Én vagyok. És látni fogjátok az Emberfiát a Hatalmasnak jobbján ülni, és eljönni az ég felhőiben.« Ekkor a főpap megszaggatta ruháit, és így szólt: »Mi szükségünk van még tanúkra? Hallottátok a káromkodást. Mit gondoltok?« Erre azok mindnyájan halálra méltónak ítélték őt” (Mk 14,61–64).* A 60-as évek második felében rögzített hitvallás Jézust az egész kozmosz urának és bírójának tartja. Márk is a feltámadt, élő, a Hatalmas jobbján ülő Krisztusról beszél, nem egy a halálból visszatért emberről.

Ugyanerről a hitről tanúskodnak még előbb Pál apostol levelei. A Filippiekhez írt levél gyönyörű himnusza (2,6–11) Jézus Krisztus Istennel való egyenlőségéről, megtestesüléséről, alázatáról és felmagasztalásáról annak tanúbizonysága, hogy Jézus Krisztus nevének kultikus-liturgikus tisztelete 60 körül a zsidó-keresztény közösségek általános gyakorlata. A Jézust követő zsidók Jézus-tisztelete a monoteista zsidó vallásgyakorlatból éppúgy levezethetetlen, mint ahogyan az általuk mélységesen megvetett hellenista politeizmus hatásával sem magyarázható. A hagyományos monoteizmus elfogadott kereteit szétfeszítő, Jézus nevét övező kultusz — teljesen érthető módon — azonnal kiváltotta a zsinagóga vezetőinek haragját és a tanítványok kegyetlen üldözését, hiszen, amint Larry Hurtado fogalmaz, Jézus-tiszteletük „a hagyományosabb zsidó monoteista praxissal összevetve ‘binitárius mutációt’ jelentett”.

Ezekről az üldözésekről legkorábbi keresztény forrásszövegünk, a Tesszalonikiekhez írt első levél is beszámol (2,14–16), a Galatákhoz írt levélből pedig megtudjuk, hogy Pál apostol Saulként éppen e hit miatt üldözte Jézus követőit. Előbb, mint mondja, buzgó zsidóként, ősei hagyományainak őrzőjeként pusztította Isten egyházát, utóbb viszont ő maga is, kinyilatkoztatás hatására, hirdetni kezdte, hogy Jézus Isten Fia (1,13–16). Azt hirdette, amiért ő maga halálra kereste a tanítványokat. Mikor kezdődött az üldözés? A harmincas évek első felében, vagyis a kezdet kezdetén. Saul azért pusztította a zsidó-keresztény közösségeket, mert Jézus-tiszteletük mélyen sértette az ősök hagyományát, amelyhez ő maga következetesen ragaszkodott. Ekkor ítélik halálra István diakónust. Nem kései visszavetítés tehát az Apostolok Cselekedeteiben olvasható hitvallás, mely szerint az Emberfia Isten jobbjára felül áll, hanem a legelső keresztény nemzedék hitének megfogalmazása. Ily módon a legkorábbi, vagyis az ötvenes évek elejéről származó történeti források igazolják, hogy az egyházat immár két évtizede azért üldözik, mert Jézust nem csupán Rabbóninak szólítja, mint először Mária Magdolna, hanem olyan új, teljességgel szokatlan kultikus tiszteletben részesíti, amely az Atya mellett jelöli ki a helyét, egyenlővé téve őt Istennel. Nem egy elszigetelt csoport örült tagjai vallották Úrnak és Istennek Jézust, hanem az egész egyház, hiszen Saul nem egy jelentéktelen zsidó szektát, hanem, mint mondja, *Isten egyházát üldözte és pusztította mód felett* (Gal 1,13).

E hitük miatt üldözték a legelső zsidó-keresztény közösségek tagjait a zsinagóga elöljárói, e hite miatt pusztította az egyházat Saul, ezt a meggyőződést tartotta a Szanhedrin a Tóra megsértésének, amikor — Josephus Flavius tudósítása szerint — a legsúlyosabb büntetésre, megkövezésre ítélte Jakab apostolt és társait. Mi állhat e sajátos, a vértanúságot is vállaló Jézus-tisztelet háttérében? Mária Magdolna tapasztalata. A kenetvivő asszonyok tapasztalata. Az emmauszi tanítványok tapasztalata. A terembe bezárkózó apostolok tapasztalata. Tamás tapasztalata. Pál apostol tapasztalata. Egyszóval, az ősegyház nekünk áthagyományozott hitbéli bizonyossága a Feláradott és az Atya jobbján álló Jézusban.

Hitünk és a tudásunk ezen a ponton szorosan összekapcsolódik, hiszen nincsen szilárdabb, nincsen tudományosan megalapozottabb magyarázat a Jézus-tisztelet e jól dokumentált történelmi jelenségére annál, amit maguk az evangéliumok kínálnak: Jézus Krisztus valóban feltámadt, feltámadása után megjelent a tanítványoknak, majd emberi testben fölment a mennybe, az Atyához. Ha ezt a hitet pusztán önmagában tekintjük, és kiszakítjuk történelmi, társadalmi-közösségi összefüggéseiből, ha ideológiává silányítjuk, akkor egyszerűen képtelenségnek tűnik. Teljességgel hihetetlen! Látjuk azonban, éppen az teszi hihetővé, hogy e hihetetlen dolgok hitéhez az első pillanattól fogva akár életük feláldozásával is ragaszkodnak a tanítványok. Nem tudnak mást hirdetni, mint amit döbbenet-ujjongva megéltek. Tanulatlan, egyszerű emberek ők, híján a műveltségnek, az ékesszólásnak, a logikus érveknek, e hitnek mégis képesek rövid idő alatt további követőket megnyerni a legkülönbözőbb rendű, rangú, nemzetiségű emberek közül, akik szintén hajlandók életüket adni ugyanezért a hihetetlen hitért.

Ha elfogadjuk, hogy a Jézus-tisztelet nem magyarázható sem a zsidó monoteizmus belső fejlődésével, sem külső vallási-kulturális hatással, akkor már csak egy lépés választ el annak kimondásától, amit Tertullianus állít: *„Isten Fia keresztre feszítettett: nem szegény, hiszen szegyélni való. Isten Fia meghalt: teljességgel hihető, mivel képtelenség. Eltemették és feltámadt: bizonyos, mert lehetetlen”* (*De carne Christi* 5,4). E tömör, sokszor félreértett, eltorzított és kinevetett gondolat valójában egy Arisztotelész által is elismert érvtípust alkalmaz a feltámadás hitére. A görög filozófus szerint ugyanis minél valószínűtlenebb egy esemény, annál kevésbé valószínű, hogy bárki is higgyen a megtörténtében, hacsak nem szól mellette valamilyen sajátos bizonyíték (*Rétorika* 2.23. 1400a). Isten Fiának halála és feltámadása teljességgel valószínűtlen esemény volt. Az a tény azonban, hogy az apostolok erről a valószínűtlen eseményről mégis úgy tudósítanak, mint ami valóban megtörtént, hihetővé teszi. Azért tanúskodnak a képtelenség mellett, mert megtapasztalták a valóságát.

A mi hitünk az első tanítványok hite. A mi hitünk Isten egyházának bizonyosságára alapozódik. Hitünket megelőzi a Találkozás, és ebből a hitből megértés fakad. Ha nem hiszünk, nem értünk, ahogyan Püncösdig az első tanítványok is bizonytalankodtak. Nem azért, mert esztelenség, ami történt, hanem mert a dolgok mélyébe az van belevésve, hogy a megértés Találkozásból fakadhat. A mi hitünk sem esztelen hit, hiszen minden dokumentumunk, minden forrásunk azt támasztja alá, hogy a zsidó-keresztények kezdetben maroknyi közössége pontosan abban a Jézusban hitt, amely Jézusról később, az első század közepétől kezdve, amikor a szükség úgy kívánta, írásaiban is beszámolt. És ez a Jézus nem más, mint a kereszten meghalt, sírba helyezett, feltámadt, és az Atya jobbán ülő Fiú, akinek nevére *hajoljon meg minden térd az égből, a földön és az alvilágban, és minden nyelv vallja, hogy Jézus Krisztus az Úr! az Atyaisten dicsőségére* (Fil 2,1–11).

A szenvedő ember Isten színe előtt

PUSKÁS ATTILA

A szenvedés kérdése és a teológia feladata

1965-ben született. 1990-ben szentelték pappá, Rómában a Gergely Egyetemen filozófiából, Budapesten teológiából doktorált. Jelenleg a PPKE Hittudományi Karának dogmatika professzora, a Vigilia munkatársa. Legutóbbi írását 2013. 11. számunkban közöltük.

Karl Popper szerint nemcsak a tudomány, de maga az emberi élet is nem más, mint problémák sorozata és a problémák megoldásának a határtalan sora. Alighogy megoldottunk egy problémát, rögtön újabb megoldandó problémákkal kell megküzdenünk. Etimológiája szerint a „probléma” szó eredetileg valami kiálló fokot, szirtet jelent. Olyan akadályt, ami gátolja továbbhaladásunkat, ami akadályként elállja előlünk az utat. Ha tovább akarunk haladni, akkor le kell gyűrnünk, le kell küzdenünk vagy ki kell kerülnünk és más utat kell találnunk.

Nos, a szenvedés kérdése aligha foglalható bele a probléma általános kategóriájába. Bármennyire is törekszünk kikerülni a szenvedést, előbb vagy utóbb szembesülnünk kell vele. Bármennyire is próbáljuk szenvedésektől mentessé tenni az életünket, a testi vagy lelki szenvedések ránk találnak. S ha mindenáron meg akarjuk tőlük kímélni magunkat, sokszor nagy árat fizetünk ezért: érzéketlenné, közönyössé és önközpontúvá válunk, mellyel másoknak okozunk szenvedést. A szenvedés kérdése elől nem lehet egy életen át elmenekülni senkinek. Senki nem veheti tudatlanra, mint egy akármilyen problémát. A szenvedés kérdése egyetemes hatósugarú. Éppen egyetemes természetéből fakadóan azt a lehetőséget hordozza, hogy a szenvedő emberek közelebb kerüljenek egymáshoz, nagyobb felelősséget vállaljanak egymásért. Aki már szenvedett, fokozottan testvérének érezheti a szenvedőt.

**A szenvedés kérdésének
egzisztenciális súlya
és személyes jellege**

A szenvedés kérdésének másik jellemzője, hogy a legsúlyosabb kérdések egyike, amely létezésünk legmélyén, egzisztenciális súlyal érint bennünket. A legkevésbé sem pusztán elméleti vagy gyakorlati probléma, mely kellő okossággal, ügyes eszme-futtatással vagy praktikus rátermettséggel megoldható lenne. Mielőtt elméleti problémává és annak kezelésévé tárgyasulna, már egzisztenciális erővel felmerülő kérdésként jelentkezik, melyet nem lehet semmilyen általános teóriával egyszer s mindenkorra megválaszolni vagy receptszerű praxissal elintézni. A személyhez intézett kérdés, mely kitől-kitől személyes választ vár, melyet helyette senki nem tud megadni. A filozófiai elméletek, vallási tanítások, gyakorlati tanácsok és még az együtt érző emberi jelenlét is legfeljebb segítséget, iránymutató szempontokat, de nem kész megoldást tudnak kínálni

a személyes felelethez, melyet ismét és ismét ki kell csiholnia magából annak, akire rászakad a szenvedés kérdésének súlya.

Sokféle válasz kíséreltet enged meg

Éppen személyes jellegéből és egzisztenciális súlyából fakad harmadik jellemzője a szenvedés kérdésének: zavarba ejtően sokféle viszonyulási lehetőséget, válasz kíséreltet enged meg. A szenvedés önmagában sokértelmű jelenség. A hozzá való szabad, értelemkereső/értelemelfogadó viszonyulásunkon múlik, hogy milyen magatartást hív elő belőlünk. A szenvedésnek lehetnek jótéteményei is számunkra. Elősegítheti tisztulásunkat, érlelődésünket, rátalálásunkat az élet értelmére, növekedésünket a tevékeny szeretetben, lelki erőink mozgósítását. Ugyanakkor rombolhat és tönkretelhet, kétségbeesésbe taszíthat és lázadására indíthat, megbéníthat és kifoszthat, gyűlöletet szíthat és bosszúra indíthat.

Szenvedés és szeretet sajátos kapcsolata

Végül úgy tűnik, hogy a szenvedésnek sajátos kapcsolata van a szeretettel: szenvedés és szeretet különös kölcsönösségben egymáshoz tartozik. Évtizedekkel ezelőtt egy paptestvér szobájának a falán láttam ezt a feliratot: „szenvedés nélkül a szeretet lehetetlen, szeretet nélkül a szenvedés elviselhetetlen”. Sokak tapasztalata igazolja ennek az állításnak az igazságát. Lehetetlen úgy szeretni, hogy aki szeret, ne legyen kész a szenvedésre: szenvedésre azért, és alkalmasint attól, akit szeret; szenvedésre amiatt, hogy ő maga nem tud eléggé vagy jól szeretni; a szenvedésre, ami ahhoz szükséges, hogy folytonos átalakulásban jobban tudjon szeretni. A szenvedést nem vállaló szeretet nem hiteles szeretet. A kijelentés másik fele legalább ennyire igaz: szeretet híján a szenvedés hosszú távon értelmetlen és ezért elviselhetetlen. A szeretetben élve azonban az ember olyan önmeghaladásra lehet képes, mely elhordozhatóvá teszi a szenvedéseket is.

A teológiai reflexió tárgyaként nem pusztán megoldandó vagy megoldható probléma

A szenvedés jelensége és kérdése egyetemes, egzisztenciális, önmagában sokértelmű és sajátos kapcsolata van a szeretettel. Már csak e néhány jellemzője is indokoltá teszi, hogy a teológia újból és újból reflexió tárgyává tegye. A teológia a szenvedéstől egzisztenciálisan érintett és döntés elé állított ember helyzetét és tapasztalatait vizsgálja az Istennel való kapcsolata szempontjából. Annak az embernek a helyzetét és tapasztalatát, aki Isten színe előtt áll, aki azzal a hittel él, hogy egész élete „coram Deo” zajlik, hogy még szenvedései is Isten színe előtt átéltek szenvedések. Hogyan birkózik meg a szenvedés súlyos kérdésével a hívő ember? Milyen krízisbe juttathatja hitét a szenvedése, s hogyan állhat helyt e kiélezett szituációban? A szenvedés helyzetében milyen választ és segítséget kap Istentől? Mi Isten végső válasza a szenvedésre?

A teológiának újból és újból tudatosítania kell, hogy a szenvedés kérdését ő sem kezelheti pusztán megoldandó vagy megoldható problémaként. Nem tehet úgy, mintha tudná a végső és mindent átfogó, kimerítő választ a szenvedés miéértjére. A teológiának sem áll rendelkezésére a szenvedés kérdésének a megválaszolásához a kinyilatkoztatásból kiolvasható mindenre kiterjedő tudás. Ennek

**A teológia mondandója
a szenvedés kérdésével
kapcsolatban**

elismerése az első lépés afelé, hogy megfelelően közelítsen a szenvedés titkához. Jól teszi, ha Jób barátaihoz hasonlóan először hosszasan hallgat, figyelmesen és megrendülten hallgatja a szenvedő ember panaszát. S azt sem kell szégyellnie, ha a csendes hallgatást megtörő szólása a szenvedő emberhez nem lesz kereken megformált beszéd és csak el-elakadozó gondolatföredékekben tud fogalmazni. Azzal a tudattal, hogy a személyes válasz kiben-kiben a legbelső csendben születhet csak meg. Azzal a meggyőződéssel és hittel, hogy a szenvedő ember panaszára és a szenvedés miértjére egyedül Isten adhatja meg és fogja megadni a végső választ. És addig?

A teológia a szenvedés kérdésével kapcsolatban nem tud mindent, de ez korántsem jelenti azt, hogy semmit nem tud. Ha csak töredékes gondolatokat tud is artikulálni, ki kell mondania azt a keveset, de szükségeset és elégségeset, amit tud. Megrendülten kell hallgatnia a szenvedő embert és végül el kell némulnia, hogy az ember csendjében Isten adja meg a végső választ, de nem szabad teljesen némának maradnia. El kell mondania azt, amit tud, azt, amit Isten már elmondott a szenvedő embernek és megtett a szenvedő emberért. El kell mondania és dicsőítenie kell érte Istent. Beszélnie kell Jézusról, aki megszabadította az embert attól a bénító és közömbösségbe taszító képzetétől, hogy minden szenvedés oka valamiféle bűn, akár a saját személyes bűne, akár az ősök/mások bűne, melynek a szenvedés a jogos büntetése lenne. Beszélnie kell Jézusról, aki szembeszállt az embert megnyomorító testi-lelki szenvedésekkel és szabadítást hozott a szenvedőknek, de aki a legnagyobb bajnak mégsem a szenvedést tartotta, hanem a szeretetre való képzetlenséget, a bűnt. Elsősorban a bűn hatalma alól felszabadítóként, a szeretetre újra képessé tevő Megváltóként jött közénk. A teológiának beszélnie kell a Jézus által hirdetett és közénk hozott Istenről, az Atyáról, akit szíven üt a szenvedő ember nyomora, aki mindenható szeretetében szabadon akarja, hogy szívében érintse mindaz a fájdalom, ami az emberrel történik. Beszélnie kell Istenről, kinek együttérzése és titokzatos együtt-szenvedése végigkíséri az emberi történelmet, kinek compassiója újból és újból átvérzi a történelem szövetét. Arról az Atyáról kell beszélnie, aki nem elméleti választ adott a szenvedés kérdésre, hanem szeretetében saját Fiát küldte a szenvedéssel és bűnnel teli világba, hogy szabadulást hozzon. Arról a Fiúról kell beszélnie, aki mindvégig elmenő szeretetében a szenvedők sorsát vette magára és a történelem legyőzöttjeinek oldalára állt; a mi helyünkre lépett, oda, ahol mi vagyunk és ahol a legnehezebb nekünk: a szenvedés, a halál, az alvilágba szállás mélypontjára, az elhagyatottság fájdalmába. Jézus áldott szenvedéséről kell szólnia, annak passiójáról, aki önként kész a szenvedésre: szenvedésre *azért*, és *attól*, akit szeret. Arról az Atyáról kell beszélnie, aki erről a mélypontról támasztotta fel Jézust; az Atyáról, aki hűséges és életadó, aki Jézussal együtt minden szenvedőt elvezet országába, ahol nincs többé gyász, fájdalom és könny, ahol az ember együtt

ünnepelhet Istennel és testvéreivel, ahol a szenvedés mélységéből érkező ember Isten szívével együtt szeretve képes lesz a teljes megbocsátásra. A teológiának a fájdalmak tüzes kohóján átment és a dicsőséges életre föltámadt Jézusról kell beszélnie, aki dicsőséges testen is magán viseli szenvedésének jeleit, mint megváltó szeretetének győzelmi jelvényeit. A föltámadt Jézusról kell szólnia, akiben a teremtés már elővételezetten célba ért, a bűnökkel és szenvedéssel terhes teremtett világ végső értelme felragyogott. Az ember végső rendeltetését megmutató föltámadt Jézusról, aki felé irányítva az Atya létbe szólította a teremtett világot, és aki miatt teremtői művére igent mond, még akkor is, ha a világban időlegesen élőködhet a jón a rossz, átmenetileg győzhet a rossz a jó fölött és ártatlanul szenvedhet az ember. A teológiának Jézus megváltó életéről, haláláról és feltámadásáról kell szólnia, *aki miatt* az Atya számára vállalható a bűn és a szenvedés kockázatát/rombolását is magában foglaló teremtés, és *akire tekintettel* kimondja a teremtői mű hajnalán a világra, hogy „legyen” és „jó”. A teológiának mindezt az öröm és a hála érzületével el kell mondania, de a legvégső szót elcsendesedve az eljövendő Istennek kell átengednie.

**Feladata a találkozás
keresése a szenvedés
útját járó emberrel**

Az emberi szenvedés keresztény értelméről írt *Salvifici doloris* kezdetű apostoli levelében Boldog II. János Pál pápa így fogalmaz: „A szenvedés olyan mély, mint maga az ember, éppen mert feltárja az emberi mélységeket, sőt, valamiképpen túl is mutat rajtuk. Úgy véljük, a szenvedés az ember transzcendenciájához tartozik. Az ember ‘rendeltesége’ az, hogy számos területen meghaladja önmagát. Erre szól rejtett értelmű hivatása, e területek egyike a szenvedés. (...) Mivel tehát az emberek földi életükben a szenvedés útját járják, az egyháznak mindig (...) ezen az úton kell találkoznia velük. Az egyház Krisztus megváltó Keresztjének misztériumából született. Az a feladata, hogy főként a szenvedés útján keresse a találkozást az emberrel.”¹

¹II. János Pál pápa:
Salvifici doloris,
apostoli levél.
(Ford. Mártonffy Marcell.)
Szent István Társulat,
Budapest 1984, nr. 2–3.

A teológiának is mindig új feladata, hogy találkozzék a szenvedés útját járó emberrel. A szenvedés kérdésének egzisztenciális és személyes ‘műfaja’, valamint a teológiai válaszadás nehézségei és soha be nem fejezhetősége nem szabad, hogy az elméleti reflexióról való lemondáshoz vezessenek. Annál is inkább, mert az egzisztenciális kérdéssel történő személyes birkózás a szenvedés konkrét helyzetében sohasem nélkülözi az értelem erőfeszítését. Az elméleti-teológiai számvetés, ha tisztában van saját korlátaival, ha kellő tapintattal jár el és a kinyilatkoztatás üzenetének a saját személyes tapasztalatot is átélmélkedő meghallásában születik, akkor érdemi és hitelre méltó hozzájárulást tud nyújtani az egzisztenciális válaszadáshoz.

Jézus szenvedésének története

MARTOS LEVENTE
BALÁZS

Szent Márk evangéliumában

1973-ban született Szombathelyen. Tanulmányait Budapesten, majd Rómában és Jeruzsálemben végezte. Katolikus pap, jelenleg a Győri Hittudományi Főiskolán a Szentírástudományi Tanszék oktatója. Legutóbbi írását 2013. 4. számunkban közzöltük.

¹Vö. Eva-Maria Becker: *Das Markus-Evangelium im Rahmen antiker Historiographie*. Mohr Siebeck, Tübingen, 2006.

Márk evangéliumának előzményei

Mai ismereteink szerint a sorban második evangélium, Szent Márk a legősibb a négy közül. Szerzőjére, az evangélium-műfaj megalkotójára úgy is tekinthetünk, mint a Názáreti Jézus szenvedésének első „történetírójára”.¹ Mint minden tudományosan megfontolt, így aztán tudományosan titkosított állítást, természetesen ezt is magyarázni kell. Úgy látjuk, mai formájában Márk volt az első teljes szenvedéstörténet szerzője. Mint ilyen, alapvetően meghatározta, hogy milyen úton járt tovább Máté, Lukács és János is, hogyan mondták el azt a történetet, amely annyira fontos a keresztények Krisztusba vetett hite, illetve önértelmezése szempontjából. Márk elbeszélése sok szempontból azt is befolyásolja, hogy a mai napig milyen információk állnak rendelkezésünkre Jézus szenvedésével kapcsolatban. Ami pedig a hívő ember számára még fontosabb, Márk elbeszélő műve valószínűleg arra is hatással van, hogy milyen módon elevenítjük fel és értjük meg ma Jézus szenvedésének eseményeit.

A „történetíró” kifejezéssel természetesen nem azt akarjuk állítani, hogy a szenvedéstörténet vagy passió „puszta” történetírás, vagyis tények felsorolása mindenféle értelmezés nélkül. Azt sem mondjuk, hogy ugyanez teljes és mai értelemben vett történetírás volna, vagyis az események okainak és összefüggéseinek részletes és alapos tárgyalása. Az mindenesetre bizonyos, hogy Márk és a többi evangélista tényeket akart továbbadni, illetve tényeket *is* akart továbbadni egy olyan mélyebb megértéssel, amely az események tágabb összefüggésének, főleg talán következményeinek ismeretéből származott.

A szenvedéstörténet Márk által rögzített formája valószínűleg irodalmi értelemben sem volt előzmények nélkül. Márk evangéliumában mindenesetre nyomot hagyott egy korábban meglévő elbeszélés, amely talán már Jeruzsálemben vagy Palesztinában létrejött előbb szóbeli, azután írásos formában is. Ha abból indulunk ki, hogy Jézus feltámadásának hirdetését nyilvánvalóan ki kellett egészíteni, be kellett vezetni a halálára és ennek módjára tett utalásokkal, elsőként magát a keresztre feszítés jelenetét kellett elbeszélni. Ha azonban már létrejött Jézus halálának rövid elbeszélése, szinte elképzelhetetlen, hogy Pilátus ítélkező gesztusa, s talán a katonák gúnyolódása és kegyetlen játéka, másfelől pedig a temetés jelenete ne tartozzon hozzá azonnal. Mint látni fogjuk, egyes nyelvi elemek mellett a szövegben használt ószövetségi utalások és idézetek is sűrűbben fordulnak elő Márk 15. fejezetében, s ezért ennek a szakasznak eredeti önállóságát

sejtetik. Azonban az is valószínű, hogy igen korán további részletekkel bővült ez a kezdetleges elbeszélés. Az őskeresztény közösséget talán saját liturgikus gyakorlata is befolyásolta, amikor továbbadta az utolsó vacsora emlékét. Más részleteknél pedig, például a Getszemáni-kerti jelenetben vagy Péter árulásának elbeszélésében, valamiféle erkölcsi buzdítást vagy intést is láttak az eseményben.

A történeti-kritikai egzegézis, illetve az irodalomkritika ennek a lassú növekedésnek a nyomait igyekszik felfedezni és rögzíteni. Ha kezdetben volt a kériugma, vagyis a Jézus feltámadásáról, előtte pedig haláláról szóló hír, s ha ez a rövid hitvallás fokozatosan emlékező és tanító elbeszéléssé fejlődött, akkor ennek a fejlődésnek bizonyára nyoma van a ma rendelkezésre álló szövegben is. Megfigyelhető például, hogy Jézus Jeruzsálembé való bevonulásától fogva (Mk 11,1–11) sokkal gyakrabban olvasunk az események pontos idejének meghatározásáról. Ez az evangélium korábbi részleteire nem volt jellemző. Az egyes eseményekhez egyértelmű helymeghatározás is kapcsolódik, az egyes jelenetek egymásból következnek, szinte nyomon követhetjük Jézus útját, ahogy azt a keresztút imádkozói a mai napig meg is teszik. Ha elkülönítjük a „buzdító” célzatú, vagyis közvetlen erkölcsi tanúsággal rendelkező részleteket, azt is megfigyelhetjük, hogy azok a 14. fejezetre korlátozódnak, amelynek valaha önálló bevezetése is lehetett (Mk 14,1–2).

A történeti-kritikai egzegézis művelői a legrégebbi irodalmi egységet így a 15. fejezetben feltételezik. A kész szöveget pedig a szereplőknek, illetve Jézus helyzetének megfelelően osztják részekre. A 14. fejezet 42. verséig Jézus még szabad. A betániai vacsorán, az utolsó vacsorán, útközben a kertbe, majd a kertben szorongva végzett imádság közben még olyannak látjuk őt, amilyen addig is volt: törődik tanítványaival, inti és buzdítja őket. A 14,43–52 részletben ezzel szemben már megtörtént az árulás. A híres *paradidómi* ige egyszerre jelent átadást, kiadatást és elárulást, és szinte Jézus egész működését végigkíséri (Mk 1,14; 8,31; 9,31; 10,33–34; 13,10.12; 14,10–11.18.21.41–42.44; 15,1.15.). A 14,72-ig Jézus a zsidó vezetők kezében van, ezzel szemben a 15,1-től fogva a rómaiak okozzák vesztét.

A feltételezett, s valószínűleg írásos formában is létező ősi elbeszélésnek az a sajátossága is sokat foglalkoztatta a kutatókat, hogy az evangélium korábbi szakaszaihoz képest feltűnően sok ószövetségi idézetet használ, elsősorban a Zsoltárok könyvéből, másodsorban pedig a prófétai irodalomból. Úgy látszik, hogy a szenvedő igaz, illetve az ő Istenhez kiáltó panasza, ahogy ez főleg a 22. és a 69. zsoltárban megjelenik, igen korán része lett annak, ahogy elbeszélték, leírták Jézus szenvedését. A sorsvetés, amellyel megosztoznak Jézus ruháin (15,24), a Jézust káromlók fejcsóváló gúnyolódása (15,29), a hozzá intézett cinikus szavak (15,30), majd Jézus fájdalmas kiáltása a kereszten (15,34) pontosan megfelelnek a 22. zsoltár egyes részleteinek. Az ecettel kínálás pedig (15,36) a 69. zsoltárra emlékeztet. Ezek a megfelelések arra az ámulatra utalnak, amellyel az első kö-

zösség tagjai Jézus szenvedésének egyes momentumait fedezték fel a zsolttárókban. Ki kell emelnünk, hogy ezek a szakaszok nem annyira értelmezik, sokkal inkább csak leírják az eseményeket. Az a közösség, amely így emlékezett vissza Jézus halálára, vagyis így talált benne egyfajta értelmet, talán azt élte át, hogy ami történt, beillett Isten tervébe. Titokzatos harmóniában ment végbe minden, ahogy az Írásokban már előre megíratott. Ami a szenvedő igaz emberről szóló zsolttárók befejezésében azonnal megjelent, a meghallgatott ima, a megerősítő válasz Isten részéről, az a szenvedéstörténetben legfeljebb ki nem mondott reménység marad.

Prófétai szövegek

Azok a profétai szövegek, amelyek a tágabban értett szenvedéstörténet első részeiben találhatóak, és főként Zakariás próféta könyvéből valók, valamivel komplexebb teológiai értelmezést rejtenek. Eszkatológikus messiási várakozás szólal meg bennük, s annak a meglehetsően összetett rendszernek a részét képezik, ahogy Jézus egyszerre magára vette és meg is változtatta a messiási várakozásnak a zsidóságban kialakult módját. A jeruzsálemi bevonulás jelenetét ugyan árnyalja egy zsolttáridézet is (Zsolt 118,25–26 — Mk 11,9–10), Jézus gesztusa azonban elsősorban a Zakariásnál jövendölt alázatot teszi meg a messiás király legfontosabb ismervéül (Zak 9,9 — Mk 11,1–10). A „szövetség vére” Jézus halálára utal, amelyet „sokakért” szenved el (Zak 9,11; Iz 53,12 — Mk 14,24). A tanítványok megfutamodása és szétszéledése szintén Jézus halálának körülményeit értelmezi (Zak 13,7 — Mk 14,27), mégpedig újra olyan módon, hogy Jézus pásztor-szerepét emeli ki.

A keletkezéstörténet feltárása

A történeti-kritikai egzegézis feltárja a szöveg keletkezésének folyamatát, mégpedig azért, hogy az eredetileg talán önálló egységeket szemlélve közelebb jusson a teljes egész értelméhez. Analitikus elmék könnyebben magukénak érzik ezt a megközelítést. Az elbeszélés részletes elemzése valóban segíthet abban, hogy elválasszuk egymástól a tényeket és értelmezésüket, sőt, az értelmezés egymást követő fázisait is. A szöveg alakulásának folyamata azt is jelzi, milyen úton indult el az első keresztény közösség. Valójában minden keresztény nemzedék ezt az utat folytatja, hol bátrabban, hol kissé lassúbb léptekkel.

A mai értelmezők azonban kissé kételkedve tekintenek a szöveg alakulását túlzott részletességgel fürkészőkre. Ami a kezünkben van, végül mégiscsak a kész szöveg, a befejezett elbeszélés — mondják. Ez pedig önmagában is sodró erejű, mint minden igazi elbeszélés. Aki elkezd olvasni egy történetet, aligha teszi félre befejezetlenül, ha jól van megírva. A cselekmény szálai az olvasót is befonják, felkelti érdeklődését a szereplők sorsa, képzelőereje életre kelti az elbeszélte történetet, sőt azokat a részleteket is, amelyeket az író ki sem fejtett. Aki tehát rábízta magát az elbeszélés sodrására, arra számít, hogy feltáru előtte a történetben megfogalmazott tanulság, vagy számára is követhető módon megoldódik az a bonyodalom, amely az elbeszélő ügyeskedése folytán őt, az olvasót is behálózta már.

„Narratív kritika”

Az elbeszélések törvényszerűségeit vizsgáló úgynevezett „narratív kritika” az irodalomelmélet világában már hosszabb ideje tért

²Pápai Bibliikus Bizottság:
*Szentírásmagyarázat
az egyházban.*
(Ford. Székely István.)
Szent Jeromos
Bibliatársulat,
Budapest, 1998.

A szöveg elbeszélő technikájának vizsgálata

Az időkezelés

hódított. Az utóbbi évtizedekben evangéliumi és bibliai elbeszélésekre is egyre bátrabban alkalmazzák, s a történetek ötletszerű bemutatása helyett igyekeznek a cselekmény, a szereplők, a fokalizáció, illetve a narráció többi szempontjának jól meghatározható modelljeit használni. Amikor a Pápai Bibliikus Bizottság 1993-ban közzétette a *Szentírásmagyarázat az egyházban* című dokumentumát, azt állította, hogy a narratív kritika a bibliai szövegek sajátos tanúságtételét segít jobban megismerni.²

A narratív kritika nem más, mint a szöveg elbeszélő technikájának vizsgálata, amely az elbeszélő, a cselekmény, illetve az olvasó kölcsönhatásában valósul meg. A különböző irodalomelméleti iskolák mára jellegzetes kérdések köré fonták, bizonyos mértékben egységesítették azokat a megfigyeléseket, amelyekkel a cselekmény leírható. Ilyenek például az időkezelés, a szereplők, a nézőpontok, a fokalizáció jelensége. A narratív kritika nem tagadja egy elbeszélés tényszerű igazságát, de elsősorban nem annyira a történeti hitelesség iránt érdeklődik, mint inkább a történetmondás, történetábrázolás módja foglalkoztatja.

Vajon hogyan kell módosítanunk a márki szenvedéstörténetről alkotott képünket, ha alapvetően „elbeszélést” látunk benne, vagyis olyan szöveget, amelyet az író azért hozott létre, hogy ennek alapján az olvasóban életre keljen egyfajta „történet”? Mire kell figyelnünk, ha a narratív kritikával elsősorban nem a szövegben foglaltak és a történeti tények közti kapcsolatot keressük, ha elsősorban nem a márki és a többi evangéliumi szöveg adatainak hasonlóságaira és eltéréseire koncentrálnunk? Mi változik, ha Márkban nem történetíró, hanem inkább *történetmondót* látunk, olyasvalakit, aki élénken és legjobb tudásának megfelelően mesél, nem pedig kisebb-nagyobb pontossággal tényeket rögzít? Az elbeszéléssel kapcsolatos sokféle megfigyelés közül három különösen is szembezőkő pontot emelünk ki.

Az első megfigyelés a szenvedéstörténet idejével kapcsolatos. Árányosan mind a négy evangélium jelentősen hosszabb időt fordít a szenvedés tényeinek elbeszélésére, mint Jézus nyilvános működésének eseményeire. Ezekben a fejezetekben tehát az elbeszélő hosszabban időz a tények elmondásánál, részletesebben mutatja meg, ami történik. Szaknyelvi kifejezéssel az elbeszélő idő közelít az elbeszélt időhöz, az elbeszélő pedig nemcsak elmond valamit, hanem be is mutatja. Márk evangéliumában azonban többről van szó. A nyilvános működés idején csak alkalmanként kapunk tájékoztatást egy-egy szombati napról (vö. Mk 1,21; 2,23–24; 3,2,4; 6,2), s ennek a hírértéke is kétséges, hiszen a szombatot olykor csak azért említi a szöveg, hogy a gyógyítás, majd a vita körülményeit érzékeltesse (Mk 2,23–28; 3,1–6). Jézus Jeruzsálembé való bevonulásától fogva azonban viszonylag pontosan rekonstruálható az utolsó hét, majd még pontosabban az utolsó nap minden egyes eseménye. A napok múlására jellemző, ahogy Jézus oda-vissza jár Jeruzsálem és Betánia között, nappal tanít, végül a sötétség fogja lesz (Mk 11,11köv.19köv; 14,1.12;

15,33). Az utolsó nap eseményeit pontosan nyomon követhetjük: „kora reggel” a főpapok határozata (15,1), azután per Pilátus előtt, majd a harmadik órában, vagyis kilenc órakor keresztre feszítés (15,25), sötétség déltől délután háromig (15,33), végül Jézus három órakor meghal (15,34–37).

Gyorsuló események és lassuló idő

Ha csak a napoknak, nappaloknak és éjszakáknak, azután óráknak a folyamatos jelzését figyeljük, az kissé olyan, mint az egyre közelebb zakatoló vonat feltűnően erősödő, éles fűttye, vagy akár a szívverésünk, amelynek ritmusa fel sem tűnik mindaddig, amíg békén vagyunk, aztán váratlanul, izgatottan és követelően már a torunkban lüktet. Az időmeghatározások az evangélium kezdetétől fogva egyre sűrűbben követték egymást, így az a benyomásunk, hogy az események felgyorsulnak, míg maga az idő, a tényleges történes inkább kínosan lelassul. Az elbeszélés végén azonban meg is fordul, sőt inkább kifordul magából az idő, hiszen elsötétül a nap, sötétség támad a nap legfényesebb óráiban.

A szenvedéstörténet gyorsuló eseményei a külső valósághoz tartoznak. A lassuló idő viszont Jézus belső ideje. Az utolsó pillanat a szenvedő számára szinte végtelennek tűnik. Mint egy kifeszített vászonon, előttünk áll a szenvedés végtelennek tűnő valósága. Az elbeszélő az idő elteltét csak regisztrálja, a halál előtti közvetlen eseményeket azonban le is írja, be is mutatja, ha tetszik, dramatizálja, párbeszéddel veszi körül (15,33–37). Azonban a részletes leírás is inkább zavart kelt, a külső és belső történések kettősségét érzékelteti. A Jézust körülvevők nem értik, hogy ő mit akar. Félreértett gesztusokról olvasunk, olyan emberekről, akik fizikailag közel, lélekben azonban a teljes értetlenség távolságában állnak a kereszt alatt.

Jézus a megállt időben

Az elbeszélésben az idő a cselekvés mértékegysége. A szenvedéstörténet gyorsuló idejében Jézus a végtelenségig passzív, végül semmit sem mond, semmit sem fogad el, az embereknek semmit sem panaszol fel. A szenvedéstörténet idejében Jézus teljesen állandó, végül a keresztre feszítetten ő az egyetlen, aki nem mozdul. Elviseli a megállt időt. Egyetlen cselekedete, hogy Istenhez kiált. Jézusnak ez az időben is kifeszített állapota annál feltűnőbb, mert a lehető legélelsebb ellentétben van azzal, ahogy élettelen, sietősen, szinte hirtelenül kezdte meg működését Kafarnaumban és környékén (vö. az 1. fejezet sorozatos megjegyzését arról, hogy Jézus „mindjárt” elment, továbbment, cselekedett). Jézus ideje a hirtelenségből lelassuló idő, amelyben a szenvedés mintha a végtelenségig akarna tartani.³

³Az idő lelassulását figyelve érdemes röviden utalni János evangéliumára, ahol hasonló jelenségeknek látjuk Jézus „órájának” eljövételét. János nem az időmeghatározások sűrűbb említésével hívja fel olvasói figyelmét a beteljesedés és önátadás, az Atyához való visszatérés idejére, hanem azáltal, hogy Jézust kezdettől fogva úgy mutatja be, mint aki tudatosan készül az órára.

Annak, ahogy Márk Jézus szenvedésére koncentrálnak, van egyfajta párhuzama a tanítványokra nézve is. A szenvedés előtti utolsó napon Jézus még leül a templommal szemben, és a templom pusztulását, a végső idők fájdalmait jövendöli (vö. Mk 13,1–2). A szöveg szerint a tanítványok „átadatnak” majd, mint Jézus (13,10,12), ezért állhatatosaknak kell lenniük. Jézus előre megmondja, milyen szörnyűségek várnak rájuk. Beszéde sajátosan megszakítja az elbeszélés fonalát, apokaliptikus képei súlyos megpróbáltatásokról, de mindeközben

az Emberfia eljövételének reményéről is szólnak. Márk csak ezután fog hozzá, hogy elmondja Jézus szenvedését. Erkölcsi értelemben Jézus a legfőbb példaadó. De másról is szó van. Jézus nemcsak saját sorsának prófétája, hanem az egész mindenség történetének. Az idő-meghatározások előbb említett sűrűsödése valójában kiegészíti a Márk evangéliumára annyira jellemző előrejelzéseket, amelyekkel az elbeszélő, pontosabban Jézus maga, előre jelzi a szenvedését.

Az események elmondásának rendje

Az elbeszélés időkezelésének kérdésétől így átlépünk egy rokon területre, s most az események elmondásának rendjével foglalkozunk. Az elbeszélések elemzői általában analepszisről és prolepszisről beszélnek. Az analepszis a korábban történtek későbbi említését, a prolepszis a későbbiek elővételezését jelenti. Márk evangéliuma kevés kivételtől eltekintve egy szálon fut, mégpedig általában lineárisan, vagyis az események elmondásának rendje megfelel az események tényleges rendjének. Bár előfordulnak visszatekintések is, mint utalás az aszszonyokra, akik Jézust Galileától fogva kísérték (15,40–41), gyakoribb a prolepszis, az események elővételezése, mégpedig leginkább Jézus részéről. Ahogy már említettük, Jézus prófétai módon megjövendöli saját szenvedését, halálát, majd feltámadását, illetve a világ sorsát is. A kifejezett előrejelzések főként az evangélium középrészére, a 8–10. fejezetekre koncentrálnak (8,31; 9,31; 10,33köv), és a hitvallásokra emlékeztető tömörséggel fogalmazzák meg a várható események egymásutánját. Ezekhez társul az a két szakasz, amely a jeruzsálemi bevonulást, majd az utolsó vacsorát előkészítő tanítványoknak ad eligazítást (11,2köv; 14,12–16). Jézus mindkét esetben részletes és pontos ismerettel bír a közeljövővel kapcsolatban, s az elbeszélő arra is rámutat, hogy a tanítványok mindent úgy találnak és tapasztalnak, ahogy ő megmondta nekik. Ugyanez a jelenség ismétlődik a tanítványok árulásával kapcsolatban (14,17–21.26–31). Júdás, egy a tizenkettő közül, elárulja a Mestert, elfut mind a tizenegy, Péter pedig a kakasszó előtt háromszor tagadja meg az Urat.

Az előrejelzések értékelése

Ezeknek az előrejelzéseknek az értékelése meglehetősen összetett még akkor is, ha nem a történeti hitelességüket kérdőjelezzük meg, csupán a szöveg végső formájában keressük pontosabb jelentésüket. Az értelmezők gyakran hangsúlyozzák, hogy a „jövőbe látó” Jézus az események ura marad még kiszolgáltatottságában is. Ha a nehéz vagy negatív tények sorra megtörténtek, ahogy Jézus megmondta, akkor elvileg a tanítványok és az olvasó is számíthat arra, hogy a feltámadás (9,9), a világ végéig hirdetett evangélium (14,9), a mindenség elmúlása közepette el nem múló szavak (13,31) ugyanilyen biztonsággal bekövetkeznek majd. Jézus szavainak valóra válása azonban még egy szempontot fölvet. Az elbeszélő az evangélium kezdetétől fogva bemutatta, ahogy Keresztelő János (1,1–8), majd Jézus működésében valóra válik az Ószövetség. Nemcsak a szűkebb értelemben vett szenvedéstörténet épít egyes zsoltárokra, hanem — gyakran saját szenvedését illetően, majd meg a végső jövő előrejelzéseiben — Jézus maga is hivatkozik prófétai szöve-

gekre (11,17; 14,21; 14,27; 14,34; 14,62). Jézus szavaiból ugyanúgy kisarjad az élet, a másoké, ahogyan saját élete és működése az Isten szavából, az Ószövetségből növekszik, arra épül, azt teljesíti be.

Amikor előre jelzi saját szenvedését, Jézus mindig Istenre hivatkozik. Ismert a görög *dei*, vagyis „kell” szócska szerepe az elbeszélésben (Mk 8,31; 9,11; 13,7.10.14), illetve a *passivum divinum* vagy *theologicum* alakok sora (Mk 3,5; 8,11–13; 9,12.31; talán 15,38 is). Mindezt Isten cselekvését jelzi Jézus Krisztusban, Jézus Krisztus által a világban. Az a Jézus, aki Márk szerint „Isten evangéliumát” hirdeti (1,14), aki az Istenbe vetett hitre biztat (11,22), saját szenvedéséről is elsősorban azt állítja, hogy az része Isten tervének, s ő ezt a tervet kívánja beteljesíteni (vö. 14,36: „Abba, Atyám...”).

Jézus szenvedésének miértje és hogyanja

Az előrejelzések szerepe ennél fogva még egy szempontot felvet, s ez közvetlenül a szenvedéstörténettel kapcsolatos. Mire a szenvedéstörténet ténylegesen elkezdődik, Jézus hallgatói és az evangélium olvasói már nemcsak azt tudják, hogy Jézus szenvedni fog, hanem azt is tudják, hogy miért fog szenvedni. Ezzel kapcsolatban pedig fontos megfigyelést kell tennünk. A szenvedéstörténetben már nem olvasunk arról, hogy Jézusnak *miért* kell szenvednie. Kizárólag azt ismerjük meg részletesebben, *hogyan* szenvedett. Még a már többször említett zsolttáridézetek és -áthallások is csupán azt mondják el, hogy mit szenvedett Jézus. Márk első olvasói nagy valószínűséggel nem azonnal ismerték fel ezeknek az ószövetségi idézeteknek az eredetét. Számukra ezek a jelenetek nem bizonyító vagy elemző, inkább leíró jellegűek voltak, s legfeljebb utólagos magyarázat segítette őket abban, hogy a szöveg alapján felismerjék: ami történt, Isten szavával összhangban történt. A szenvedéstörténet mint elbeszélés jóformán kizárólag a narrátorra, az elbeszélőre bízta, hogy tudósítsa Jézus szenvedéséről, s közben kizárólag az evangéliumban korábban megszólaló Jézus az, aki saját szenvedésének miértjét kimondja. Ez a „miért”, ez az ok ugyanakkor személyes titok, Isten végtelen, mélységes titka. Isten hatalmának titka ez, amely olyan nagyszerűen kezdett kibontakozni Galileában, olyan csodálatosan állította helyre a teremtés jóságát (vö. 7,37: „Mindent helyesen/jól cselekedett...”), s amely paradox módon akkor szólhat meg újra, akkor válik végleg hozzáférhetővé, ha „megnyitattik” (*passivum theologicum*) a templom függönye (15,37), ha Krisztus halálán át most már Isten szívéig vezethet az ember útja.

Kitekintés Lukács evangéliumára

Vessünk most egy pillantást egy másik evangéliumra, a szép elbeszélés mesterének tartott Lukács művére. Lukács fellebbenti a fátylat, kifejezi az események előre várható, előre tudott mivoltát. A Feltámadott többszörösen is visszautal az írások, illetve saját szavainak beteljesedésére. „Ezeket mondtam nektek, amikor még veletek voltam” — mondja Jézus a tanítványoknak (Lk 24,44; vö. 24,8.25–27). Márk ezzel szemben csak egy félmondatot enged meg magának — illetve az angyalnak — az üres sír jelenetében: „...előttetek megy Galileába: ott majd meglátjátok őt, *amint megmondta nek-*

tek". S mivel az asszonyok remegnek a félelemtől, és nem mondanak senkinek semmit, marad egyedül Jézus szavának felidézett igazsága, mint remény, mint garancia, mint meghívás.

A gyorsuló események és lassuló idő, illetve a szenvedés miéртje és hogyanja után még Jézus végső hallgatását kell megfigyelnünk és értelmeznünk. Vajon milyen szerepe van ennek az elbeszélésben? Vajon Jézus hallgatása túlmutat-e az ószövetségi szenvedő igaz elnémulásán („mint a bárány a nyírója előtt...” — Iz 53,7), illetve lehet-e több, mint a létében végleg lemerült ember állapota?

Jézus hallgatása beszédes hallgatás, amely az előbb mondottak fényében először is arra a tényre irányítja a figyelmet, hogy Ő már mindent elmondott, amit el akart mondani. Az olvasó előtt pedig valóban úgy bontakozik ki a történet, ahogy Jézus elmondta. Az apokaliptika logikája szerint Jézus nemcsak áldozat, hanem előre adott szavaival ő az értelmező angyal is, aki egyedül ismeri az események miéртjét, míg végül maga is elnémul Isten titka előtt. Némasága azonban emlékeztet, illetve csodálatra indítja még Pilátust is (15,5).

Jézus hallgatása teret ad az ellene ágálók hangoskodásának is. A Golgota a gyalázkodóktól visszhangzik. Ellenfelek üvöltötték be a bírósági teret Pilátus palotája előtt, ők röhögtek tele kaján gúnnyal a praetoriumot a katonák játéka alatt. Míg korábban szinte az evangélium egészében Jézus bátor tanítását és válaszait csodáltuk, most mintegy vele együtt hallgatjuk, ahogy túlon túl is hangosak az ellenfelek, gúnyolódnak és győzelmet ünnepelnek, bár szavaik az igazságot gúnyolják, Istent káromolják (15,29). Ugyanakkor túlon túl csendesek, mert eltűntek sorra mind, a tanítványok, pedig ők mindent tudnak, mindent hallottak. Ha azonban mindez csupán *beteljesedés*, akkor be fog teljesedni Jézus ítélete is, amelyet a főpap előtt jövendölt (14,62).

Jézus hallgatása az elbeszélés jelenében felerősíti a gyalázkodók hangját, de felerősíti a narrátor tanúságtételét is. A narrátor a szövegben megjelenő elbeszélő. A bibliakritika többnyire nem különbözteti meg a tényleges szerzőt az implicit szerzőtől, illetve az implicit szerzőt a narrátortól, az eseményt elbeszélő hangtól. Amikor azt mondjuk, Márk ezt vagy azt mondja, többnyire a szövegre, esetleg a valamilyen módon meghatározott történelmi szerzőre gondolunk. Jézus hallgatása azonban még arra is teret ad, hogy a narrátor hangját hallgassuk. Ugyanis csak az mond el egy történetet, aki hiszi, hogy ennek a történetnek értelme van. A narrátor az egyetlen, aki a kegyetlen történések végén elég bátor ahhoz, hogy Jézus Istenhez szóló, elhagyatottságot panaszoló kiáltását is rögzítse. A márki szenvedéstörténetben minden korábbinál világosabban elkülönül Jézus hangja és az elbeszélőé. Míg Jézus hallgat, az elbeszélő teljesen önállóan arról tanúskodik, hogy amit Jézus előre megmondott, most beteljesedik, beteljesedett. Jézus csendje megszólal, mert az elbeszélő elmondja az ő csendjét, és elmondja az arra járók, a katonák, a főpapok és írástudók gyalázkodását. Az első és egyetlen mindvégig kitartó hívő a szenvedéstörténet elbeszélője, aki ugyan nem szereplője a történet-

**Jézus szenvedése
Isten titkára mutat**

nek, de olyasvalaki, aki értelmet talál benne, s ezért továbbadja. Az elbeszélő pusztán azzal is hitet fejez ki, hogy továbbad valamit — például Jézus fájdalmas kiáltását a szenvedő végső elhagyatottságáról: „Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?” (Zsolt 22,1).

Említettük már, hogy Jézus szenvedése végül Isten titkára mutat. Jézus maga mutatott Isten szándékára, mint ami végül is hordozza szenvedését. Jézus végső, Istent szólító kiáltását említve a narrátor még egyszer olyannak bizonyul, mint aki kitar a Jézustól megmondottak megértésében. A katonák félreértik Jézust, bár félreértésük is beszédes, a végső idők prófétáját említi: „Ez Illést hívja”. A teljes félreértettségben és magányban maradó Jézust megmutatva, az elbeszélő még egyszer arra hív, hogy legyünk vele, s általa Istennel. S mivel voltaképpen nincsenek jelen Jézus társai, akikhez az olvasót közelebb vihetné, a narrátor marad az egyetlen vonatkoztatási pont az olvasó számára is.

Jézus hallgatása, magánya és félreértettsége az Isten válasza, befogadó közössége és megerősítő jelenléte után kiáltott. Isten válasza pedig a feltámadás valósága volt, amelyről az első keresztények tanúságtétele szólt. Vajon a szenvedés valósága és az élet reménye nem kapcsol össze minket a lehető legmélyebben Jézus Krisztussal? Márk szenvedéstörténetének olvasóiként arra kapunk meghívást, hogy „lelassítsunk” a szenvedés ritmusához, hogy a szemünket ne takarjuk el rögtön a fájdalom elől. Az előbb vagy utóbb várhatóan bekövetkező szenvedés tényleges jelenében az élet és feltámadás még „csak” remény, sejtés és hasonlat, amelyért csendben kiáltunk. Ha azonban Isten a feltámadásban igent mondott Jézus egész életére, s még szenvedésének történetét is az ő szeretetének jelvévé tette, voltaképpen mi is abban reménykedünk, hogy nincs értelmetlen fájdalom. A sebhelyek fényben ragyognak, immár a szeretet és a szerető személy kifejezhetetlen titkához tartoznak. Ezért, ebből a perspektívából érdemes Jézus szenvedéséről beszélni.

**A szenvedés Jézus
feltámadásának
tükrében**

A szenvedés mindig is az emberlét legsajátabb kérdései közé tartozott. Jézus pedig éppen a halálában a végsőig ment el, a végsőig kitarított azon a ponton, ahol az ember is csak áll, ahol az ember ideje megáll és lejár. Az emberre nemcsak az jellemző, ahogy létét cselekvően, aktívan éli és alakítja, hanem az is, ahogy létét „elszenved”. Jézus feltámadásában azonban olyan perspektívát, olyan nézőpont lehetőségét kaptuk meg, ahonnan nézve a szenvedés immár a beteljesedés, a célba érés előszobája, a személy érésének valódi része. Egy szerzetesről mesélik, hogy az ördög jelent meg neki Jézus alakjában, aztán mindenféle kedves szóval biztatta, sőt a többieknel jobban dicsérte és kényeztette. Az öreg erre jól megnézte a fénylő alakot, azután annyit kérdezett tőle: „Hol vannak a sebeid?” — Jézus úgy lett a mi Megváltónk, hogy magára vette és magával vitte a sebhelyeinket. Márk evangéliuma annak a közösségnek a tanúságtétele a feltámadt Krisztusról, amely már megtapasztalta az üldöztetések válságát is, s éppen ebben a válságban tanulta meg, hogyan őrizze és vallja meg hitét.

A kér(dez)ő szenvedő Isten színe előtt

ZAMFIR KORINNA

Az ószövetségi panasz logikája és funkciója

A szerző teológus és orvos, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Római Katolikus Teológia Karának docense.

¹Ulrich Berges: *Schweigen ist Silber – Klagen ist Gold*. Lit Verlag, Münster, 2003, 5.

²Bernd Janowski: *Arguing with God*. Westminster John Knox Press, Louisville, 2013, 330–339.

A szenvedő ember panasza a panaszszoltárok tükrében

Úgy tűnhet, hogy a keresztény vallásosság nem fér össze a panasszal, amely általában a bizalomhiány, a hitetlenség jelének minősül. E nézet alapján az Újszövetség a szenvedés türelmes, csendes elviselésére tanít. Ezt sugallhatja Jézus példája, illetve több olyan szöveg, amely a keresztényeket a fájdalom, vagy akár az igazságtalanság türelmes elviselésére biztatja. Az 1Péter-levél szerint a krisztuskövetőknek örülniük kell, ha jó tetteik, méltó életük miatt szenvednek (2,19–20; 3,14–17; 4,12–16). Ezzel Krisztus példáját követik (4,1), és osztoznak az ő sorsában (2,21; 4,13). A Jakab-levél szerint példát kell vennünk a próféták és Jób türelméről (5,10–11). Azonban az ószövetségi példák e recepciója egyoldalú, mert a Biblia olvasója ismeri Jób (7; 10; 14) és Jeremiás (11,19–20; 15,16–18; 20,7–18) szenvedélyes számonkérését, vagy Habakuk panaszát (Hab 1).¹ Továbbá a szenvedéstörténet több panaszszoltárt épít be.² A Getszemáni kertben Jézus a panaszszoltárok szavaival mondja ki mély szomorúságát (Mk 14,34 párh; Zsolt 41,6.12; 42,5). Márk és Máté szerint halála előtt Jézus egy panaszszoltár szavaival kiált fel: „Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?” (Zsolt 22,2; Mk 15,34 párh). Lukácsnál Jézus utolsó szavai egy másik panaszszoltárból származnak (Zsolt 31,6; Lk 23,46). A 22. zsoltár sokféleképpen épül be a szenvedéstörténetbe, amely ennek fényében értelmezi Jézus szenvedését, és úgy mutatja be őt, mint a szenvedő igazat, aki a legmélyebb válságban Istenhez kiált.

Érdemes ezért megvizsgálni a panasz mondanivalóját, érvelését és funkcióját az ószövetségi imában. E tanulmány tárgya a szenvedő ember panasza a panaszszoltárok tükrében, érintőlegesen néhány bölcsességi és prófétai szövegben. Ezekben a szenvedő ártatlansága tudatában mondja el Istennek fájdalmát és értetlenségét, azt a meggyőződését, hogy a szenvedés ellentmond Isten jóságának és hatalmának, a hívő ember és a nép korábbi tapasztalatának.

A szenvedés meghatározza az egyén életét, Istennel és a világgal való kapcsolatát, ezért a panasz átfogja a szenvedés pszichológiai, teológiai és szociológiai dimenzióját. A szenvedő szóvá teszi saját állapotát (én-panasz), Isten magatartását (Istennel szembeni panasz) és az ellenség támadását (ellenség-panasz).³ A következőkben az ember helyzete, illetve az Isten magatartása miatti panaszt tekintem át.

³Bernd Janowski: i. m. 37–64; Ulrich Berges: i. m. 26, 37–40.

A szenvedő ember. A szenvedés metaforikus leírása

A panasz megrázó metaforákkal írja le az ember elviselhetetlen szenvedését. A metafora a panasz keretében beszédaktus: nem egyszerűen leírja az ember helyzetét vagy Isten magatartását, hanem Istent meg akarja indítani, és cselekvésre akarja bírni.⁴

Tér-, helyzet- és természeti metaforák

⁴Brian Doyle: *Where is God When You Need Him Most?* In Erich Zenger: *The Composition of the Book of Psalms*. Peeters, Leuven, 2010, 378–379; Thomas Hieke: *Schweigen wäre gotteslästerlich*. In Georg Steins (szerk.): *Schweigen wäre gotteslästerlich*. Echter, Würzburg, 2000, 52, 56.

Fizikai/testi metaforák és a halál tapasztalata

⁵Bernd Janowski: i. m. 30–31, 33.

⁶Kathrin Liess: *Von der Gottesferne zur Gottesnähe*. In Pierre Van Hecke – Antje Labahn: *Metaphors in the Psalms*. Peeters, Leuven, 2010, 172–174.

A szenvedés szociális és lelki vonatkozásai

⁷Bernd Janowski: i. m. 57–58; Brian Doyle: i. m. 383.

A szenvedő kibírhatatlan állapotát részben tér-, helyzet- vagy természeti metaforák írják le. Az imádkozó a verem mélyén van, az alvilágban, sötétségben és a halál árnyékában (Zsolt 88,7.19; Jób 22,11). A mélységből kiált (Zsolt 130,1; vö. Zsolt 28,1; 143,7; Siral 3,55). A mélységbe zuhanással Isten távol került, ezért az ember kiált, hogy Isten meghallhassa (130,1–2; Siral 3,53.55). A mélység *helyzet*, az elveszettség állapota, a tér és helyzet metszőpontja.⁵

A szenvedőt elborítja a víz, a feje fölött átcsapnak a hullámok, elszüljed az iszapban — kicsúszik lába alól a talaj. Elmerül a tengerben (Zsolt 69,2–3.15–16). Az elborító víz, a hullámok, a tenger a kibírhatatlan, kilátástalan szenvedés metaforái, olyan állapotot írnak le, amely az ember egzisztenciáját fenyegeti, a teljes bizonytalanság és reménytelenség helyzetét. Az ember feje fölött átcsapó ár Isten haragját is jelölheti (Zsolt 88,8).

Az imádkozó sebei nem gyógyulnak, halálos beteg, fájdalma nem szűnik (Zsolt 88,16; Jer 15,18). Miközben éjjel-nappal hiába szólítja Istent, kifárad, torka bereked a kiáltozástól; szeme elhomályosul, amíg Istenére várakozik (Zsolt 69,4). Könny lett a kenyere éjjel-nappal (42,4), ágyát eláztatta könnyeivel (6,7).

Csontjai reszketnek, kifecamodtak, összetörtek, szétesnek, elégnek (Zsolt 6,3; 22,15; 31,11; 42,10; 102,4; Siral 3,4). Ezzel teste tartószerkezete szétesik. Az ember szíve, személyisége, alapvető egységének foglalta megolvad, mint a viasz, szétfolyik, és az ember kiöntetik (Zsolt 22,15). A szenvedés hatására szétesik az ember testi-lelki egysége, és ő elindul a halálba (vö. 2Sám 14,14). Már-már a sírba száll, az alvilágot, a holtak országát érinti (88,4–6; Siral 3,6). Ez a halál hatalmának valóságos, korlátozott megtapasztalása az élet kellős közepén, olyan helyzet, amelyből Isten még kimentheti a szenvedőt.⁶

A panasz a szenvedés lelki és társadalmi vonatkozásait is szóvá teszi. Az ember Isten távolságától szenved.⁷ Magányos, elhagyott, családja és barátai is elhagyták vagy ellene fordultak (Jer 12,6; 20,10; 38,12; 41,10; 69,8; 88,19). Ismerőse csak a sötétség (Zsolt 88,19). Ellenségei félelmetes állatként támadnak rá: ordító, száját kitató oroszlán ront rá, bikák, kutyák, sakálók, méhek veszik körül.

Nagyon gyakori motívum a megszegyenülés vagy az attól való félelem (Zsolt 22,7; 25,2.7; 31,2.18, 44,14–16; 69,6–7.20; 71,1; 119,6.31 *passim*; Siral 3,14.45). A mediterrán térség társadalmi becsület-szegyen kultúrák, amelyekben a mások véleménye iránti érzékenység,

⁸Douglas L. Cairns: *Aidōs. The Psychology and Ethics of Honour and Shame in Ancient Greek Literature*. Clarendon Press, Oxford, 1993, 2; Johanna Stiebert: *The Construction of Shame in the Hebrew Bible*. Continuum, London – New York, 2002, 25–44.

Isten passzív

⁹Craig C. Broyles: *The Conflict of Faith and Experience in the Psalms*. Continuum, Sheffield, 1989, 60–61, 76–80.

¹⁰Thomas Hieke: i. m. 59–62.

¹¹Craig C. Broyles: i. m. 70–76, 78–80.

¹²Adorjáni Zoltán: *Isten emlékezése és felejtése a zsoltárok alapján*. Pannonhalmi Szemle, 2005/2. 22–33.

¹³Brian Doyle: i. m. 383.

Isten okozza a szenvedést

¹⁴Craig C. Broyles: i. m. 76–78, 119–120.

a becsület megőrzése az egyik legjelentősebb motivációs tényező.⁸ A megszügyenyülés az ember társadalmi halála.

Isten magatartása és a szenvedés

A panasz kétféleképpen közelíti meg Isten szerepét a szenvedésben. Nagyon gyakran Isten távolsága vagy passzivitása teszi lehetővé a gyötrelmek bekövetkeztét. Máskor Isten jelen van, és aktívan okozza a szenvedést.⁹ Az imádkozó nem érzi szükségét annak, hogy kimentse vagy megvédje Istent, hanem az ő felelősségét állítja.¹⁰

A panasz frappáns, antropomorf képekkel írja le Isten passzivitását. Isten megfélekedezett az emberről, nem emlékezik rá többé (Zsolt 10,11; 13,2; 88,6) vagy elfelejtette a nép ínségét és szorongattatását (Zsolt 49,25; Iz 49,14–15). Elfordult tőle (6,5); elfordította vagy elrejtette arcát előle (Zsolt 10,11; 13,2; 44,25; 69,17; 88,15), úgyhogy nem is láthatja nyomorúságát.¹¹ Ha Isten elrejtí arcát, ha megfélekedik róla, az ember elpusztul. Máskor, Isten jelen van ugyan, de tétlenül ül, ezért a zsoltárosnak fel kell szólítania őt, hogy keljen fel, és emelje fel kezét, cselekedjen a javára (Zsolt 10,12). Sőt Isten elalhat, ezért fel kell őt ébresztteni (Zsolt 44,24; vö. 7,7; 35,23; 59,5).

Isten akár eltávozhat, elhagyja a szenvedőt (Zsolt 22,2; 71,11–12; Iz 49,14; 54,7). Olyan messzire került tőle, hogy már nem is hallja az ember kiáltását, ordítását, és nem válaszol könyörgésére (Zsolt 22,2–3; 69,4; 88,2–3). Késlekedik az ember segítségére jönni (Zsolt 6,4). Nemcsak véletlenül hagyta magára, hanem egyenesen elrejtőzött (Zsolt 10,1). Sehol nem található már (Jób 23,8–9). Megbízhatatlan, olyan, mint a csalóka patak, amelynek vízére nem lehet számítani (Jer 15,8), így az ember hiába keresi őt a szükség idején.

Mikor van értelme ezeknek a metaforáknak a panasz keretében? Ha az imádkozó meg van győződve arról, hogy Istennek folyamatosan ott kell lennie mellette, feléje fordulva, tekintetét rajta tartva, látó- és hallótávolságban. Ha tudja, hogy Isten jelenléte védelmező, gondoskodó, megóvja őt a szenvedéstől — az ellenség támadásától éppúgy, mint a betegségtől és a haláltól. Ha tudja, hogy „rendes” körülmények között Isten emlékezik teremtményére, alkotása mulandóságára, illetve saját könyörületére és ígéreterre.¹² Isten elfordulása, távolsága, hallgatása, felejtése, passzivitása e „normális” állapot felborulását jelenti. A panasz nem Isten nemlétéről, hanem Isten távollétéről beszél.¹³ A zsoltáros arra emlékezteti Istent, hogy ez a viselkedés ellentmond az ő lényegének.

Még megdöbbenőbbek azok a szövegek, amelyek szerint Isten nagyon is jelen van, és aktívan okozza a szenvedést.¹⁴ Antropopatikus megközelítésben Isten haragszik, és haragja felindulásában okozza a fájdalmat (Zsolt 6,2, büntet); haragja tüzes és perzsel, vagy elborítja az embert, mint a tenger hullámai (88,8.17).¹⁵ Beburkolja Istent,

¹⁵Uo. 61–67. akár a felhő, és hozzáférhetetlenné teszi, úgy, hogy a szenvedők imádsága nem is hatol át rajta (Siral 3,43–44).

Isten elveti népét (Zsolt 44,10). Bebörtönzi, befalazza, ostrom alá veszi az embert, eltorlaszolja szabadulása útját (Siral 3,5.7.9). Ő a szenvedő elszigetelődésének az oka — eltávolítja barátait és a közel-állókat, úgy, hogy egyedüli társa a sötétség (88,19).

Isten rászedi az embert, és erőszakot tesz rajta (Jer 20,7). Összetöri és elveti keze alkotását (Jób 10,3). Elsorvasztja húsát és bőrét, összetöri csontjait, keserűséggel itatja, fogai összetörnek a kavicstól, hamuval tölti el (Siral 3,4.15–17). Az embert, akárcsak a népet gyalázza és neveltség tárgyává teszi (Siral 3,14.45).

Támadást indít ellene (Jób 7,20; 10,2.7; Siral 3,1.3). Harcosként vagy vadászként lenyilazza (nyilai belefúródnak, Zsolt 38,3; Jób 6,4: mérgesek; Siral 3,12–13: kifeszíti íját, és célba veszi az embert, nyilai veséibe fúródnak).

Megdöböntő, amikor a panasz az ellenségre használt vadállat metaforát Istenre alkalmazza: „Mint a lesben álló medve, olyan lett hozzám, vagy mint a rejtéken megbúvó oroszlán. Ösvényemet eltérítette és összetépett” (Siral 3,10–11; vö. Zsolt 22,15; Jób 10,16; Óz 5,14).

„...lesújtottál a halál porába”

Isten veti a mélységbe az embert (Zsolt 88,7). Ő okozza halálát („lesújtottál a halál porába”; Zsolt 22,16c; vö. Jób 10,8–9; 30,23). A sötétségbe, az alvilágba vezet (Siral 3,2.6). E döntés miatt Isten álhatatlannak, szeszélyesnek látszik, mert keze alkotását pusztítja el (Jób 10,9).

Isten elárulta népét (Zsolt 44,12), sőt igazságtalanul tette, mert a nép nem szegte meg hűségét (44,18–23). Még az sem igazolja őt, hogy bűneikkel kiérdemelték sorsukat (22–23.vv.). Ráadásul rossz kereskedőnek bizonyul, amikor ár/nyereség nélkül eladja népét, és még csak meg sem gazdagszik abból, hogy népét elárulja (44,13).

Isten szenvedést okozó jelenléte, állandó figyelése annyira nyomasztó, sőt agresszív, hogy az ember már azt kéri, hogy hagyja magára egy pillanatra (amíg a nyálát lenyeli), és vegye le róla a szemét, mielőtt végképp a halálba indulna (Jób 7,16–19; 10,20–21; 14,6.20). A szenvedő már azt szeretné, ha valaki kiszabadíthatná Isten kezéből (Jób 10,7), de ez is reménytelennek tűnik. Azt szeretné, ha Isten elrejthetné őt önmaga elől, az alvilágba (mivel ő ott nincs jelen!), amíg haragja csillapodna, és ekkor megemlékezne róla (Jób 14,13).

Milyenek látjuk Istent a panasz tükrében? A legendyhebb ítélet szerint is közömbösnek, feledékenynek, vagy szeszélyesnek. Máskor erőszakosnak, kegyetlennek, vagy egyenesen igazságtalannak. Mit tehet az ember egy ilyen Isten előtt? A legkézenfekvőbb az lenne, hogy hátat fordítson neki, otthagya, meneküljön előle — persze ha van hova —, és elfelejtse. És a szenvedő, meglepő módon, nem ezt teszi! Miként reagál e lehetetlen körülmények között? Hozzá kiált, panaszt emel ellene, kér(dez), számon kér, vádol.¹⁶ Isten lelkére beszél, hogy jobb belátásra bírja, könyörög neki.

¹⁶Craig C. Broyles:
i. m. 55–59.

A kér(dez)ő ember

¹⁷Bernd Janowski:
i. m. 46–47, 50.

A szenvedő azt éli meg, hogy a világ megváltozott, kiszámíthatatlanná vált, élete szétesik, és megérintette őt a halál.¹⁷ Ebben a reménytelen helyzetben Istenhez kiált, és felrója neki fájdalmát. Panaszt emel Isten ellen, protestál, *de* mindezt *Isten előtt* teszi.

A szenvedő számon kér és panaszt emel

A zsoltáros kérdez. Miért teszi ezt vele Isten, miért nem törődik vele? Miért hagyta el és távolodott el annyira, hogy már nem is hallja, bármilyen hangosan kiált (Zsolt 22,2)? Miért rejtőzködik a szükség és szorongatás idején (Zsolt 10,1)? Miért rejti el arcát (44,24; 88,15)? Miért lett fájdalma örökké tartó (Jer 15,18)? Miért feledkezik el népe nyomoráról és kínjairól (Zsolt 44,24–25)? Miért feledkezett meg róla, és miért kell szomorúan járnia, ellenségtől szorongatva; miért taszítja el Isten (Zsolt 42,10; 43,2; 77,1; 88,15)? Miért alszik? Meddig tart a tűrhetetlen állapot (Zsolt 13,2–3)? Miért támadt izzó haragra népe ellen (77,1)? Meddig haragszik és rejti el arcát (79,5; 80,5; 89,47)? Örökre elvetette és soha többé nem lesz irgalmas (77,8–9)?

Jób számon kérő kérdése megdöbbenő: „Hadd tudjam meg, miért támadtál meg! Hasznod van tán abból, ha erőszakhoz nyúlsz, kezed remekművét hogyha meggyalázod, a bűnösök terveit meg jóváhagyod?” (10,2–3). Isten erőszakos tette teremtménye ellen oktalán, nem hoz neki hasznot, sőt ellentmond teremtő voltának, és bennfoglaltan a bűnösök támogatása, ez viszont igazságosságával összeférhetetlen.

A kérdések nem információ-orientáltak, nem is ésszerű magyarázatot keresnek. A miért vagy a meddig csak a mondatszerkezet szempontjából kérdés, a jelentés és a funkció tekintetében azonban nem az.¹⁸ A „miért” azt a meggyőződést fejezi ki, hogy Isten érthetetlenül, sőt helytelenül cselekszik. A „meddig” nem racionális tudakozódás a szenvedés várható tartamáról, hanem azt jelzi, hogy a fájdalom már tűrhetetlen, és meg kell szünnie.¹⁹

Az Istennel szembeni panasz másik formája a vád. Már az én-panasz is vádemelés, de Isten felelősségének a kimondása még inkább az. Isten megalkotta az embert, gondosan megformálta az anyaméhben, most pedig a halálát okozza (Jób 10,8–11). Népével szemben megszegte szövetségét, elvetette fölkentjét, lerombolta országát és városát, ellenségei örömeire népe ellen harcolt (Zsolt 89,39–46; vö. 44).²⁰

A szenvedő Isten lelkére beszél

A szenvedő jobb belátásra akarja bírni Istent, megindokolja, miért mulaszthatatlanul sürgős az ő közbelépése. Isten érzelmeire, igazságérzetére, könyörületére, becsületére, érdekére hivatkozik (*argumentum ad deum*).²¹

²¹Erich Zenger:
Psalmen 51–100. Herder,
Freiburg, 32000, 568
(W. Groß nyomán).

Az imádkozó *Isten könyörületére, szánalmára apellál*. Az én-panasz nagy része ezt szolgálja (például Zsolt 6,3,7–8; 69,27). *Emlékezteti Isten saját mivoltára, jóságára, ígéreteire, hűségére, elköteleződésére* (Zsolt 89), vagy akár *elfeledett irgalmára*.

Isten érdekei is megkívánják, hogy közbelépjen:

a) Az ember arra emlékezteti Istent, hogy amennyiben szenvedésével szemben tétlen marad vagy azt előidézi, az *imádkozó meg-szégyenül*, de ezzel Istent is szégyen éri. A szenvedőt az Istenbe vetett bizalma miatt gúnyolják ellenségei (Zsolt 22,8; vö. Jób 16,10–11; Zsolt 44,14–15.17.23; 64,9; 109,25; Bölcs 2,12–13.16–18). Ha Isten nem menti meg a benne bízót, a zsoldáros bizalma meghiúsul, és meg-szégyenülnek azok, akik benne bíznak (Zsolt 69,7–8.10–13). Végső soron Isten hitele, becsülete és dicsősége forog kockán (vö. Ter 18,23–27; Kiv 32,11–14). Isten igazságossága, jósága és méltósága megköveteli tehát, hogy közbelépjen és segítsen, változtassa meg ezt az elviselhetetlen helyzetet.

b) A szenvedő a halálhoz közeledik. A holtak azonban az alvilágban, a feledés földjén *nem emlékeznek Istenre, és nem dicsőítik* (Zsolt 6,6; 88,11; vö. 115,17a; Iz 38,18–19; Sir 17,27–28).²² Ezért ha Isten szeretné, hogy emlékezzenek rá, és dicsérjék őt, meg kell mentenie az embert. Az Ószövetség hihetetlen erőt tulajdonít az emlékezésnek. Isten emlékezete életben tartja az embert. Ha Isten megfeledekzik róla (Zsolt 88,6), megsemmisül. A feledés maga a totális pusztulás. Már az emberek emlékezetében való továbbélés is egy fajta halhatatlanságot ad, a halál ellenére (Zsolt 111,6; Sir 39,9; 44,8.10.14–15), ezért akiről megfeledektek, akinek az emléke nem marad fenn, az teljesen megszűnik létezni (Iz 26,14; Zsolt 31,13; Préd 2,16; 9,5; Sir 44,9). A zsoldáros ezért kéri Istentől, hogy ellenségei merüljenek feledésbe. De érdekes módon nemcsak Isten (vagy az ember) feledkezhet meg az emberről, hanem a halálban az ember is véglegesen elfelejti Istent, az ő csodáit (Zsolt 6,6; 88,5–6; 11–13). És ezzel Isten is megszűnik létezni számára.²³

Istennek tehát nem származhat haszna az ember halálából, hiszen a halálban nem hirdetik Isten csodáit, jóságát, hűségét (vö. Zsolt 30,10). Ezzel az üdvtörténetben véghez vitt nagy tettei feledésbe merülnek, és pusztá ideológiává válnak, ha Isten nem képes szabadító tetteit az egyén konkrét szükségében megújítani.²⁴

A halálban Isten elveszti az embert. „*Hogyha egyszer lefekszem a porba, hiába keresel, többé nem leszek*”, mondja Jób keserűen (7,22). Érvelése azt feltételezi, hogy Istennek is szüksége van az emberre, ezért nem jászhatja el a kapcsolat esélyét.

Az ember könyörög

A panasz és a meggyőzés a kérést készíti elő. Ha Isten okozza a szenvedést, az ember azért könyörög, hogy szűnjön meg haragja, vagy legalább hagyja őt magára. Ha Isten passzív, az imádkozó kiált, kéri Istent, hogy hallgassa meg imáját, fordítsa felé fülét, tekintsen rá, és ne fordítsa el arcát, hogy siessen segítségére (Zsolt 69,14.17–18; 102,1–2).²⁵ Istennek sietnie kell — vissza az emberhez, akitől eltávolodott (Zsolt 22,12.20). A szenvedő felszólítja, hogy ébredjen fel és emlékezzen (Zsolt 44,24–25). Könyörög, hogy Isten nyújtsa ki kezét a mennyből, ragadja ki, mentse ki a mélységből (Zsolt 69,14–15; 144,7; vö. 18,16–17).²⁶ Az arc, a fül, a szem odafordításának metafo-

²²Claus Westermann: *Lob und Klage in den Psalmen*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2011, 120–121; Szabó Mária: *A zsoldárok kincsei*. Szent István Társulat, Budapest, 2013, 65.

²³Erich Zenger: i. m. 573.

²⁴Uo.

²⁵Bernd Janowski: i. m. 33, 71–72.

²⁶Uo. 47.

²⁷Thomas Hieke:
i. m. 57, 59.

²⁸Bernd Janowski: i. m. 45;
Thomas Hieke: i. m. 58.

²⁹Bernd Janowski: i. m. 45;
Ulrich Berges: i. m. 5, 19;
Thomas Hieke: i. m. 50
(vö. 1Sám 2,6–7;
Siral 3,37; Iz 45,6–7;
MTörv 32,39).

³⁰Craig C. Broyles: i. m.
39, 42–46; Thomas
Hieke: *Schweigen wäre
gotteslästerlich*. Bibel und
Liturgie, 1998/4. 287–
304, magyarul: *Hallgatni
istenkáromlás volna*.
(Ford. Szántó Tamás.)
Mérleg, 1999/4. 373–381;
Thomas Hieke: i. m.
(2000) 58–59; Erich
Zenger: *Psalmen*.
Auslegungen I. Herder,
Freiburg, 2006, 76.

³¹Craig C. Broyles: i. m.
111–112, 142, 169, 221.

³²i. m. 121–122, 222;
Christoph Markschies:
*„Ich aber vertraue auf
dich, Herr!”* Zeitschrift für
die Alttestamentliche
Wissenschaft, 1991, 391–
395; Thomas Hieke:
i. m. (2000) 50;
Ulrich Berges: i. m. 25.

³³Thomas Hieke:
i. m. (2000) 55, 59;
Craig C. Broyles: i. m. 225.

³⁴Craig C. Broyles:
i. m. 224.

rája a kapcsolatban levést fejezi ki, a kéz, illetve kar kinyújtása a cselekvést. Az emlékezés átfogó kategória, mert benne kifejezést nyer a jelenlét, a gondoskodás, a könyörület és a cselekvés.

A panasz logikája

A panasz közvetlenül a válság kifejezője.²⁷ Az imádkozó, a szenvedés mélységét megtapasztalva Istent szembesíti azzal, amit vele tett. A panasz azonban nem öncélú, hanem a kérés végett és a változás reményében hangzik el, abban a meggyőződésben, hogy Isten véget tud vetni a szenvedésnek.²⁸

Az Ószövetség hite szerint mindannak, ami történik, Isten az oka, minden tőle van, ő a felelős az egész valóságért, hiszen rajta kívül nincs más isten. A szenvedést ugyanaz az Isten adja, aki az életet, a jót, az örömet is.²⁹ Ebből következik, hogy a szenvedés mögött is Isten áll, akár úgy, hogy elfordul az embertől, elhagyja őt, megfélekedezik róla, és ezzel engedi, hogy rátörjön a baj, akár azzal, hogy közvetlenül okozza a szenvedést.

A panasz alapvető érve a feszültség a hit és a szenvedés tapasztalata között, az ellentét Isten múltbeli magatartása és a jelen szenvedés között. A szenvedés megkérdőjelezi az egyén és a közösség hitét. Ellentétben áll azzal, amit az egyén vagy a közösség élete, korábbi története során megtapasztalt.³⁰ Nem felel meg annak a meggyőződésnek és tapasztalatnak, hogy Isten jó és hatalmas, igaz és hűséges, megmenti a benne bízót, kitart népe mellett, és nem tárogatja a gonoszt.

A közösségi panasz azt idézi fel, hogy JHWH megmentő, népéért harcoló Isten, az ő ígéreteit, szövetségét eleveníti fel.³¹ Az egyéni panasz arra a személyes kapcsolatra hivatkozik, amely Istent az imádkozóhoz köti. Ezt tükrözi már a megszólítás is, illetve a birtokosrag használata Istennel kapcsolatban („Istenem”), az isteni attribútumok („szabadításom Istene”, „sziklám”), valamint a gyakori hivatkozás a bizalomra.³² Isten ezt a bizalmas kapcsolatot szegi meg.

Noha a panasz Istent teszi felelőssé a szenvedésért, mivel nincs más Isten, az ember csak tőle kérhet segítséget.³³ Az imádkozó tehát éppen nyomorúsága mélypontján Istenhez fordul. Isten megszegte ígéreteit, illetve saját lényege ellen cselekedett, és ezzel csalódást okozott. De egyedül ő képes megoldani a válsághelyzetet, sőt köteles is erre, mivel a feszültség, illetve magatartásának rendellenes volta Isten lényegi tulajdonságait is megkérdőjelezi.³⁴ A szenvedő tehát Isten színe előtt protestál Isten ellen, Istenhez fordul Isten ellenében.³⁵

A panaszének nemcsak az Istennel és önmagunkkal szembeni őszinteség kifejezője, hanem a hit és a bizalom jele. Már a közvetlen megszólításban is a megmentő Istenbe vetett bizalom fogalmazódik meg. A bizalom kulcsfogalom a panaszszoltároknak (22,5–6; vö. 13,6; 31,7.15; 44,7–8; 56,5.12 stb.). A zsolttáros bízott Istenben, akárcsak az atyák. Isten múltbeli nagy tetteinek emlékezete a zsol-

³⁵Thomas Hieke: i. m. (2000) 63; Craig C. Broyles: i. m. 224.

³⁶Christoph Markschies: i. m. 389–390.

³⁷Joachim Begrich: *Das priesterliche Heilsorakel*. Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft, 1934, 81–92.

³⁸Bernd Janowski: i. m. 78–85.

³⁹Christoph Markschies: i. m. 397–398.

⁴⁰Bernd Janowski: i. m. 75–76 (Zsolt 13,5–6a); Craig C. Broyles: i. m. 41–42; Thomas Hieke: i. m. (2000) 50, 62, vö. 58.

⁴¹Erich Zenger: *Psalmen* 51–100, i. m. 576.

⁴²Ulrich Berges: i. m. 25.

⁴³Christoph Markschies: i. m. 391–392; Erich Zenger: *Psalmen. Auslegungen* I, i. m. 77.

⁴⁴Thomas Hieke: i. m. (2000) 53, 59–60, 61.

⁴⁵Karl-Josef Kuschel: *Ist Gott verantwortlich für das Übel*. In Gotthard Fuchs (szerk.): *Ange-sichts des Leids an Gott glauben?* Verlag J. Necht, Frankfurt am Main, 1996,

táros reményének alapja, ezek miatt bízhat abban, hogy az ő életében is megismétlődhetnek ezek a csodák. A bizalom aktusával az imádkozó Isten kezébe teszi az életét.³⁶ A panaszszoltárokból gyakran tapasztalt hangvételváltozás, az átmenet a panaszról a hálába nem hangulatváltozásnak tulajdonítható, nem is egy hipotetikus üdvösségpróféciának,³⁷ hanem kulcsa a bizalom.³⁸ A panaszszoltárok a bizalom „célirányos paradigmái”.³⁹

Végső soron maga a panasz a bizalom és a remény megnyilvánulása.⁴⁰ Ez a legreménytelenebbnek látszó panaszra, a Zsolt 88-ra is érvényes:⁴¹ „Jahve, szabadításom Istene, éjjel-nappal hozzád kiáltok.” Az imádkozót összetörő fájdalom részletes ecsetelése, az ismételt kiáltás Istenhez (2–3; 10; 14 vv.) csak akkor érthető, ha a szoltáros meg van győződve Isten együttérzéséről, könyörületéről és hatalmáról. Éppen ezért a panasz nem eltávolodás Istentől, hanem közeledés hozzá.⁴² A panaszének, tipikus felépítésével irányítja az imádkozót, aki úgy fejezi ki fájdalmát, hogy közben megőrzi Istenbe vetett bizalmát, konokul kitart mellette, akkor is, amikor úgy érzi, hogy Isten hűtlen lett hozzá.⁴³

A szenvedés tapasztalatában Isten egyszerre megszólítható és számon kérhető, illetve szuverén és szabad, fájdalmat okozó és megmentő. Az ember nem érzi szükségét annak, hogy megvédje Istent és igazolja a magatartását, és nem törődik bele a szenvedésbe. De soha nem is mond le róla, soha nem vonja vissza bizalmát.

Zárógondolatok

Az újkori teodicea gyakran azzal próbálja Isten igazságosságát és jóságát menteni, hogy a szenvedést racionalizálja, szükségességét és pozitív funkcióját állítja, vagy beépíti a megváltástanba, és ezzel sajátos értéket tulajdonít neki.⁴⁴ Egyes lelkiismereti irányzatok a szenvedés türelmes vagy egyenesen örvendező elviselését szorgalmazzák. E törekvésekkel szemben azonban Karl-Josef Kuschellel megállapítható, hogy „a teodicea-kérdés nem oldható meg sem a szenvedés funkcionalizálása által egy rend-teológia keretében — sem egy szeretet-szenvedés-teológia által, sem a tűrés, elviselés, passzív elfogadás spiritualitása révén (...). Az ellenvetések a teodicea-kérdés elvi megválaszolhatatlanságát mutatják, a szenvedés radikális összeegyeztethetlenségét a teremtő Isten és a teremtés jóságával. (...) Az ártatlan szenvedést nem lehet elméletileg megérteni, hanem csak a gyakorlatban kiállni. E gyakorlati kiállás egyik módja a panasz.”⁴⁵

A bibliai panasz nem ad racionális magyarázatot a szenvedés okára, értelmére vagy céljára. Így a teodiceai kérdés végső soron nyitott marad.⁴⁶ De az imádkozó szerint Istennek nincs szüksége védelemre vagy felmentésre. Sőt, ha szenvedést okoz, nem is lehet őt megvédeni. A panaszban azonban az ember megőrzi Istennel való eleven kapcsolatát, oly módon, hogy közben nem törődik bele a szenvedésbe. Nem igazolja a szenvedést, nem kovácsol belőle ideológ-

246. (ford. Z. K.);
vö. Ulrich Berges:
i. m. 8; Thomas Hieke:
i. m. (2000) 60.

⁴⁶Thomas Hieke:
i. m. (2000) 60–62;
Georg Steins: *Klagen ist
Gold!* In uő.: i. m. 11.

⁴⁷Thomas Hieke:
i. m. (2000) 62–63;
Erich Zenger: *Psalmen.
Auslegungen* I, i. m. 78.

⁴⁸Brian Doyle:
i. m. 382–383.

A panasz spirituális és liturgikus jelentősége

⁴⁹Erich Zenger: *Psalmen.
Auslegungen* I, i. m. 70;
Christoph Marksches:
i. m. 387, 391–392.

⁵⁰Paul Beauchamp:
A zsolttárok és mi.
(Ford. Vajda András.)
Pannonhalmi Szemle,
1996/3. 11.

giát, nem háritja az emberre a felelősséget; ezzel szemben azt a meggyőződést fejezi ki, hogy Istennek kötelessége a fennálló viszonyokat megváltoztatni, és képes ezt megtenni.⁴⁷ A panasz felszabadítóan hat, mert az ember őszinte lehet Isten és önmaga előtt, kimondhatja fájdalmát, kérdéseit, és remény ébredhet benne.

A panasz nyelvezete és érvelése erőteljesen metaforikus, illetve antropomorf-antropopatikus. Isten eltávolodásáról, illetve sietős közeledésről, arca, tekintete, füle elfordításáról vagy odafordításáról, haragjáról és könnyöretéről, feledéséről és megemlékezéséről olvasunk. Az alapvető metafora a panaszban Isten távolléte. Azért van szükségünk metaforákra, mert bizonyos esetekben, így például Istennel kapcsolatban, a fogalmaink elégtelenek.⁴⁸ A szenvedésről szóló beszéd összefüggésében ez hatványozottan igaz. A távollét vagy terhes jelenlét metaforái ugyanakkor olyan Istenről szólnak, aki nem egy elvont, transzcendens eszme, hanem aki személyes kapcsolatban áll az emberrel, akinek — az imádkozó meggyőződése szerint — természetszerűleg a hívő ember és az ő népe mellett kell állnia.

A panaszszövegek jó részének *Sitz im Lebenje* a liturgia. A panasz imádkozója egy paradigmaticus imádkozó, a panasz pedig olyan tipikus ima, amellyel bármely szenvedő azonosulhat, amelyet saját helyzetére alkalmazhat.⁴⁹ Liturgikus használatuk ellenére a panaszszövegek mégsem teljesen sztereotip szövegek, hanem a mindenkori ember valódi tapasztalatát fejezik ki. Minden ember élete valamely pillanatában szembesül az őt összetörő fájdalommal, léte fenyegetett voltával, és ez maradandó nyomot hagy benne, megváltoztatja, akkor is, ha a veszélyhelyzet elmúlt.⁵⁰ A panaszszövegekben bármelyikünk fájdalma és reménye, bizalma és féelme kifejezést nyerhet. A panasz ezért maradandó spirituális és liturgikus jelentőséggel bír.

A panasz kihívást jelent a teológia számára. Felveti a kérdést, hogy azok a teodiceai, illetve megváltástani rendszerek, amelyek Istent felmentik minden felelőség alól és/vagy a szenvedés értékét és szükségyszerűségét hangoztatják, nem gyártanak közben ideológiát a szenvedés türelmes elviseléséből? Isten kimentése okán nem helyeznek-e elviselhetetlen terhet a szenvedő emberre, akitől azt a jogot is elvitatják, hogy Isten előtt kimondja fájdalmát? Nem feledtetik-e el a keresztényekkel, hogy kötelességük a szenvedéssel és az igazságtalansággal szembeszállni?

Az érett hit iskolája

Karl Rahner szenvedés-értelmezése

1969-ben született Miskolcon. 1994-ben szentelték pappá, 2000-ben kérte felvételét a jezsuita rendbe. Teológus és filozófus, a római Pápai Gergely Egyetem oktatója. Legutóbbi írását 2013. 9. számunkban közöltük.

¹Idézi Andreas R. Batlogg – Albert Raffelt: *Die Frage nach dem Leid*. In Karl Rahner: *Warum läßt uns Gott leiden?* Herder, Freiburg – Basel – Wien, 2010, 62. A szerzők által megadott helymegjelölés azonban (*Sämtliche Werke* [a továbbiakban: SW] Band 30, *Anstöße systematischer Theologie*. Herder, Freiburg – Basel – Wien, 2009, 686) téves.

²Vö. Martin Heidegger: *Kant und das Problem der Metaphysik* [1929]. Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main, 1951, 204.

Rahner *Miért hagyja Isten, hogy szenvedjünk?* című tanulmánya

Menekülés az elvontság csapdájából

„Mert minden elvont teológia egyszerűen a semmibe futna, ha nem emelkedne-oldódna fel ön maga is a dologról kimondott szavaktól az imádság [dimenziójá]ba, ahol talán meg is történhet az, amiről korábban csak beszéltünk.”¹ — E rövid idézet értelmezési kulcsot adhat Karl Rahner alább következő, szenvedéssel kapcsolatos gondolatainak megértéséhez — és talán nem is csupán ahhoz. Okkal feltételezhető ugyanis, hogy *általában véve is* kívánatos egy olyan megközelítés, amely egyfelől képes igaz szavakat mondani a „dolgokról”: vagyis behatóan ismeri a hagyomány klasszikus válaszait a nagy egzisztenciális és emberi problémákra, és tisztában van a filozófia- és teológiatörténet során különböző korokban tárgyalt kérdések hatástörténetével; másfelől azonban nem elégszik meg azoknak egyszerű megismétlésével. Pontosabban szólva: az „ismétlés” a szó heideggeri értelmében kívánatos. A *Wiederholung* itt azt jelenti, hogy a problémát, mindenkori identitása megőrzése érdekében meg kell változtatnunk, kérdés formájában újra fel kell vetnünk, „szabadon és ébren tartva azokat a belső erőket, amelyek azt mint problémát léte legmélyén lehetővé teszik”.² Ebből az következik, hogy a végső kérdésekre adott válaszok sohasem lehetnek végérvényesek, sohasem juthatnak nyugvópontra egyszer s mindenkorra, mindenki számára kielégítő megfogalmazásban. Az akadémiai teológia — s nem különben a filozófia is — azzal a veszéllyel fenyeget, hogy elvont, életidegen diszciplínává merevedik (mintegy az idők folyamán azzá „dermed”, azzá „alvad”), még ha kezdetben eleven és életteli volt is. Ennek legfontosabb, sőt talán egyetlen ellenszere a teológus számára, ha úgymond a „kimondott szavaktól” felemelkedik „az imádság [dimenziójá]ba”, ami egyébként jelentős pontokon a filozófiai kontemplációval rokon. Vajon teljesítheti-e feladatát az a teológia, amely nem teszi meg ezt a lépést: amely nem vezet imádságra, s amely nem (elsősorban) ettől várja a válaszokat, melyekkel az értelem vagy a teológia *önmagában* sohasem volna képes szolgálni?

Az alábbiakban a szenvedésre fogok rákérdezni; annak tényére és botrányára keresek teológiai magyarázatot. A válaszkérés során — három pontban — Karl Rahner szenvedés-teológiáját hívom segítségül. Vezérfonalul a teológus egy kései, 1980-ból származó tanulmányát választottam, amely elsőként a *Schriften zur Theologie* tizennegyedik kötetének utolsó írásaként jelent meg *Warum läßt uns Gott leiden?* [Miért hagyja Isten, hogy szenvedjünk?]

³Karl Rahner: *Warum läßt uns Gott leiden?* In uő: *Schriften zur Theologie* [a továbbiakban: *SchTh*] XIV. Benziger, Zürich, 1980, 450–466; in: *SW* 30, 373–384; különnyomatban lásd Karl Rahner: *Warum läßt und Gott leiden?* Herder, Freiburg – Basel – Wien, 2010. A téma mai fontosságát a három magyar nyelven megjelent különböző fordítás is szemlélteti, lásd Karl Rahner: *Miért hagy minket Isten szenvedni?* (Ford. Szegedi Nóra.) Pannonhalmi Szemle, 2013/2; Karl Rahner: *Miért hagyja Isten, hogy szenvedjünk?* (Ford. Németh Gábor és Gáspár Csaba László.) *Sapientiana*, 2013/1. 70–82; valamint (egy némileg eltérő szövegkiadás alapján) Karl Rahner: *A szenvedés szakadékos mélysége.* (Ford. Dévény István.) In Karl Rahner: *Hit, szeretet, remény. A lelki élet olvasókönyve.* Egyházfórum, Budapest – Luzern, 1991, 427–440. Az egyik fordító, Szegedi Nóra érdekes elemzést is írt: *Rahner és a teodícea problémája.* Pannonhalmi Szemle, 2013/ 2. 66–73.

⁴Rahner 1980 májusában Bécsben, júniusban Passauban, 1981 márciusban a tiroli Telfs-ban, 1982 januárjában pedig az Oberösterreich-beli Puchberg képzési központ-

címmel.³ A tanulmány kapcsán kitérek Rahner előadói hatására, szenvedésteológiájának tartalmi vonatkozásaira és végkövetkeztetésére. Ezután az istenkérdést Auschwitz botrányával szegezem szembe. Végül utalok arra, hogy a szenvedés Rahner általi értelmezése kiemelten lelkipásztori jelentőségű vállalkozás.

Karl Rahner a szenvedésről

A szenvedés kérdésének szentelt Rahner-tanulmány eredetileg nyilvános előadás formájában hangzott el, annak szerkesztett változata. A téma iránt jelentős érdeklődés mutatkozott: a teológus müncheni Rahner Archívumban megőrzött személyes naptárjának tanulsága szerint 1980-ban és 1981-ben Karl Rahner négy alkalommal is beszélt a témáról szélesebb nyilvánosság előtt Németországban és Ausztriában.⁴

Ahelyett, hogy a szövegnek a kritikai kiadás révén újabban hozzáférhetővé vált redakciótörténeti részleteibe belemennék,⁵ az alábbiakban hadd tegyek kísérletet az egyik Rahner által tartott előadás „hangulatának” felidezésére.

a) Rahner előadói hatása — Köztudott, hogy egyetemi előadások alkalmával Rahner nemegyszer nehézkesnek — sőt némelyek számára egyenesen unalmasnak — hatott; nyilvános előadások alkalmával azonban — különösen, ha a hallgatóság részéről kedvező fogadtatást és nyitottságot érzékelt — képes volt felszabadultan és szabadon beszélni, miközben mit sem veszített gondolatmenetének lebilincselő feygelmezettségéből.

A fenti észrevételt könnyű bizonyítani. Egy egykori résztvevő ugyanis avatott tollal számol be Karl Rahner egyik, 34 évvel ezelőtt elhangzott előadásáról. Az eseményre 1980. május 22-én került sor: a Bécsi Egyházmegye Katolikus Képzési Központjának meghívására az akkor 76 éves Karl Rahner *Miért hagyja Isten, hogy szenvedjünk?* címmel tartott előadást. A zsúfolásig megtöltött Auditorium Maximum hallgatói között jelen volt egy fiatal egyetemi hallgató, Otto Friedrich, aki ma a bécsi központú „Die Furche” című osztrák hetilap „vallás, média és film” részlegének ügyvezetője. Akkori tapasztalatairól Friedrich két alkalommal is — Karl Rahner születésének 100. évfordulóján (2004-ben), valamint a folyóirat 60 éves fennállására kiadott jubileumi számban (2005-ben) — lelkes szavakkal számolt be a „Die Furche” hasábjain.⁶ Szavai erős személyes érintettségről árulkodnak: „...nem csak én voltam meglepve: [egy] vézna idős ember járt fel s alá a teremben, és ízekre szedte a teodícea valamennyi elterjedt magyarázatát. A dualizmus dialektikájáról, amely szerint minden jó a rosszal szembeni létet igényel, Rahner egyáltalán semmit sem akart mondani. Hevesen tagadta a szenvedés minden olyan magyarázatát, amely azt a természet elkerülhetetlen kísérőjelenségének tartja; ezután visszautasította azt a nézetet, miszerint a szen-

ban beszélt a témáról. Az előadás eredeti kézírata a müncheni Karl-Rahner-Archívban: KRA I, A, 1028; a teológus naptárjának jelzete: KRA II, E.

⁵Vö. SW 30, 852–853.

⁶Otto Friedrich: *Die Antwort schuldig bleiben. Karl Rahner und die Frage nach dem Leid*. Die Furche, Nr. 9 (2004.02.26), 22; uő: *Verweigerter Antwort. Mit Karl Rahner die Frage nach dem Leid offen lassen*. Die Furche, Nr. 58 (2005.12.01), 54.

⁷Otto Friedrich: *Die Antwort schuldig bleiben*, idézi Andreas R. Batlogg – Albert Raffelt: i. m. 66.

⁸Legyen szabad e tekintetben saját tanulmányomra hivatkozni: *Görbe tükör a vallásnak. Az Isteni téveszme (2006) igazsága és igazságtalansága*. Vigilia, 2011/2. 93–102.

⁹Richard Swinburn: *The Existence of God*. Clarendon, Oxford, 2004, 264. Idézi – a „nagy imádkozás-kísérlet” kontextusában – Richard Dawkins: *Isteni téveszme*. (Ford. Kepes János.) Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2007.

¹⁰Otto Friedrich tanúságtételének egyetlen „szépség-hibája” van: téved az elő-

vedés a ‘vétkes szabadság hatása’, tehát, hogy a szenvedés azért van, mivel az ember bűnössé vált. Végül tagadta azt is, hogy a szenvedés ‘utalás’ volna az örök élet igazolására.”⁷

Tanulságos e tekintetben párhuzamot vonni egy időben hozzánk közelebb eső szöveggel: Richard Dawkins *Isteni téveszme* (2006) című pamfletjében (hiszen a kötetet szaktudományos műnek éppoly kevéssé lehet nevezni, mint filozófiaiinak)⁸ metsző iróniával rója fel oxfordi kollégájának, Richard Swinburn teológusnak, hogy a szenvedést alkalmasint azzal akarja igazolni, hogy azt alkalomnak tekinti az emberi szolidaritás kifejezésére. Dawkins idézi, amint a neves teológus ezt írja: „Tegyük fel, hogy eggyel kevesebb ember ég meg a hirosimai atombombától. Annyival kevesebb alkalmunk nyílt volna a bátorság és együttérzés kinyilvánítására.”⁹ A naivitásában is fülsértő érvelés kapcsán — melyet Swinburn feltételezhető jó szándéka sem ment — osztom Dawkins felháborodását.

Feltűnő, hogy Karl Rahner az érdeklődő hallgatóság részéről érett hitet feltételez — és bizonyos értelemben érett hitre *kényszerít* is. Talán nem meglepő, hogy ez az ikonoklaszta bátorság és *éthosz*, amivel a teológus a hamis (éretlen, infantilis) istenképek ledöntésére törekedett, ilyen mély benyomást tett: a beszámoló szerint vallási érettséget provokált és tartós hittapasztalat váltott ki. Rahner — Daniel P. Pekarske SDS találó szavával — „az érett hit atyja”-ként hatott hallgatóira és olvasóira, s talán ez teszi őt különlegessé a 20. század legnagyobb teológusegyéniségei között is. De hadd idézzem tovább az akkori fiatalember (ma: Dr. Otto Friedrich) beszámolóját: „Számomra, 19 éves fiatalember számára, ez a nem-válasz felszabadulás volt: a bizonyosságok és elsietett válaszok [ugyanis], amelyekkel az éppen magam mögött hagyott, nagyon konzervatív vallásoktatás szolgált, többé már nem tartottak ki. Az, hogy egy egzisztenciális kérdés megmaradhat kérdésnek — és ezáltal válasz nélkülinek —, *teenager* önmagam számára nagy vallási fellélegzés volt... A jelzett ‘találkozás’ Karl Rahnerrel (...) számomra máig is meghatározó hitlélmény maradt.”¹⁰

Legalábbis tanulságos, hogy Rahner végkövetkeztetése az előadás egyik hallgatójára éppen mint „nem-válasz” gyakorolt felszabadító hatást: „Az embereket szem előtt tartani annyit jelent (...), hogy nem etetjük őket előre elkészített válaszokkal, hanem hozzáteszük, hogy a kérdés ma is nyitott. Ez az alázat teszi Karl Rahner aktúálisabbá, mint valaha” — így Friedrich.¹¹

De mi is volt az pontosan, ami ilyen elementáris erővel hatott Rahner szenvedés-teológiai előadásának e hallgatójára? E helyt időszerű lesz — legalább nagyvonalakban — az előadás tartalmának részleteibe is belebocsátkoznunk.

b) *Az előadás filozófiai-teológiai tartalma* — Karl Rahner kérdése egzisztenciális komolyságú: a szenvedés miértjére keres teológiai magyarázatot. A gondolatmenet során Rahner a filozófiai istentan

adás dátumával kapcsolatban, amelyet 1978 őszére tesz, valójában azonban 1980 májusában került rá sor. Tehát az 1959-es születésű Friedrich nem 19, hanem 21 éves volt ez idő tájt, amint arról a katolikus sajtóhírogynökség 1980. május 23-ai vonatkozó híradása tanúskodik (Dr. Johann Wießensteiner baráti közlése alapján, Diözesanarchiv Wien, 2010.03.20). Lásd Andreas R. Batlogg – Albert Raffelt: i. m. 67.

¹¹Otto Friedrich: *Verweigerte Antwort*, i. m.

¹²Az alábbiakban az idézés során Dévény István fordítását részesítem előnyben, vö. Karl Rahner: *Hit, szeretet, remény*, i. m. 427–435. Ugyanakkor közlöm a Sapiëntiana folyóiratban megjelent fordítás, valamint a *Schriften zur Theologie XIV*, 450–466=SW 30, 373–384 adatait is.

¹³i. m. 429. (Sapiëntiana, 2013/1. 75; *SchTh XIV*, 456=SW 30, 377).

¹⁴i. m. 431. (Sapiëntiana, 2013/1. 77; *SchTh XIV*, 457=SW 30, 378).

¹⁵i. m. 433. (Sapiëntiana, 2013/1. 78; *SchTh XIV*, 460=SW 30, 380–381).

négyszeres megoldáskísérletével vet számot, amelyek azonban — értékelése szerint — a végső mérlegen „elégtelennek, sőt felületesnek” bizonyulnak, és nem számíthatnak a becsületes vallásos gondolkodók szemében a teremtő Istennek a világban tapasztalható szenvedéssel szembeni „igazolására”.¹²

1. Az *első* „megoldás” értelmében egyesek a szenvedést olyan természetes kísérőjelenségnek tartják, amely mintegy szükségképpen együtt jár a világ fejlődésével. Eszerint amikor fájdalomról és halálról beszélünk, voltaképpen csak a „természet cselfogásáról” volna szó, olyan szükségszerű dologról, amely elkerülhetetlen a még több és még teljesebb élet érdekében. Eszerint végső értelemben az erkölcsi rosszat és a belőle fakadó szenvedést is szükségszerűnek kellene tekintenünk. Csakhogy ez a magyarázat felületes, sőt valójában embertelen is. Rahner szerint „[a]z a bűn, amely az auschwitz-i gázkamrákba való menetelésért felelős, nem hasonlítható ahhoz, ahogyan a vándorhangyák zuhannak a szakadékba”.¹³ Aki szeretné az emberi történelmet ártatlan színekben feltüntetni, az végső soron elárulja a személy méltóságát, az emberi szabadság értékét és az erkölcsi törvények abszolút erejét. Ez az út tehát nem vezet megoldásra.

2. *Másodszor*, sokan a világ szenvedéséért minden magyarázatot a szabadságra hárítanak. Itt a szenvedés, a fájdalom és a halál mindig, mindenütt és minden szempontból a teremtményi szabadság gonosz tetteinek eredménye. Csakhogy — érvel Rahner — a keresztény világnézet számára a teremtmény szabadsága nem annyira abszolút, önmagában álló, mint ahogy a teremtményi szabadság büszke és rátarti elméletei feltételezik. Sokkal inkább Istentől függő valóság: „Az ember és az angyal szabadsága teremtett szabadság, létében és mivoltában — képességeiben, tetteiben, lehetőségeiben és konkrét döntéseiben — Isten szuverén rendelkezése alatt áll.”¹⁴ Végső soron tehát Isten hordozza a teremtményi szabadságot (ezért szabad döntéseink legkisebb részletében is Istentől függünk), ám ugyanakkor szabadok is vagyunk, szabad döntéseinkért vállalunk kell a felelősséget, nem háríthatjuk azt egyszerűen Istenre.

3. *Harmadszor*, szokás azt a — továbbra sem kielégítő — feleletet adni a szenvedés kérdésére, hogy Isten azért engedi meg a szenvedést, hogy kipróbálja és megtisztítsa bennünket. Ez a nézet azonban — észrevételezi Rahner — egyáltalán nem ad választ a feltett kérdésre, több okból sem. Egyrészt, mivel a napalmbombák által szénné égett gyermekeknek éppenséggel semmi esélyük sem volt arra, hogy átmenjenek egy ilyen emberi érlelődési folyamaton. Rahner szerint: „Némi keserű hangvétellel még azt is mondhatná az ember, hogy csak a *széplelkek* képesek a szenvedésben emberi és keresztény érlelőerőt látni, azok, akik nem ismerik a végső ínséget, és önmaguk felé fordulva alapjában véve nyugodtan csiszolghatják lelkük tükrét.”¹⁵ Másrészt azonban azok a keresztény aszkéták is következetlenek, akik egyfelől azt mondják, hogy a szenvedés

forrása a bűn, ugyanakkor úgymond „lelkesen” (mintegy íróasztal mellől) magasztalják szenvedésekbe ágyazott létünket, mondván, hogy ez az igazi keresztény erények melegágya. Ez a „megoldás” sem tartható tehát, s nem szolgálhat segítségül egy hiteles módon hívő ember számára.

4. *Negyedszer*, Rahner elégtelennek ítéli a hagyományos magyarázatok közül azt is, amely arra hivatkozik, hogy a szenvedéssel telt élettörténet a halál utáni örök életben lel jutalomra. „Ez a *kitekintés* (...) [ugyanis] nem ad feleletet az alapvető kérdésre”, hiszen „a halál nem szükségszerű, ‘a halálnak nem kellett volna lennie’.”¹⁶ Mi tehát a megoldás?

Karl Rahner nem sieti el a választ. Ehelyett felidézi Walter Dirks beszámolóját arról a látogatásról, amelyet a már halálos betegséggel küzdő Romano Guardinínál tett. Nehezen feledhető mondatok hangzottak el. Guardini elmondta ugyanis, hogy az utolsó ítéleten nem csupán kikérdezni hagyja majd magát, hanem ő maga is kérdezni akar. Bizakodva reméli, hogy az angyalok nem tagadják meg tőle a feleletet arra a kérdésre, amelyet „egyetlen könyv, a Szentírás sem, egyetlen dogma, a tanítóhivatal sem, egyetlen teológia — még a sajátja — sem magyarázott meg: Uram Istenem, miért vannak ilyen borzalmas kerülőutak az üdvösség felé, miért szenvednek az ártatlanok, miért a bűn?”¹⁷

5. Mi tehát a pozitív hozadéka Rahner válaszkísérletének? Az eredmény röviden így fogalmazható meg: a szenvedés felfoghatatlansága része Isten felfoghatatlanságának. A végső elemzésben ugyanis Rahner úgy véli, Guardini joggal nem talált feleletet a legnagyobb emberi problémára; hiszen „itt és most egyetlen választ tudunk adni: Isten szabad rendelkezése felfoghatatlan”.¹⁸ Egyetlen végső értelemben legitim „válasz” létezik csupán: a kérdések terhéért csak úgy tudjuk elviselni, ha maradéktalan tiszta szeretettel átadjuk magunkat Istennek. Nincs alternatíva, hiszen ha erre az önátadásra, erre a magafeledkező szeretetre nem vagyunk képesek, akkor nem marad más hátra, mint lázadozva és kétségbeesve vergődni a szenvedés képtelensége miatt. Rahner szavaival: „A szenvedés sötét szakadékába nem világít be senki más, csak Isten. Őt viszont akkor találja meg az ember, ha szeretete Isten felfoghatatlanságának elfogadására képesíti. Más út nincs, hiszen ha Isten nem lenne számunkra felfoghatatlan, már nem is lenne Isten. A szenvedés és halál problémájára végső értelemben nem adhatunk más választ, csak azt, hogy csendesén, szótlanul átadjuk magunkat Neki. Őbenne tűnik el a szenvedéssel kapcsolatos minden kérdésünk. Csakis őbenne, hiszen láttuk az előzőekben, mennyire elégtelenek emberi válaszaink (bár igaz, hogy mindegyik eljut egy határig, s addig használhatóak is).”¹⁹

Karl Rahner katolikus teológiai válasza szerint tehát a szenvedés miéértjére egyedül ebben a misztikába hajló hitben találunk magyarázatot és fogódzópontot. A teológus eszerint paradox megold-

¹⁶l. m. 434. (Sapientiana, 2013/1. 79; *SchTh* XIV, 461–462=SW 30, 381–382).

¹⁷l. m. 438. (Sapientiana, 2013/1. 82; *SchTh* XIV, 465=SW 30, 384).

**Rahner
válszkísérletének
pozitív hozadéka**

¹⁸l. m. 438. (Az innentől következő rész már hiányzik mind a Pannonhalmi Szemlében, mind pedig a Sapientianában megjelent fordításból, mivel ezek a *SchTh* XIV, 450–466=SW 30, 373–384 forrás alapján készültek, nem pedig a Karl Rahner: *Worte vom Kreuz*. Herder, Freiburg, 1980, 17–45 változat alapján, mint Dévény István fordítása.)

¹⁹l. m. 439. (Karl Rahner: *Worte vom Kreuz*, i. m. 43–44).

dásra jutott: csak Isten megfoghatatlanságába kapaszkodhatunk. Igaz, ez sem ad logikai rendszerbe foglalható, intellektuálisan ki-elégítő, spekulatív választ a szenvedés mértjének kérdésére, ám képessé tesz arra, hogy egzisztenciálisan helyt álljunk a szenvedéssel szemben. Ha hisszük ugyanis, hogy Isten — bár nem „magyarázta meg” a szenvedés mértjét — egyszülött Fiában, Jézus Krisztusban mintegy magára vette annak terhét, és ezzel megváltó értéket adott neki, közelebb kerülhetünk az áhított válaszhoz. Amióta tudom, hogy a Fiúisten kiitta a szenvedés kelyhét, tudhatom (remélhetem, hihetem) azt is, hogy saját szenvedésemmel „kiegészítem testemben azt, ami hiányzik Krisztus szenvedéséből, testének, az egyháznak javára” (Kol 1,24).

A szenvedés kérdése és az apofatikus misztika

Karl Rahner teológiai szemléletében tehát az élet egésze *végső soron* (és minden szenvedés ellenére is) értelmes, mivel Isten végtelen és megfoghatatlan titkába merül. Olyan eredmény ez, amellyel nem szolgálhat a pszichológia, sem a szociológiai vagy politológiai tudományok; hiszen *maga a kérdés* kívül esik a szaktudományok illetékességi körén: elvileg a filozófia, illetve teológia vizsgálódásának területére tartozik. Ebből az is következik, hogy a szaktudományok művelői — ha hozzászólnak is (ami emberileg elkerülhetetlen) —, azt filozófusi-teológusi minőségben teszik. Csakhogy a szenvedéssel szemben a filozófiai érvek is elnémulni kényszerülnek — s éppen ennek bevallásában áll Rahner bölcséleti teljesítménye. Helyesen értve ezt az eredményt, úgy is mondhatjuk, hogy miként a szaktudományok a filozófiában alapozódnak, úgy a filozófia vagy önmagát kényszerül megalapozni, vagy kifejezetten a teológiára utal, melynek útját előkészítheti. A teológia gyökerei pedig a misztikába nyúlnak; abba a mélységbe, ahonnan egyedül remélhetünk feleletet a szenvedésre vonatkozó kérdésére (misztikán itt Jézus Krisztussal való élő, személyes, tapasztalati kapcsolat értendő).

c) *A szenvedés-tanulmány végkövetkeztetése: válasz nélküli apofatikus misztika* — 1981 januárjában, egy interjúban Rahnert egyebek között újra a szenvedésről kérdezték, mely — úgymond — a világban sok ember számára „talány”, és amelyre „a kereszténység is csak töredékesen képes válaszolni”. Rahner válaszképpen a fent elemzett szenvedés-tanulmányra utalt: „Nézzé, a *Schriften zur Theologie* 14. kötetében közreadtam egy tanulmányt ezzel a címmel: *Miért hagyja Isten, hogy szenvedjünk?* Ennek a tanulmánynak a végkövetkeztetése, hogy nincs rá válasz, hogy a szenvedés megfoghatatlansága nem intézhető el jámbor szövegekkel, amelyeket plébánosok is mondanak [olykor] a szószékről, a problémát nem lehet félretenni, hanem csak a magatartás [azon] konkrétságában lehet elfogadni és leküzdeni, amelyben Isten megfoghatatlanságát is elfogadjuk.”²⁰

Nehéz volna ennél rövidebben és frappánsabban fogalmazni. Talán ezért lehet Karl Rahner *Miért hagyja Isten, hogy szenvedjünk?* című tanulmánya ma, egy emberöltő elmúltával is segítségünkre, hogy ne

²⁰*Christentum an der Schwelle des dritten Jahrtausends.* Karl Rahner. (Interview von Hans Schöpfer.) In *SW 31: Im Gespräch über Kirche und Gesellschaft.* (Interviews und Stellungnahmen.

Bearbeitet von Albert Raffelt.) Herder, Freiburg, 2007, 260–280, itt: 273.

²¹A kérdés méltóságáról és a válasszal szembeni „elsőbbségéről” vö. Hans-Georg Gadamer: *Igazság és módszer.* (Ford. Bonyhai Gábor.) Osiris, Budapest, 2003, 410–420.

elégedjünk meg a válaszokkal, amelyek a problémát túlságosan elhamarkodottan és olcsón akarják „megoldani” — ami jelentős pontokon annyit tesz: diszkvalifikálni, hatályon kívül helyezni —, hanem hagyjuk a kérdést annak valódi súlyával érvényesülni.²¹ S ha igaz az amerikai ferences prédikátor, Richard Rohr megjegyzése, miszerint „[a] hit (...) nem azt jelenti, hogy megvannak a válaszaink, hanem azt, hogy hajlandók vagyunk válaszok nélkül élni”,²² akkor joggal állíthatjuk, hogy Rahner szenvedés-tanulmánya végső teológiai igénynyel éppen ezt az apofatikus misztikába vezető hitet tematizálta.

Auschwitz és Isten válasza a „miért” kérdésre

²²Richard Rohr: *Jób és a szenvedés misztériuma.* (Ford. Malik Tóth István.) Ursus Libris, Budapest, 2007, 94–95.

Ha közvetlen tanulságképpen bármit is mondhatunk a történelmi reflexióra vonatkozóan, ezt biztosan: nem szabadulunk a „miért” kérdésektől. Csakhogy — mint fentebb láttuk — adós maradni a válasszal teológiai szempontból bizony erénynek is számíthat. Mert a feltoluló kérdések sora végeláthatatlan: Miért szenvednek a végtelen gyermekek? Miért vannak gyógyíthatatlan betegségek? Miért keverednek bele ártatlanok is háborús konfliktusokba? Miért válnak földönfutóvá — gyakran egyik napról a másikra — emberek százazrei különböző természeti katasztrófák miatt; ráadásul gyakorta olyan országokban és régiókban, ahol a szegények legszegényebbjai élnek (Haiti, Fülöp-szigetek stb.)? Vajon Isten odafigyel rájuk? Vagy süket marad a jajkiáltásukra? Miért hallgat?

²³Vö. például Andreas Knapp – Melanie Wolfers: *Glaube, der nach Freiheit schmeckt. Eine Einladung an Zweifler und Skeptiker.* Pattloch, München, 2009; Gabriela Grunden: *Wer glaubt, fragt.* Echter, Würzburg, 2010; Peter L. Berger – Anton C. Zijderfeld: *Lob des Zweifels. Was ein überzeugender Glaube braucht.* Kreuz, Freiburg, 2010.

Nincs az a hatalom, amely megtilthatná, hogy kérdezzünk — és ez a jog a hívő embert semmivel sem kevésbé illeti meg.²³ Sőt, bizonyos szempontból az ő kérdései még élesebbek, még követelőbbek, még hűsbavágóbbak az ateistáénál vagy az agnosztikusénál: Hogy hagyhatja mindezt Isten?

²⁴Benedikt XVI.: *Wo war Gott? Die Rede in Auschwitz.* Herder, Freiburg, 2006, 9. Idézi Andreas R. Batlogg – Albert Raffelt: i. m. 10.

Idézhetnék Ferenc pápa Lampedusa szigetén, afrikai bevándorlók előtt mondott szívbemarkoló beszédéből. De hadd hozzak inkább egy immár klasszikus példát. A sok tízmillió ember — katonák és polgári lakosok, férfiak és nők, gyermekek és öregek — életét követelő világégés, a II. világháború rettenetének európai szimbóluma: Auschwitz. A náci koncentrációs tábor borzalmai kapcsán csillapítatlan és csillapíthatatlan szenvedéllyel tör fel újra a szenvedés értelmére vonatkozó ősi kérdés. 2006. május 28-án XVI. Benedek pápa tett látogatást Auschwitzban. Szavai őszinte megrendülést fejeztek ki. Megindult és megindító, egyszerű és minden kimódolt retorikától mentes szavak hangzottak el: „Ezen a helyen elakadnak a szavak, csak megrendült hallgatás következhet — hallgatás, amely belső kiáltás Istenhez: Miért hallgattál? Hogyan tűrhetted el mindezt? Ebben a hallgatásban meghajlunk belsőleg azok megszámlálhatatlan serege előtt, akik itt szenvedtek, és akiket itt kivégeztek; ez a hallgatás azután egy hangos kérés lesz a megbocsátásra és a kiengesztelődésre, kiáltássá az élő Isten felé, hogy ezt soha többé ne engedje megtörténni.”²⁴

Legyen szabad itt egy számomra megrendítő, személyes beszélgetés emlékét is felidézni. Egy német barátom a televízióon keresztül követte a német pápa auschwitzi látogatásának eseményeit. A közvetítés után elmesélte — pedig javakorabeli pap, jezsuita és pszichológus az illető —, hogy azon a ponton sírta el magát, amikor a pápa beszéde után, ahogy elállt az eső, egy tündöklő, teljes ívű szivárvány jelent meg az égen: szivárvány, amely az Ószövetség mély teológiai szimbolikája szerint Isten első, Noé által a népekkel kötött szövetségének jelképe. A kiengesztelődés szimbóluma. Szébb dramaturgiát el sem lehetett volna képzelni... Mert úgy tűnik, a mi Istenünk, Jézus Krisztus Atyja, a drámai megoldásoknak is mestere. Hiszen a kereszténység „műfaja” nem tragédia; a Megváltó keresztalála ellenére sem az! Sokkal inkább *drámáról* van szó: az üdvtörténelem, az üdvösség ökonómiának egésze voltaképpen azon események drámája, amelyek Isten és ember között zajlottak, s amelyek Jézus Krisztus feltámadásával érték el fokozhatatlan, megrendítő, katartikus tetőpontjukat.

Összegzés: lelkipásztori érettséggel a szenvedésről

Végső kérdésekre nem lehet végérvényes válaszokat adni — mondtuk a bevezetőben; s ilyenekkel Karl Rahner fent elemzett tanulmánya sem szolgált. Összegzésképpen most mégsem jogosulatlan szenvedés-teológiájából töredékes szavakkal mérleget vonni.

A Herder Kiadó 2010-ben különnyomat formájában adta közre Karl Rahner szenvedés-tanulmányát, melyhez Karl Lehmann, Rahner egykori tanársegédje írt előszót. A bíboros emelkedett szavakkal méltatja a teológus Rahner *lelkipásztori* teljesítményét, amennyiben a szenvedést Isten misztériumával hozta összefüggésbe. Szavai szerint: „A teológia sohasem tudta ezeket a [miért-] kérdéseket kikérülni. Karl Rahner pedig nem lett volna Karl Rahner, ha nem tette volna ki magát ennek a kihívásoknak. Ő sohasem hátrált meg az egészen konkrét kérdések és félelmek elől. Mint pap, mint lelkipásztor, mint a Jézus Társasága tagja, újra és újra feltette a szenvedésre vonatkozó kérdést. A teodícea kérdése őt mint teológust nem hagyta nyugodni.”²⁵ Rahner teljesítménye tehát kitüntetett módon is lelkipásztori jelentőségű: végső soron — akkor és máig is — a Szent Titokba való bevezetésül (azaz műsztatógiaként) szolgál.

²⁵Karl Kardinal Lehmann: *Geleitwort*. In Karl Rahner: *Warum läßt uns Gott leiden?* Herder, Freiburg – Basel – Wien, 2010, 12.

Borbély Szilárd

(1964–2014)

KERTÉSZ IMRE Meghalt Borbély Szilárd. Személyesen sosem találkoztunk és telefonon sem beszélünk. Levelet váltottunk, elküldte írásait, kölcsönösen becsültük egymást. Háromszor írtam ajánlást ösztöndíjkérelmeihez, egyszer sem nyerte el őket. Naplójegyzeteim között ezeket a sorokat találok: „2006. november 20.: Borbély Szilárd levele. Az iszonyatos »hazai« állapotok. »Az érzéseim, az intuícióim szerint egy beteg társadalmat érzékelek, amely megbetegíti tagjait« — írja.” Aztán egy másik bejegyzés 2008. július 6-án, miután postázta a Vigiliánál megjelent *Egy gyilkosság mellékszálai* című kötetét: „Ha újraindítom ennek a banalitásnak [naplóírásomnak] a folytatását, akkor — ha ennek értelme nem is — de valami oka biztosan van. Az utolsó lökést mindenesetre Borbély Szilárd karcsú esszékönyve adta, nemcsak a *Kaddis* kitűnő elemzése, de könyvének egész ezotériája révén; jól mutatja, hogy ha megszabadulunk a terméketlen napi kérdésektől, a politikától, akkor azonnal az értékek közelébe jutunk, akár csak a diétás, akinek egyszerre csak az a szerve is jelentkezik, amelyre idáig nem ügyeltünk, s most helyet követel magának a gondolataink közt. A krisztológia problémái pont ugyanazok a problémák, amelyeket én a keresztény kultúrkörnek a Holocaust mozdíthatatlan erkölcsi tehertételeként emlegetek.”

2014. február 19-én elhunyt Borbély Szilárd költő, író, irodalomtörténész, a Debreceni Egyetem oktatója, folyóiratunk rendszeres szerzője. Mély fájdalommal és szeretettel gondolunk rá. *Requiescat in pace.* (A szerk.)

...önmagunk porát szemünkbe fújja a szél

Jász Attilának

*Az idő szemcsés szerkezetű, mint a por meg a homok.
A lélegzet ide-oda fújja az idő szemcséit, mint szél az út porát vagy
[a sivatag homokját.
Az idő hegyei és dombjai, mint a sivatagi homokhegyek s dombok,
elrejtik, megvédik és elpusztítják a tárgyakat s azok világát.
Néha előkerülhet valami, saját korában észrevétlen,
számottevők pedig eltűnhetnek örökre.
Így a tanult tudás csak szerzett hiányosság.*

*A víz valahonnan valahová tartó, csak időszakosan létező
[patakokat, folyókat táplál a sivatagban.
A lélegzet párája életfolyamokat táplál az időben, valamikortól valameddig.
A nappali forróságban és az éjszakai fagyban olyan a sivatagi víz mozgása,
mint az idő gyorsan futó és alig múló szakaszainak áramlása.*

*Az emlékezés gyertyáinak hajladozó lángja, a napkitörések
[tűzfelhőinek lobogása, és a szívek dobbanása mögött
a láthatatlan mennyei szövétnek ragyog,
mely mozgat mindent, ad meleg s hideg sötétet, hideg s meleg fényt,
az örökkévalóság kiismerhetetlen, önmagába rejtett sajátlanságát követve.
Látva és felismerve Urunkat megtörténhet, hogy önmagunk porát
[szemünkbe fújja a szél.*

[lassan és halkán]

*Az emlékezés gyertyáinak hajladozó lángja,
a napkitörések tűzfelhőinek lobogása
és a szívek dobbanása mögött
a láthatatlan mennyei szövétnek ragyog,
mely mozgat mindent,
ad meleg s hideg sötétet,
hideg s meleg fényt,
az örökkévalóság kiismerhetetlen,
önmagába rejtett sajátlanságát követve.
Látva és felismerve Urunkat megtörténik,
hogy önmagunk porát szemünkbe fújja a szél.*

*„....., s a hegyen sincs semmi.”**

*Az egy-életen-át húzódo öregkor görbe hátán
leperreg a képzeletbeli időmérő homokja.*

*Felszakítani, kiszakítani, átszakítani, megszakítani!!!!
(szakítani)*

*Leszaggatni, szétszaggatni, elszaggatni!!!
(szaggatni)*

Meddig?.....

*Teljes üresség –
tisztá szív –
belső csend.*

Üres teljesség

*San Juan de la Cruz

Mese a zene hatalmáról

CSENDES TOLL

Jász Attila alkotótársa.

Nem otthonról, egy Vidéki Nagyváros könyves rendezvényét otthagyva indultak Csendes Tollék, asszonyával, ami nagyon ritka, ünnepi alkalom lehetett volna, ha nem rohanással és vonatkéséssel történik. Mintha csak a dolgok kellő súlyának kéne megmutatkoznia egy ilyen kaliberű koncerthez méltóan. A nehézségek leküzdésének fokozásához a metró se működött azon a vasárnapon, de az már a célegyenes előtti hajrában nem jelentett különösebb fékezőerőt, addig már eljutottak a büfékocsiban ezer forintos sörrel húzva ki az időt helyjegy nélkül, a Fővárosig. Meleg nyári este volt ezen az október végi napon. A ZeneSzerző bent várta őket a két terembejárat közötti szökőkútnál (megbeszélés szerint), ami a nagy tömeg miatt nem látszott, CsT pedig egyáltalán nem emlékezett semmilyen szökőkútra a régi Zeneakadémián. Nem is a szökőkutat, a ZeneSzerzőt magát találták meg, vagy inkább fordítva, hiszen kitárt karokkal jegyeket lobogtatva, amit nem engedett kifizetni indián testvérének, repdesett feléjük. A ZSz társa, asszonya rögtön átlátta, mi a helyzet, min mentek keresztül CsT-ék az utóbbi órákban, nem lehetett előtte fáradt tekintetet, nyúzott arcot titkolni. Csendesen megpróbálkozott valami szellemességgel a vidéki indán, hogy majd a zene átmossa őket... A ZSz szelíden mosolygott, majd meglátjátok, mondta, és hozzátette, menjetek be, aztán lebegjetek bátran. És tovább mosolygott, mint egy ókori kínai bölcs, sejtelmesen.

A teremben feszült nyugalom honolt, majd lassan félhomályossá alakították a termet, csupán a három zongora fölötti iszonyatos magasságban tette a dolgát egy jó erős reflektor. Olyannyira jól, hogy a terembe betévedt éjszakai lepke azonnal vonzódást érzett a lámpatest iránt, és megpróbálta meghódítani. Körültáncolta, immár zongorazenére, lejtett körbe-körbe. Kicsit még darabosan, de egyre jobban oldódva, megszokva a helyzetet, hogy közel lehet a Fényhez. Ahogy telt-múlt az idő, vagyis éppen hogy az a ritka helyzet állt elő, ami csak utazáskor szokott, hogy kiköppen, megszűnik érzékelhetőnek lenni, bár a gyakori és zavaró köhögések ezt nehezítették, de a zene segítette, egyre nagyobb és bátrabb köröket tett a lámpa körül, néha már ki-kiszakadt a fénykörből.

A bátorságot talán a ZSz elsőként felcsendülő darabjából merítette, arra támaszkodott, arról rugaszkodott el, hogy a mesteri Bach-átiratokon már önfeledten lebeghessen, élvezhesse a zenétől kapott szabadságot. A Satie-változatnál már mindent értett Csendes Toll, hisz az eredeti műsorszövegetben nem szerepelt ez a furcsa francia zeneszerző, és amíg a fáradt indián lehajtotta a fejét, hogy ne látszódjon

széles mosolya, ami annak szólt, hogy a táskájában két, a vidéki könyvszalomon leárazottan vásárolt könyv lapult, az egyik éppen Satie önéletírása, a másik Csuang Ce virágzó könyvecskéje, szóval, amíg CsT lehajtotta a fejét, történt valami. Mire felnézett, fél perc múlva már minden változatlan volt, a beavatottan és csodálatosan játszó Ránki-család az utolsó átiratnál tartott, Lisztnél, jelezve, hogy a szünet után egy tizenkét tételes eredeti Liszt-mű következik. Közben rájött Csendes Toll, hogy mi történt, a lepke, az éjszakai eltűnt. Nem lehetett látni többet, se a szünetben, se a második rész alatt, se a koncert után.

A szünetben azonban megint történt valami. A közvetlenül a színpad mellé felállított széksorban ülve maradt egy elegáns, idős férfi. Nem mozdult, nem reagált semmire, úgy kellett kivinni a színpadon keresztül az öltözők felé. Orvost kértek sürgősen a hangszórón keresztül a közönség soraiból. Nyomott hangulat telepedett a Zeneakadémia frissen felújított, éppen avatandó koncerttermére, majd kiszivárgott a folyosóra, a céltalanul kóválygó emberekre ragadt. CsT morbid módon azt gondolta, milyen gyönyörű halál (ha már egyszer úgyis meg kell halni), milyen gyönyörű halálnem egy Dukay-mű élő bemutatóján költözni át oda, ahonnan ez a zene is származik. A gyönyörűségtől megáll az ember szíve.

Ám a második rész előtt bementék, az idős férfi jobban van, bár nem ült vissza a helyére természetesen. CsT nem érzett csalódást. Természetesen. CsT nem tudott már a zenére, a karácsonyi Lisztre figyelni, az idős férfira gondolt, kapott még egy esélyt, akár egy újabb Dukay-ősbemutatóra is. Meg a lepkére gondolt. Hogy hol lehet? Ott volt-e egyáltalán? Vagy... Csupán elbóbiskolt zene közben és álmodta a lepkét? Vagy talált magának egy nyugodt, sötét és kényelmes helyet (az idős férfi zaklatott szívét, álmában finoman verdesve szárnyaival?), és onnan álmodja tovább a bizonytalanokdó Csendes Tollat? Ki tudja. CsT egy nagy álma biztosan megvalósult, megismerhette Legkedvesebb ZeneSzerzőjét személyesen, és végre hallhatta élőben is a műveit.

CZIGÁNY GYÖRGY

Révfalu végén

*Révfalu végén labdarózsafák felett
a régi temetőben fölfelől egy szál
tulipán kénsárga és kétségbeesett
ágaskodása szűk márványlapokra herdál
színt szirmokat míg elhagyatott percek
repít a ragyogás és örvend velünk Szent Pál
szava szerint a lét e semmibe vetett*

Álomba zárt

*Csak lódobogás szüntelen
Csak álomba zárt küzdelem
Hús kukorica-levelek
Élűkkel megérintenek
Az eleven test élvezi
Meleg szél sírdogál neki
Fejüket föl vágó lovak
Vágtájában elporzanak*

*Széthulló szavak fénylenek
És énekelni nem lehet
Imádság-töredék a lom
A rothadó virág-halom
Se szerelem se szeretet
Ostorsuhogást figyelek
Szívverések csapásait
Nincs angyal mégis elvakít
Inogva áll csak föl az ég
Kékebb sokkal mint illenék
Elzárja Isten szem elől
Ki jön a koporsóm felől*

Se nyár

*Se nyár nem jön ide se tél
de meghasadt falakra tört
s a nap magának megterít
Maradt egy ág egy sor levél
kigyúl és ég mind ami zöld
Kő asztal körül mennyi rom
világít fakó és fehér
Égboltnyi fény gyűlt egybe itt
parányi üres udvaron*

HALMAI TAMÁS

A boldogtalan

*Mint aki nem lát túl a Himaláján
megfagyott holdfény hieroglifáján
s titokban szolgálja holtáig
az öröklét titkos szolgálait*

Ahogy gyarapszik

*Az örök jön köss addig
békét magaddal
s hallgasd ahogy gyarapszik
benned az angyal*

Erdei hittan

*Tanulj a fák hitéletéből
ne fuss a fény ítéletétől
ne siess semmit el*

megvár aki leszel

„Ugye, hogy ez az Atyám háza?”

Egy korai, kevéssé ismert Dsida-vers bibliai ihletettsége

1941-ben született Kolozsváron. Irodalomtörténész. Legutóbbi írását 2009. 4. számunkban közzöltük.

¹XVI. Benedek:

A Názáreti Jézus, III. A gyermekségtörténet. (Ford. Martos Levente Balázs.) Szent István Társulat, Budapest, 2013, 117.

A tizenkét éves Jézus a templomban az Újszövetség egyik legmesteribben megfogalmazott története. Lukács evangéliumában ez az utolsó a Jézus születéséről és gyermekkoráról szóló történetek sorában (Lk 2,41–52). Forrásai közül a legfontosabbra — amint arra XVI. Benedek a gyermek Jézusról írott könyvében¹ figyelmeztet — a történet maga utal.

A tizenkét éves Jézust szülei első ízben viszik magukkal a jeruzsálemi ünnepre. Hazaindulva, a nap végén veszik észre, hogy gyermekük nincs a rokonok, az ismerősök között. Visszafordulnak, hogy megkeressék, de csak harmadnap találják rá a templomban, a tanítómesterek körében. Anyja ekkor teszi fel neki a szemrehányó kérdést: „Gyermekem, miért tetted ezt velünk? Íme, apád és én nagy bánattal kerestünk téged” (Lk 2,48b). A kérdésre megdöbbenő a válasz: „Miért kerestetek engem? Nem tudtátok, hogy az én Atyám házában kell lennem?” (Lk 2,49). Ezek az evangéliumban a Jézus ajkáról elhangzó első szavak. Azért maradhattak fenn, mert anyja megőrizte őket szívében (Lk 2,51b). A megdöbbenő válasz után a történet vége is meglepő: Jézus hazatér szüleivel Názáretbe, és engedelmeskedik nekik. Templomi tartózkodásával és anyjának adott válaszával az első parancsolatnak, hazatérésével és szülei iránti engedmességével egy másik parancsolatnak veti alá magát. XVI. Benedek hivatkozott könyvében René Laurentin észrevételével egyetértve egy további fontos mozzanatra is felhívja a figyelmet. A szülők harmadnap találják rá gyermekükre. Ez mindkét elemző szerint utalás „a kereszt és feltámadás közti három napra”. „Így tehát — jegyzi meg XVI. Benedek — egyfajta ív feszül Jézus első pászkájától az utolsóig, a kereszt pászkájáig.”²

²l. m. 115.

Az elbeszélés narratológiai sajátosságai a történet teológiai értelmezéséhez nyújtanak fogódzókat, ugyanakkor ezek a sajátosságok szükségképpen befolyásolják a szöveghasználat módját is. A történet kitüntetett helyén, a tizenkét evangéliumi vers közül a hetedikben, vagyis az aranymetszés szintjén olvasható a következő megjegyzés: „mindenki, aki hallotta, csodálkozott értelmén és feleletein” (Lk 2,47). Aligha véletlen, hogy a szöveghasználók — köztük festők és szobrászok, prózáírók és költők — elsősorban erre a mozzanatra figyelnek fel, és a történet befejező verséről — „Jézus pedig gyarapodott bölcsességben, testben, Isten és emberek előtt való kedves-

ségben" (Lk 2,52) — akár meg is feledkeznek. Ezt teszi Dsida Jenő is, aki *Tizenkét éves...* című, 1925. augusztus 15-én írott versében a gyermek Jézust is tanítómesternek látja és látatja. Álmai égi másával találkozik Jehova-Isten templomában, de nemcsak találkozik, hanem azonosul is vele a verset záró felismerés katartikus élményében: „Egyszer csak én, a nem rokon, / a föld űzöttje felzokogtam: / Ugye, hogy ez az otthonom? / Fázónak tűz, virágnak váza — / Ugye, hogy ez az Atyám háza?”

DSIDA JENŐ

Tizenkét éves...

*Felütöttem a Bibliát
tegnap, amikor rossz idő volt,
s olvastam Mária fiát,
a gyermeket, tanítva mélyen
sok bölcs öreget a szentélyben.*

*Ez a rövid, friss olvasás
több volt, mint ezer áttanult könyv
és regényekben annyi más:
kezemet szívemre tapasztva
borultam le a kis asztalra.*

*Ott künt az eső zuhogott —
és én lelkemmel tapogattam
egy parányi kis zugot ott,
messze, hol még nem járt a lábam,
Jehova-Isten templomában.*

*És meghúzódva csendesen
újraálmodtam gyermekségem
a titokzatos szent lesen:
lestem álmaim égi mását
s gyémántsziporkás tanítását.*

*Egyszer csak én, a nem rokon,
a föld űzöttje felzokogtam:
Ugye, hogy ez az otthonom?
Fázónak tűz, virágnak váza —
Ugye, hogy ez az Atyám háza?*

Nagybánya, 1925. augusztus 15.

A szöktetés

Komor András, akinek alakját és tragikus halálát Thurzó Gábor ebben az elbeszélésében felidézte, 1898-tól 1944-ig élt. A Franklin Társulat lektora, egyebek mellett a Nyugat munkatársa, érdekes regények írója. Halála 70. évfordulójára emlékezve közöljük ezt az írást, amelynek néhány rövid része a Kovács Sándor Iván által szerkesztett Irodalomismeretben jelent meg. A szöveget Thurzó eredeti gépirata alapján adjuk közre.

Attól tartok, hogy Dienes András — a nekrológok nyomán — az utókorban afféle csibukozgató, szent rögeszméket hajszoló, a múlt fontos, de végeredményben jelentéktelen adatai közt bogarászgató filozfként fog élni. Már most is roskatag udvarházak levegője lengi körül alig távozott alakját. Igaz, ilyen is volt. Volt benne valami anakronisztikus, abban is, amit alkotott, és abban is, ahogy testi valójában megjelent. Hatalmas, kopasz tarkóján ősz-sörényű óriás, seprő szemöldökkel, villogó szemekkel — egy Krúdy-hős. Mintha a Vörös postakocsiból másolták volna a világra.

Így, szálfagyenesen, mélyen szembenézve — akaratlan is bűnt keresett magában, akire ránézett! — láttam az ötvenes évek derekán, hosszú börtöne után. És így láttam utoljára — villog rám még most is a tekintete, bűnt keresek, hazugságot, alamuzsiságot magamban — a Duna utcán, hóna alatt akatáskában rengeteg Petőfitkával. Egy patrióta filológus — így tudnám legjobban meghatározni. Súlyosan beszélt, apró mondatokat mondott, rám-rám nézett, zavarba hozott — aztán ment tovább. Nem mertem megfordulni utána — ha megfordulok, nyilván látom lebegni vállán a felleghajtó köpönyeget. Nem sokkal halála előtt egy közös barátunk — Géczy József, volt főhadnagy — hívott fel. Bandi — mondta — most az ellenállásról gyűjt adatokat, elsősorban Radnóti Miklósról. Engem is kérdez, tudok-e valamit?

Hogy mit tudok, mire emlékszem, már nem mondhattam el. De egyszerre láttam a másik Dienest, az igazit. A fiatal, már akkor is kopaszodó, de még sötét tarkójú tisztet, s nem esik sérelem rajta, ha megmondom, a csendőr-gazdasági századost, kis Topolinójában, kakastollával. És az ifjú árny mellé más árnyak társulnak, akik korábban hagytak el minket, s akikkel nyilván találkozott az árnyak vergiliusi völgyében. „Ibant obscuri, sola sub nocta per umbram...” — de az árnyak mellett élők is haladnak emlékezetemben, a túlélők.

Ezeken, az élőkön, túlélőkön kezdem.

Halálhírért — remegő szájjal — régi barátunk, azokban az években harcostársa, Géczy József közölte velem telefonon. Ő hívott fel, remegő szájjal akkor is, 1944 tavaszán, amikor a nációk elfoglalták Magyarországot.

— Képzeld, Bandit szerencsétlenség érte!

És elmondta, Topolinóján nekiment egy falnak, agyarázkódást szenvedett. Az eset súlyosnak ígérkezett, aztán kiderült: távolról sem volt súlyos, remekül kifundált baleset volt. Arra jó csak, hogy hosszú betegszabadságon maradjon a csendőrszázadosi egyenruha, a kakastoll. És a kissé kelekótyának tetsző százados — mert remekül mímelte az agyarázkódás utóhatásait — megkezdhesse, pontosabban: folytathassa munkáját az ellenállásban. Ilyen jelmezt senki

sem tervezhetett volna neki, ekkora legalitás az illegalitásban kevésnek juthatott. És Dienes, ahol félelmetes kakastollával megjelent, el is intézett mindent, amit elintézhetett, még hozzá nem amolyan karitatív, embermentő alapon, hanem elsősorban a kommunisták ügyét. Azokban a zavaros-iszonyú hónapokban ott lobogott a kakastolla mindenütt. Nevettük — egy regiment nyilas sem volt félelmetesebben „ősmagyar” nála. Aztán már mint a demokratikus rendőrség egyik vezetőjét láttam viszont, hogy később — a konstruált perek idején — nevetséges és sértő hamis váddal börtönbe kerüljön ő is.

Ez a nyár, ez az ősz, tél, 1944 — ez volt az eleme. Mi vezette? Nem volt kommunista, az biztos. Lobogó szabadságvágy élt benne, valami kikezdzhetetlen, romantikus, 48-as patriotizmus. A kis Topolinón egy hajdani kuruc, egy 48-as radikális ifjú száguldozott. Gyűlölte a németeket, gyűlölte a rabságot. És hogy kakastollas csendőr lett? Ő is, Géczy József is afféle radikális, hazafias pandúrok voltak. Hogy mit tett és kikért cselekedett, hogy mi szerepe volt a párt munkájában — neki is, barátjának is —, arról sokat tudok, de nem biztos, hogy a lényegeset. Ezt még nyilván közlik mások, ha a csibukozó öregúr, a jó Rexa Dezső ikerpárja helyébe visszaállítják végre az elszánt, könyörtelen ellenállót.

En egy esetére emlékszem pontosan. És nemcsak órá emlékezem ezzel. Ki tudja már, ki volt Komor András? Ha a múlt áldozatairól van szó, nem kerül sor a nevére. Élt, írt — művei is eltűntek, nemcsak az alakja. Ott élt — mert végeredményben csak ott élt — a Franklin Társulat ódon épületében. Egy parányi, telezsúfolt szobában dolgozott a felejthetetlen Schöpflin Aladár, sok-sok írónemzedék felfedezője, útegyengetője, és odébb valamivel — már nem emlékszem az épület zezzugos földrajzára — Komor András.

Egy alkalommal — akkor kezdődött folytatásokban első, félig kamaszfejjel írt regényem — a Nemzeti Újságban, telefonon kerestek. Nem voltam otthon, anyám vette fel péküzemünkben.

— Valami Komor keres a Franklintól. Menj fel hozzá.

Hogy Franklin, azt anyám a megfelelő respektussal mondta. A belvárosban mi jelentettük a sütőipart, a Franklin Társulat az irodalmat. És én elmentem — rettegve — Komor Andrásához. Nem sokat tudtam róla, egy regényét olvastam, „R. T.” volt a címe, aztán verseit, finom mű- és filmkritikáit. Tartózkodó, fanyar, franciákon nevelkedett szelme, ez érdekelt akkoriban legkevésbé.

— Üljön le — mondta. — Olvasom a regényét. Ki akarjuk adni a katolikus írók sorozatában. Különben — és a zöldernyős lámpa megvilágította csúf-rokonszenves, nagyon szomorú és nagyon ótestamentomi arcát — Schöpflin szerkesztő úr hívta fel rá a figyelmemet.

Mondjam el boldogságomat és kétségbeesésemet? Komor úr és Schöpflin szerkesztő úr...! Az egyik a maga vaskos, fanyar, félszemmel a kezdő írótléső, jóindulatúan kaján és szerető valóságában, a másik, abban a rejtett szobácskában, Ady barátja, az élő irodalom-

történet. Ha Anonymus vagy Csokonai hívja fel rám Komor úr figyelmét, az se lett volna időtlenebb.

Csak hebegtem, már tökéletesebben, mint most tudok:

— Honnan tetszett megtudni a telefonomat? — kérdeztem ostobán.

— Szemközt velünk — mosolygott Komor úr szomorúan — van egy pékfiókjuk, ott veszi a Társulat a kifliket.

Igy jelent meg első regényem. És így született a kaján és talán nem is valótlan legenda — egy másik árny, szegény Czibor János mesélgette —, hogy azért lettem író, mert a Franklin Társulat kifliben-zsömlében leadósodott anyámnál, és inkább a regényemet adták ki, minthogy fizessenek. De a lényeg nem az volt, hogy a Társulat szerzője lettem — ekkor kezdődött barátságom Komor Andrással.

Nem volt két különbözőbb véralkat, mint a miénk. Én fecsegetem, abban az ifjonti lázban összehordtam mindent, ő csak a lényegesről írt, nagyon szűkszavúan. Engem Thomas Mann szédített el, és persze Gottfried Keller, Storm, Goethe — ő Duhamelt szerette, fordította. Finom papírokra, apró gépbutúkkal kopogtatta elvont kisregényeit, roppant személytelenül, és ahogy nehezedtek az idők, egyre messzibb, mesésebb lelki és időbeli tájakra vonult. Akkoriban írta — ismeri-e valaki? — „A varázsló” remek kisregényét. Utána már semmi sem jelent meg tőle.

— A múzeum kéziratárába adtam le — mondta — gépirataimat. Egyszer talán még megjelenhetnek. — És nézett rám szomorkásan, megbocsájtón: — Ha majd elérkezik az ideje.

Azóta sem jelentek meg, a felszabadulás utáni évek nem voltak rá alkalmasak. Ott nyugszanak a kéziratár kriptájában, feltámadásra alkalmas halottak, úgy hiszem, a mai Philemon és Baucis történet, „A hegy”, és tán a legszebb, a Giraudoux-t idéző ironikus mese Merlin varázslóról.

Komor úr hamarosan jó barátságba került az akkor aszkétikus, fuvallat-vékony Rónay Györggyel, az én révemem megismerte a középkorias megjelenésű, de nagyon is mai, eleven szellemű Pelbárt ferences atyát, az önnön lázaiban, társadalmi elégedetlenségében forró Géczy Józsefet. És az ő révén Dienes Andrást, akit éppúgy vonzott az irodalom, mint Pelbárt atyát, Géczyt, meg minket, akik gyakorolták. Hitvitákról, a katolicizmus kérdéseiről még Pelbárt atya jelenlétében sem beszélgettünk Komor úrral. De tudtuk, hogy ez a különös, halk, finnyás jellem abban az ótestamentomi testben — mélységesen keresztény.

— Rábeszélnek — mondta egyszer —, keresztelkedjek ki.

Hogy ki beszélt rá, nem mondta meg. De sejtette, nyilván Rónay és Pelbárt atya. És mindent megfontolva, nagyon okos, hogy rábeszéltek — gondoltam. Egy keresztlevéllel rendelkezni azokban az években, mégis jelentett valamit. De amellet ő volt köztünk az igazi keresztény. Ezt is tudtuk. Mert valóban, kiben volt több szeretet, alázat, segítőkészség: a körmenetező parfüm- és tömjénillatos úrhöl-

gyekben, a katolikus bajtársi egyesületek tányérsapkás ifjaiban és villabajszerű uraiban — vagy abban a kereszteleetlen keresztényben?

— Én is rábeszéllek — feleltem.

— Ha most keresztelkedem ki — nézett rám fanyarul, kedvetlenül —, abból hasznom lenne. A feleségem, ahogy ti mondjátok, ősrja. Majd ha már semmi hasznom belőle, majd akkor. — Én hozzattem: — Tudtommal Werfel se keresztelkedett ki.

De aztán elérkezett az idő — 1943 tavasza —, amikor úgy látszott, minden beszűkült, a kör bezárult, többé nem lehet haszna abból, ha keresztvíz alá áll. Elérkezett az emberi számítás vagy naitítás szerinti utolsó zsidótörvény.

Ezen a tavaszon aztán telefonált.

— Gyere át — mondta bágyadtan —, itt lesz Pelbárt is.

És a Társulatban, a papír- és nyomdafesték szagban, a zöld üvegernyős lámpa fényében megegyeztünk: majd Pelbárt atya kereszteli-esketi, a keresztapa — barátja és hívőtársa a francia kultúrában — Gy. Albert lesz, az egyik esküvői tanú meg én.

— De ehhez előbb ki kell kérnetek a hitközségből. — Rám emelte táskás, bágyadt mosolyát: — Majd te és Radnóti mentek el.

Amekkora volt örömöm az akkor életmentő kikeresztelkedésen, olyan nagy volt a meglepetésem és a mérgem.

— Hogy képezed? Hogy Radnóti és én...!

— Ő is utál téged — mondta ravaszkásan. — Szívből. Ő is dühös.

— Na látod!

— De mit ér a kerestség — mondta emelten, mérgesen —, ha az ember előbb nem tesz egy keresztényi cselekedetet? Titeket szeretlek a fiatalok közül legjobban, ti pedig utáljátok egymást. Ugye, atya — fordult Pelbárthoz, aki rögtön érezte a lényegét —, ha öszszebékülnek, már én is mehetek a szamarakkal a paradicsomba.

Finom, lefegyverző célzás volt, mert Pelbárt is, én is, Radnóti is szerettük Jammes-ot, verseit Radnóti fordította is.

Hogyan kértük ki a hitközségtől Komor urat, hogyan békültünk ki ezalatt Radnótival, hogyan történt a kikeresztelkedés, esküvő és utána — az ígért sólet helyett mindössze libatöpörtyűvel, mert Komor urat az irónia és önirónia ekkor sem hagyta cserben — a ket-tős-lakoma, ez egy másik történet, ezt szerettem volna elmondani a Radnóti-adatokat gyűjtő Dienes Andrásnak.

És megtörtént a csoda. Ha csodának nevezhetjük, ha valakinek halálos ítéletét vasban-darócbán, kenyéren-vízen töltött életfogytiglanra változtatják. Jöttek a zsidótörvények, mind súlyosabbak, és Komor András — a frissen keresztelt, az „árja-párja” — hasznát látta a haszon nélkülinek elképzelt szertartásból. Még 1944 őszén is viszonylag bántatlanul élt a Rózsadomb alján, egy sárga-csillagos házban.

De ez a bántatlanság, ez a nyugalom...! Egyetlen rettegés, egyetlen irtózat. És a lelkiismeret-furdalás valaminő válfaja. Hiszen — ő árja-párja, nem visel csillagot, börtön ugyan, amiben él, de rábízva

mégis a kulcsa. Körülötte pedig fogynak az emberek, a keresztlelen nem-szerencsések, azok, akik Mauthausenben, Auschwitzban, Borban tűntek el. Radnóti, Szerb Antal, Halász Gábor, annyian, akiket szeretett. És ő — ő megkímélődött! Az isteni kegyelem — így mesélte Pelbárt atya — segítette rajta, megjutalmazta azért az első keresztényi cselekedetért, hogy Radnótit meg engem összebékített.

— Hogy nézek a szemükbe — mondta egy rettegéses estén, ablaka előtt a vedlő kert —, hogy nézek a holtak szemébe, hogy nézzek azokéba, akiket elhurcoltak, de akik egyszer talán visszatérnek...?! — Önvád volt ez, és persze rettegés is, az életösztön rettegése. — Minek kellett a keresztség? Mért akartátok? Mért hagytad?

És most kapcsolódik a történetbe a kakastollas Dienes százados. Rónay Györgynek jutott eszébe, valahogyan segíteni kéne Komor úron. Ha jól tudom, a beszélgetésen ott volt Pelbárt atya is, Géczy főhadnagy is.

— Gondolkozzunk! — tűnődött a főhadnagy.

Kitaláltunk egy sereg lehetőséget. Kézenfekvőt és abszurdot. A legabszurdabbnál kötöttünk ki — ezt találta ki Dienes András. Az volt a logikája, a rettegést majd rettegéssel semlegesíti. A félelmet, hogy érte jönnek és viszik — azt azzal, hogy valóban érte jönnek és valóban viszik. Csak azt nem tudtuk, hogy Komor András ekkor már nem a nyilasok, hanem — önmaga alól kéne megmentenünk.

— Az egész roppant egyszerű — közölte Dienes. — Holnapután Jóska egy megbízható emberével beállít Komorhoz. Szabályosan leigazoltatja, kakastollas kísérettel végigvezeti az utcán. Hadd lássák a testvérek és a bruderok, hogy ez sem úszta meg simán. Aztán én várok rá a Genz utcában a kocsimmal. Belökdösitek, én elhajtok vele. — Most rám bökött: — Egyenesen hozzád, a légmentes helyedre. Bekötötted, lefektetted, és addig fekszik, amíg fel nem szabadulunk. Na, jó a megoldás?

Valahogy így lehetett. És ennél jobbat ki nem találhattunk volna. Én mondtam el Komor Andrásnak a fantasztikus tervet.

— Jó ez? — kérdezte gyanakvón.

— Na hallod! Ha téged Dienes Bandival meglátnak...!

— Jó. — Csupa rettegés a szeme. — De akkor is, minek ez?

Másnapra terveztük a szöktetést. Reggel aztán telefonáltak. — Komor András és a felesége éjszaka öngyilkos lett. Az asszony életben maradt, Komor úr meghalt.

Mégiscsak — önmagától kellett volna megszöktetnünk.

*

Most, hogy olvasom a nekrológokat, és lassan már én is elhiszem, hogy bogarászgató, ódon fantaszta volt Dienes András — gyorsan ezt is el kellett róla mondanom.

időtlen pillanatok

Pienták Attila emlékére

*nyílnak és csukódnak ajtók és ablakok,
elejtett szavak és elfojtott mondatok,
múlttá vált jövőnkben foggal és körömmel
kapaszkodnánk, ha szép, ha még
akad pillanat, mit érdemes vigyázni,
elfolyó létünkben gyöngyökké vált
cseppekre halászni tudunk-e még?
s ha igen, e gyöngy örök,
vagy elég egy földi rög,
s múlttá vált jövőnk örök mélybe vész*

puzzle

*magunkra vállaltuk terheink,
mert a föld vonzotta lelkeink:
egyedül indultunk az útra,
tudva, hogy idelelni kell újra
kutatni, keresni — milliárd
puzzle darab között — ki már
a földre költözött, azt a lelket,
az egyetlen, a hozzánk simulót,
belénk olvadót, rólunk álmodót,
végeláthatatlan játék terén
sok össze nem illő darab — befér
ugyan, de szoros vagy túl bő — hagyjuk,
összerakjuk, magunkhoz ragasztjuk,
növelve ezzel káoszt, zűrzavart,
vágyaink meddők lesznek, bűnbarlang
otthonunk, éjjelente arról az
egyről álmodunk, mindig arról a
percről, mikor egymáshoz simulunk,
és a készülő képbe olvadunk*

április anyámnál

hirtelen pattantak a rügyek,
meleg áradt a jeges házba,
udvarodon gyújtottunk tüzet,
a múlt szellemeire várva,
a diófa ágait nyaldosták
pattogva az égbe törő lángok,
s lassan megnyíltak előttünk
a feledésbe merült álmok:
apám láttam a láng nyelvében,
sóváran néztem rá, remélve,
hogy elkapjuk azt a csillagot,
mit nyáron, mikor hullt az égbolt,
s ketten feküdtünk a kamion
tetején, hagyunk lezuhanni,
már nem maradt időnk kutatni
utána, mert apám ment az égbe,
az eljövő nyarat nem érte
meg, itt hagyta az újabb csodát,
az oly ritka napfogyatkozást,
sok csillagtalan hideg éj jött,
hiába vártam, hogy elém jön
újra, és együtt utazunk majd
tovább egy ismeretlen útra,
nem kellett neki, meghagyott
a világnak, ami kivetett
magából, és most kutathatom
a diófa alatt, az elveszett,
a kibontatlan maradt éveket

LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS

MuszbeK Katalinnal

MuszbeK Katalin orvos, pszichiáter, a Magyar Hospice mozgalom egyik alapítója, a Magyar Hospice Alapítvány elnöke.

Miért féliünk a haláltól? Mit tud mondani az orvos a halálról?

Az élet vége, hogy hogyan fejezzük be az életünket, mi történik velünk, mindig is foglalkoztatta az embereket. Ugyanakkor nagyon erősek az elhárítások ezzel kapcsolatosan. Úgy gondolkodunk róla, hogy természetes dolog, hogy meghalunk, de ezt csak általánosságban gondoljuk így. Akkor, amikor egy szeretett hozzátartozónk, vagy egy barátunk beteg lesz, vagy magunkról, a saját halálunkról van szó, akkor ez megváltozik. Nem így volt ez régen, sokkal természetesebb volt a meghalás. Még az én gyermekkoromban is a nagyszülők együtt éltek velünk, három generáció egy nagycsaládban. Lehetett látni azt, ahogy elmegy a nagypapa, vagy a nagymama, a gyerekek ott ülhetek az ágya szélén, beszélgethettek vele, a meséket tovább folytatták. Egyszer csak azt lehetett látni, hogy valaki elgyengül, elalszik. Ezáltal annak a generációnak, aki ezt megtapasztalta, nem volt mindez félelmetes. Azzal, hogy „nukleáris családok” maradtak, vagyis hogy csak a szülők és a gyerekek élnek együtt szűkösebb térben, kisebb lakásokban, hogy kétkeresős családok lettek, nincs már az anya otthon, aki gondozna, aki a gyerekek mellett a betegeket, az időseket ellátná, ezáltal nagyon megváltozott az életvégi ellátás. A betegek kórházba szorultak, és többnyire azok a kórházi ellátó rendszerek, amelyek az idősgondozással vagy a súlyos betegekkel foglalkoznak, nagyon szerény körülmények között, sőt azt is mondhatom, hogy rossz körülmények között gondozták ezeket a betegeket. Ehhez kapcsolódik, hogy már eleve felnőtt egy generáció úgy, hogy nem látott meghalni senkit. Mert a kórházban meghaláshoz az is hozzátartozott, hogy a gyerekek nem látogathatták a betegeket. Ki is volt írva, hogy tíz éven aluli gyerekek nem látogathatnak. A gyerekek azt látták, hogy a szülők hazamennek a nagyszülők meglátogatása után, és csendben elvonulnak sírdogálni. A gyerek nem tudta, mi az, ami miatt sírnak, majd egyszer csak közölték velük, hogy meghalt a nagymama. Ettől az egész dolog már félelmetessé vált, ezáltal alakul ki az elhárító mechanizmus.

Mi a hospice és hogyan jött létre?

A hatvanas években elindult Nyugat-Európában egy sajátos gondolkodásforma azokról a betegcsoportokról, akik az élet végén nemcsak az elmúlástól szenvednek, hanem a fizikai és a lelki szenvedésük is igen nagy. Az életbe ugyanis betörnek olyan betegségek, amelyek (főleg akkor, a hatvanas években) még szinte teljesen gyógyíthatatlanok voltak. A rákbetegség, a rosszindulatú daganatok, a rossz vérképzőszervi betegségek — ennek a betegcsoportnak a fizi-

kai fájdalma, ami az által alakul ki, hogy a daganat nyomja a környező szerveket — nagyon nagy, embertelen fizikai és lelki fájdalommal járhatnak. Ezért Angliában egy Cicely Saunders nevű hölgy, aki eredetileg ápolónő volt, szociális munkás, majd orvosi egyetemet is végzett, elindította a rákbetegek részére azt a speciális ellátást, amit hospice-nak nevezett el. Ez a mozgalom azután lassan elterjedt, az Egyesült Királyságban például nagyon hamar, nagyon széles bázisokon nyugodva épült ki. Sok önkéntes hospice-t hoztak létre, s nem állami intézmények, nemcsak kórházak voltak ezek, hanem átfogó civil kezdeményezések. Házakat adományoztak nekik és fenn is tartották ezeket az épületeket, ahová a haldokló rákbetegek, vagy azok a rákbetegek kerültek, akiknek a szenvedését valamilyen módon csillapítani kellett. A hospice ellátásnak az a lényege, hogy azt az időszakot, amikor egy betegre kimondják, hogy már gyógyító kezeléseket sem kaphat, mert vagy egy áttét jelenik meg, vagy kiújult a daganat, nem érdemes már kezelésekkal terhelni a beteget, akkor jön az, hogy tele van tünett, tele van fájdalommal, panasszal és ezekre úgynevezett palliatív, tüneti kezelés szükséges, ami a hospice ellátás orvosi alapja. Az a lényege, hogy a fizikai és a lelki terheket a lehető legoptimálisabban kezeljük. Mondjuk egy tízes beosztású vizuális-analóg skálán a tízes fájdalmat vigyünk le kettesre, ha lehet nullásra, szüntessük meg, hogy a beteg és a családja részesülhessen további lelki természetű támogatásban. Nagyon sok beteg nyolcas, kilences, tízes fájdalommal jelenik meg a hospice ellátásban, mert nem megfelelő az orvosok fájdalomcsillapítása. Nagyon fontos szempont az, hogy az életminőség áll a középpontban. Nem az élet mindenáron való meghosszabbítása gépeken, csöven keresztül, hiszen ne felejtjük el, itt a szervezet már egy nagyon beteg szervezet. A betegnél el kell fogadni, hogy ez a vég, hogy nem kell újraéleszteni, nem kell meghosszabbítani az életét, viszont az is nagyon fontos a hospice ellátásban, hogy teljesen eutanáziaellenes. Mert tudja, hogy a betegek a leggyakrabban a szenvedés, a fájdalom, a magány, az izoláció miatt vágnak arra, hogy mielőbb meghaljanak. A hospice mindkettőben alternatívát nyújt, mert nagyon fontos a tünetek enyhítése, és az is, hogy megszervezze a beteg köré azt az ellátó rendszert, ami egyrészt a saját szakértelme, másrészt a beteg köré épített kapcsolatrendszer.

Hogyan került Ön mindehhez közel, honnan érkezett erre a területre?

Magyarországon a munka Polcz Alaine kezdeményezésére indult. Alaine a leukémiás és egyéb daganatos gyermekek mellett látta a gyógyíthatatlan felnőttek problémáit, és az ő kezdeményezésére Eckhardt Sándor, az akkori Onkológiai Intézet igazgatója, Göncz Árpád és felesége, Schuler Dezső, a Tűzoltó utcai Gyermekklinika igazgatója, Ringwald Gábor aneszteziológus és én voltunk azok, akik létrehoztuk 1991-ben ezt a rendszert, hogy a magyar betegeknek is speciális ellátást biztosítsunk. Eckhardt Sándor biztosította az intézményes hátteret, Alaine a világ felé a kommunikációját, én pedig az ellátás szervezésében vettem részt. Egy olyan team felállításában, ahol orvosok,

nővérek, gyógytornászok, pszichológusok, szociális munkás, lelkész egyaránt részt vesz. Később pedig az Onkológiai Intézetben egy pszicho-onkológiai részleg létrehozására kért fel Eckhardt Sándor. Ebbe a kis részlegbe, ahol tizenkét fő dolgozott, pszichológusok, pszichiáterek, gyógytornászok, szociális munkások, Alaine is bekapcsolódott. Magam pszichiáter vagyok, 1973-ban a Lipóton kezdtem dolgozni, ott kaptam az alapképzésemet. Közben elindultam egy pszichoanalitikus kiképzésben, mert a pszichoterápia mindig is nagyon érdekelt. 1988-ban onkológus férjem is az Országos Onkológiai Intézetben dolgozott, Eckhardt Sándor ismert engem, és néha igénybe vették a konzultációimat a depressziós, vagy nagyon erősen szorongó betegeknél. Meghívtak az Onkológiai Intézetbe, hogy egy pszicho-onkológiai teamet a nemzetközi standardoknak megfelelően hozzak létre, így kezdődött az én igazi kapcsolatom az onkológiával. Polcz Alaine-nel a kezdetektől speciális a kapcsolatom — kiváló tanatólogus volt. Ötödéves egyetemistaként gyermekgyógyászati gyakorlatra a Tűzoltó utcai Gyermekklinikára kerültem, és már akkor a pszichiátria érdekelt. Lenyűgözve láttam azt, hogy itt van egy fiatal, nagyon szép nő, aki valami csodát csinál a gyerekekkel. Ahogy beszélgetett velük, teljesen elűtött attól, amit korábban tapasztaltam, pedig nagyon sok emberséges, jó orvossal találkozottam. De az a fajta nyitottság, ahogy ő kezelte a gyerekek akár halálos problémáit, az őszintesége, amit korábban másoknál nem tapasztaltam — ahogy a szülőkkel és a gyerekekkel beszélt —, az lenyűgözött. Az onkológiai együttműködésünkől született azután, hogy induljunk meg ebbe az irányba. Rákbetegnek lenni nagyon nehéz, de terminális, gyógyíthatatlan rákbetegnek lenni, az rettenetes helyzet, és azon valamit változtatni kell. A daganatos betegek általában megkapják az egész országban azt a megfelelő ellátást, amire szükségük van. A sebészeti beavatkozás, a kemoterápia, a sugárterápia nemzetközi szinten áll. Ami viszont Magyarországon nagyon sokáig hiányzott, és csak a nyolcvanas évek végén Eckhardt Sándor kezdeményezésére jött létre, hogy az Országos Onkológiai Intézetben létrejöhetett egy pszicho-onkológiai team, aminek a vezetésére Eckhardt professzor úr engem kért fel, hogy komplexitásában legyenek a betegek ellátva. Ne csak a szokásos gyógyszeres kezelésben vagy a megfelelő rák-terápiában részesüljenek, hanem kiegészítő kezelésekből is: lelki támogatásban, a lelkész-csoporttal a spirituális támogatásban, hogy kapjanak rehabilitációs lehetőséget a gyógytornával, és így tovább.

Milyen az Ön személyes viszonya mindehhez?

Érintett vagyok, egy nagymamám kivételével minden felmenőm rákban halt meg, tehát magát a problémát nagyon ismerem. És azt is mondhatom, hogy a mi családjunkban még hagyomány volt az, hogy otthon lehessen maradni a betegnek, és én ezt nagyon sokra értékeltem. Édesanyám gyorsan halt meg egy váratlan rákbetegségben, úgy, hogy az összes gyereke otthon volt, a két élő testvére is. Az egyik testvére görögkatolikus pap, aki három nappal a halála előtt érkezett meg, és a másik testvére is folyamatosan ott volt velem, az egész család körül-

vette. Mi négyen vagyunk testvérek, összetartó család. A család mint egység nagyon-nagyon fontos dolog az én életemben, ezt hoztam útravalóul, és most is az. Így vagyok a saját kis családommal is, van két lányom és két unokám, nagyon szeretjük egymást. A családi élményekből és az onkológiai tapasztalatokból — amikor a frissen diagnosztizált betegeknek a fájdalmát látom, a lelki szenvedését, a félelmeit — nőtt aztán ki az (és ezt az Alaine-nel való találkozásom is megerősítette), hogy ezzel foglalkoznom kell. Körülbelül egy évig gondolkodtunk, különböző csoportokkal, különböző emberekkel találkoztunk, míg létrejött ez az ellátás és megalakultunk. Pont abban az évben, amikor ez létrejött, a WHO az első nemzetközi kurzusát szervezte Oxfordban, egy kéthetes kurzus volt, és a világ minden részéről 40–50 ember jött össze. Akkor tapasztaltam és tudtam meg, hogy a hospice ellátás nemcsak szeretetteljes gondoskodás, hanem nagyon komoly orvosi alappal bíró fájdalomcsillapítás, és a beteg egyéb szenvedéseinek a csökkentése is. Ott találkoztam azzal, hogy ez milyen formában is történik; hogy ez nemcsak fekvő-, vagy nem csak otthonápolás, hanem egy összeépülő, egymásra épülő rendszer, hogy ebben milyen sok munkatárs dolgozik, milyen sokfajta képzettséggel. És azt is láttam, hogy Angliában ennek milyen hatalmas presztízse van. Ott már akkor volt szakképzésük, specializáció orvosok részére, akik palliatív, tehát tüneti kezelést nyújtó szakorvosok voltak. Ez volt az első lépés. Azután sokat voltam külföldön. Amerikában, Franciaországban, Hollandiában, Lengyelországban a legkülönbözőbb szisztémákat tudtam tanulmányozni, különböző ösztöndíjak formájában. New Yorkban voltam Soros-ösztöndíjjal, a pszicho-onkológiát tanulmányoztam az Origónál, ahol először hozták létre mindezt a világon. Be is kerültem különböző nemzetközi grémiumokba, mert Kelet-Európában (a lengyelek élen jártak a hospice ellátásban, de a pszicho-onkológiában nem) hiányzott a nálunk meglévő tudás. Hogy létrejött az Onkológiai Intézetben ez a csoport, messze megelőzte nemcsak Kelet-Európát, hanem a nyugatot is. Magyarországon erős pszichológiai kultúra volt. A Budapesti Iskola, a pszichoanalitikus, a pszichoterápiás rendszereknek nagyon nagy hagyományuk volt. Én ezeken az emléken nőttem fel, analitikusan képzett voltam, nekem mindez nagyon testhez álló volt. A Lipótról 1988-ban átkerültem az Onkológiai Intézetbe, 1996-ban aztán a Margit Kórházba, ott néhány évig dolgoztam, és ott hoztuk létre az első kis ótágyas budapesti hospice-részleget. De ez is csak az igazgató és az osztályvezető főorvos jóindulatának volt köszönhető, mert ez nem volt nevesítve, nem kapott speciális támogatást az Országos Egészségügyi Pénztártól (OEP). 2000-ben jöttünk át a Kenyeres utcai volt bölcsődébe, akkor még csak az otthonápolásnak egy kis központját tudtuk itt kialakítani. Azután 2004-ben lett fekvőbeteg részlegünk, azóta tulajdonképpen itt élünk, dolgozunk, és mint módszertani központ próbálunk segíteni. A közös munka tehát 1988-ban kezdődött, 1991-ben alakult meg a hospice csoport, 1995-ben vezetésemmel jött létre a Magyar Hospice Palliatív Egyesület, és mellette az Alapítvány. 2004-től volt egy nagyobb intézményi

előrelépés, amikor is az OEP elkezdte rendszeresen támogatni ezt a fajta ellátást, és ekkor nagy kiterjedésű otthonellátás szerveződött Magyarországra. Mintegy ötven otthonápoló csoport van, és százhetvenöt ágy, ahol a betegeket országosan ellátják. Ez az ágyszám persze nagyon kevés, mert a WHO szabályai szerint Magyarországon ötszáz fekvőágynak kellene lennie. Ettől még messze vagyunk.

Hogyan intézményesült az Önök által kialakított közös munka?

Amikor 1991-ben elkezdtünk dolgozni a hospice csoportban, csak otthonápolási lehetőségünk volt, nem volt még kórházi háttérünk. 2000-ben Tarlós István, a kerület polgármestere ajánlotta fel ezt a Kenyeres utcai épületet, ami egy volt bölcsőde épülete. Egyébként ez szép dolog, hogy valaha bölcsőde volt, most pedig az élet végét segíti. Ebben az épületben sikerült kialakítani egy tízágyas fekvőbeteg részleget, ami azt jelenti, hogy a hospice ellátás alapja az otthonápolás, de ha egy betegnek szüksége van erre, mert a tüneteit nem tudjuk otthon beállítani, vagy agydaganatos beteget nehéz otthon ápolni, vagy a család nagyon elfárad, akkor a fekvőbetegek intézményébe kerülhet. Így jönnek ide, ebbe a tízágyas fekvőbeteg részlegre. Kezdetben minden beteg kórházban akart meghalni, most tízből kilenc beteg, akit felhívunk, hogy lenne lehetőség, bejöhetne, és az orvosa vagy a nővére úgy ítéli meg, hogy kórházi kezelés kellene neki, tehát tízből kilenc visszautasítja, inkább otthon akar maradni, inkább otthon halnak meg. Készítettünk egy nagy, ezerfős felmérést a TÁRKI segítségével, ami azt mutatta meg, hogy a betegek 85%-a otthon szeretne meghalni. A valóságban körülbelül a fordítottja történik, 15–20% hal csak meg otthon, nagy része viszont kórházban. Miközben az emberek vágya az, hogy a saját környezetükben, a családjuk körében, de szakértőktől segítséget kapva fejezhesse be az életét.

Hogyan lehetne a munkájukat intézményesen segíteni?

Már a kilencvenes években sokan elköteleződtek az ügy mellett, és ők az alapítvány képzésein részt is vettek. Ezek a kollégák alapították már az országban otthonápolási csoportokat, illetve egy-egy fekvőbeteg osztály is létrejött a kórházakban. Ennek egyik vezető csoportja a Miskolci Kórház volt, ahol az igazgatás vállalta, hogy ugyan veszteséges egy ilyen osztály működtetése, de szükség van rá, és létrehozták az egységet. A segítők önkéntesek, akik egyszerűen becsöngetnek, hogy segíteni szeretnének. A szakemberek különböző meghirdetett akkreditált képzéseken keresztül kerültek a rendszerbe. Sajnos a kórházi ágybővítésre nincs lehetőség, mert ahhoz az kellene, hogy az OEP kinyisson egy kaput, erre pedig 2004 óta nem volt lehetőség — például, hogy új hospice osztályok jöhesse- senek létre a kórházakban. Azt gondolom, hogy minden egyetemnek kötelessége lenne létrehozni egy ilyen Hospice Osztályt, ahol orvos- tanhallgatók tanulnának. Minden nagy kórháznak kellene lennie egy saját húszágyas részlegének, ahol abban a kórházban, vagy az ahhoz a részleghez tartozó rákbetegek, akik erre rászorulnak, részesülhetnének ebben az ellátásban. És akkor már mindjárt meglenne az a hi-

ányzó háromszáz ágy, amit el lehetne helyezni. Az 1990-es évek második felében lelassult a fejlődés, mert nem volt megoldva sem a finanszírozás, sem kormányrendelet nem segített. Az OEP és a minisztériummal való együttműködésben végül is 2004-ben megszületett az a kormányrendelet, amely az OEP-finanszírozást is biztosította, és akkor lehetett nyitni az otthonápolás felé. Nagy segítség volt, hogy meghatározta a kormányrendelet, hogy a betegek részére hány vizitnapot engedélyez. Azóta százötven napon lehet látogatni a beteget, ami a korábbi otthonápoláshoz képest háromszoros volt, mert ott negyvenkilenc, negyvennyolc nap volt a maximum. Ez az, amit az OEP vizitként finanszíroz. A fekvőbetegeknél pedig meghatározott egy napi ágyfinanszírozást, ami annak ellenére, hogy csak a fele annak, amennyibe egy ágy kerül, de lehetővé tett egy bázist, amire lehet alapozni. De sem az Onkológiai Intézetben, sem egyetlen egyetemen nem jött létre hospice-palliatív fekvőbeteg részleg, ahol az orvosok megtapasztalnák, hogy mi ez a speciális ellátás, miben különbözik az általános gondozástól, hogy maguk is ebben a szemléletben gondolkodjanak. Budapesten nagy eredmény, hogy az Országos Korányi TBC-s Pulmanológiai Intézetben van húsz ágy; ez azért fontos, mert ez egy országos intézmény, ahol sokan tanulnak és láthatják, mi is zajlik. Budapesten van még a László Kórházban is egy fekvőbeteg részleg, ez a legrégebbi. Így Budapesten összesen van ötven ágy, és a Mazihsz Kórházban van úgynevezett palliatív mobil team, tehát azt jelenti, hogy ők is felvesznek betegeket. Ők úgy, hogy elhelyezik a kórházban különböző helyeken, és egy mobil team látogatja őket, de ez is egy nagyon jó színvonalú ellátás. Vidéken többek között hospice-palliatív részleg van Esztergomban, Gyulán, Miskolcon, Egerben, Pécsen. Ezek mind kórházhoz kötöttek. Az egyetlen nem kórházakhoz kötött a Budapesti Hospice Ház.

A kórházi és az egészségügyi oktatási intézmények számára a halál a vereség beismerése. Mintha a halált befogadva az orvostudomány saját mindenhatóságába vetett hitét kellene feladnia. Nem belső ellentmondás ez?

Az egészségügy sem néz szembe a halállal, de — és ezt jegyezzük meg — a betegek, a rokonaik sem. Nehezen fogadják el a hospice ellátást, pedig a társadalmi elismertsége, a presztízse az egész országban nagyon magas. Mégis, amikor valaki megbetegszik, és szükség lenne a hospice szolgálatra, elutasítják, mert abban a pillanatban már azonosítva van a halállal. Gyakran azt hiszik a családok, hogy ha a hospice-t bevonják a rendszerbe, akkor az egyenlő azzal, hogy meg fog halni a hozzátartozó. Az egészségügyre visszatérve, nagyon sok olyan hangot hallunk, hogy nem értik, miért van ez a különleges viszonyulás a haldokló betegekhez, hiszen az orvosok már számtalan haldokló beteget láttak el, tehát ez nem egy speciális dolog. A hárítás mögött részben a hospice szakismeretek hiánya áll, másrészt pedig az, hogy valóban sérül az orvosi omnipotencia, hiszen a gyógyításra esküdtek fel és frusztráltak a gyógyításban. Én ezt mindig megfordítom az egyetemi előadásokon, vagy a posztgraduális képzéseken, és azt mondom, hogy a palliatív hospice ellátás egy önálló diszciplína a világot felelt részén. Önálló szak-

vizsgáláshoz kötött, ez egy önálló entitás. Abban kell tudni gondolkodni, hogy eddig van az aktív kezelés, utána pedig a palliatív, a tüneti kezelés, de az ugyanolyan része az orvoslásnak, csak éppen nem a gyógyítás a végcél, hanem az, hogy a szenvedéseket enyhítsük, és egy minőségi életet biztosítsunk a betegnek. Fontos látnunk, hogy a betegek miért is félnek a rák diagnózisától? Az egyik, hogy a rák szerintük az életet elpusztító betegség, miközben tudjuk már, hogy ötven százaléka a betegeknek gyógyítható a korszerű eszközökkel. A másik, amitől a betegek félnek, és ezt huszonöt éve hallok, hogy nem is a haláltól félnek, hanem az oda vezető úttól. Nem akarnak együtt élni a sok szenvedéssel, fájdalommal, amit láttak a szomszédnál, a nagybácsinál, unokatestvérnél. Ezért is fontos arra fókuszálnunk, hogy az emberi szenvedést csillapítani kell.

Hogy néz ki ez a hétköznapi gyakorlatban?

Három évvel ezelőtt került hozzánk egy beteg, aki ágyban fekvő, csontáttétes beteg volt, mozdulni sem tudott az ágyából. Kimentünk az otthonápolásba, elindult a fájdalomcsillapítása és az egyéb olyan kezelések, amelyek segítették a daganat általi nyomástól való felszabadulást. Elkezdett járni hozzá a nővér, a gyógytornász, és fokozatosan, miközben a tünetei csökkentek, a beteget a fekvő helyzetből már fel lehetett ültetni, ki lehetett ültetni egy székbe, tudott mozogni járókerettel. Csináltunk egy kisfilmet is erről a családról, melyben a beteg elmondja, hogy ő ebből a helyzetből odáig eljutott, hogy ki tudott menni az unokájának a hoki-meccsére az újpesti stadionba. Ez a beteg három évet kapott, most halt meg egy hónappal ezelőtt; már nagyon előrehaladt a betegsége, több kiújulása volt, de valahogy mindig sikerült úgy visszahozni, hogy egy még minőségi életet élhetett. Vagy olyan beteg, aki nagyon szerette a kertet, a kertészkedést, de szintén fekvőbeteg volt, egyébként majdnem minden beteg fekvő, amikor mi találkozunk vele. A fekvő helyzetből nála szintén sikerült egy jobb állapotot elérni, és igaz, hogy ő önállóan már nem tudott létezni, de kitolták toloszékkel a kertbe, átült egy kisebb székre, és végigkapirgálta a nyarat, végig kertészkedett, és úgy halt meg késő ősszel, hogy az az élménye volt, hogy ezért érdemes volt ezt megtenni. Ugyanígy a pszichológusi segítségnyújtás is része ennek a team-munkának, a betegnek vagy a családtagnak, vagy mindkettőnek tud segíteni. Nagyon fontos a családok támogatása, mert ne felejtjük el, hogy a rák egy krónikus betegség, ami már évek óta tart, a családtagok nagyon elfáradnak, lelkiileg és fizikailag is kimerülnek. Nagyon fontos minden ilyen családtagnak hogy elmondhassa, ő mitől fél, hogy sírhasson, hogy érezze a támogatást, hogy ő is segítséget kap. És ugyanígy nem hagyjuk magukra a családokat a gyász időszakában sem. Tehát amikor elmegy a beteg, akkor utána akár egyéni gyászmunkában, akár csoportos gyászfeldolgozásban az alapítvány és a hospice-rendszer mögöttes áll a családnak. Megemlíteném még a spirituális segítségnyújtást. Abban az időben, amikor elkezdtem az Onkológiai Intézetben dolgozni, akkor

jelentek meg az első lelkészek, akik egy ökumenikus lelkigondozó csoportot hoztak létre, 1989-ben, tehát nagyon régen. Azóta ez egy stabilizálódott lehetőség. Mi is egy ökumenikus lelkészcsoporthal dolgozunk együtt, bármikor igénybe vehetők, bármikor behívhatók.

Mi a Hospice Alapítvány belső feladatrendszere?

Három szinten működünk: az Alapítvány fő feladata a már gyógyító kezelésben nem részesülő rákbetegek ellátása, lehetőleg az otthonukban. Itt Budapesten nyolcvan, kilencven családot gondozunk egyidejűleg, de van Debrecenben még egy otthonápoló csoportunk. A Budapest Hospice Házban van egy tízágyas fekvőbeteg részlegünk, ahova jöhetnek az otthon nem kezelhető betegek. Működik fájdalomcsillapító ambulancia, amire be lehet jelentkezni, működik pszichológiai támasznyújtás, pszicho-onkológiai részleg, gyászolókat segítő csoport. Az Alapítvány másik küldetése a képzés, a gyakorlati és elméleti tudás átadása. 1991-től számos kurzust tartottunk, akkreditált alapképzéseket a hospice ellátás területén, nővéreknek, orvosoknak és más szakembereknek. Nagyon sok oktató egységnek vagyunk terepgyakorlati helyszíne, a középiskolai nővérképzéstől az egyetemi nővérképzésig jönnek hozzánk hallgatók, az orvostanhallgatók gyakorlatában, az orvosképzésben, posztgraduális orvosképzésben gyakorlati helyszíneként működünk, de jönnek hozzánk szociális munkások, teológusok, gyógytornászok, pszichológusok, is, tehát a legkülönbözőbb területekről jönnek ide tanulni. Harmadik alpműködése az Alapítványnak a szemléletformáló funkció, amivel a méltó életvégről próbálunk kommunikálni a világ felé. Ennek két iránya van. Az egyik az emberi méltóság megőrzése az utolsó pillanatig, a másik annak beláttatása, hogy nem vagy egyedül. Igenis lehet segítséget kapni, és segítséget kérni, és mindezzel a halál tabuját szeretnénk oldani, és hogy a súlyos betegséggel is együtt lehet élni. Nem azt kell várni, mikor jár le az óra, hanem kis tartalmakkal kell megtölteni a mindennapokat, felöltözni, kimenni a teraszra, az ebédlőasztalnál ebédelni, tolószékbe ülve egy ház körüli sétát tenni. Az emberi kapcsolatokat is újra lehet strukturálni, erre a halál előtti regresszív állapot különleges lehetőséget teremt. Sokszor az élet végén rendeződnek azok a kapcsolatok, amelyek korábban elromlottak. Azt is hiszik a családok, hogy egy betegnek az ágyban a helye. Nem gondolnak arra, hogy a teljes élet felé kellene menni, természetesen figyelembe a betegség jelentette korlátokat.

Ezeket a belátásokat hogyan tudják a fiatalok felé közvetíteni?

A „Nem vagy egyedül” programot 2007-ben indítottunk el. Ezzel csatlakoztunk egy angliai mozgalom koncepciójához, ez a remény mezeje, a *Fields of Hope*, amit mi a *Méltóság Mezejének* nevezünk el, melynek szimbóluma a Nácisz. Arra gondoltunk a halál tabujának az oldása kapcsán, hogy a legfiatalabb generációval, a gyerekekkel kellene kezdeni, és ezért általános iskolákkal vettük fel a kapcsolatot. Az volt a cél, hogy bejussunk az iskolákba, képezve a pedagógusokat, hogy ők is jobban birkózzanak meg a veszteségekkel, mert

hiszen maguk a pedagógusok is küzdenek azzal, hogy egy gyerek beteg az osztályban, vagy egy gyerek hozzátartozója meghal. A program másik üzenete a szolidaritás, hogy segítsünk másoknak akár azzal, hogy két forintot egy perselybe bedobunk, akár azzal, hogy a beteg, vagy idős szomszéd néninek segítünk. Minden ősszel ültetünk több ezer gyerekekkel, a sok-sok iskolával az országban nárciszt. Oda ki van írva a szó, hogy Hospice. Ezeket a városok főterein rendezzük, például Debrecenben a Nagytemplom előtt volt ilyen nárciszültetés. Bölcskei Gusztáv is részt vett rajta. A Hospice szó mellé a táblán leírtuk, hogy mit is jelent ez, hogy tanítsuk az arra járó embereket. Tavasszal egyéb programokat is szervezünk, van egy *Nárcisz-futás*, ezeken szintén gyerekek vesznek részt. Sérült gyerekek, vak gyerekek, tolókcocsis gyerekek, egészségesek — már itt is van segítség-lehetőségük a kicsiknek. Sőt egyes helyeken lesznek a gyerekek a nárcisz virágokat, amit ültettek, és elviszük idősoththonokba és megörvendeztetik vele az időseket. Több mint száz pedagógus és több ezer gyerek vesz részt 2007-óta a programban, és az a reményünk, hogy azok a fiatalok, az a generáció, aki ebben részt vesz, talán ha felnőtt, nem fogja elfelejteni mindezt. Kicsit közelebb kerül hozzánk a hétköznapi szolidaritás.

Hol áll jelenleg az intézményi képzés, illetve mi a helyzet a fennmaradáshoz szükséges anyagiakkal?

A Magyar Hospice Palliatív Egyesületet szervezésében is, de az országban sok helyen vannak hospice-palliatív képzések, ami évente öt-hatszáz szakembert érint. E mellett vannak önkéntes képzések, ami a kezdettől fogva fontos programja Alapítványunknak. Ez minden évben 80–100 új kiképzett önkéntest jelent a mi rendszerünkben csak Budapesten és csak a Magyar Hospice Alapítványnál. A Hospice Alapítvány a betegellátás egy részét a társadalombiztosítástól kapja. Ez majdnem teljesen fedezi az otthonápolási költségeket. Nagyon deficitcses ugyanakkor a fekvőbeteg részleg a nagy humán erőforrás-igény miatt. A hospice ellátásban nem lehetséges, hogy egy nővérre tíz-tizenöt beteg jusson. A mi ellátási rendszerünkben öt beteg jut egy nővérre, ennek költségvonzata komoly nehézséget jelent. Mindez az Alapítványt nagyon bizonytalanná teszi, mert minden évben 30–40 millió forintos hiányunk van, amit rendkívül nehéz előteremteni. Közben mi minden számlánkat kifizetjük, nincsenek elmaradásaink, és emiatt azokban a támogatásokban sem részesülünk, amelyekkel a kórházakat kompenzálják a kifizetetlen számlák miatt. Elsősorban nemzetközi pályázatok segítik a munkánkat, de sajnos magyar pályázat alig-alig, mert a cél szerinti tevékenységünkhöz nincs pályázati kiírás. Ugyanakkor nagyon fontos például Óbuda-Békásmegyer Önkormányzatának támogatása, akik az épületet biztosítják számunkra, ennek jelentősége számunkra óriási. Egyébként sem a rezsi-költségekben, sem a rendszerünk fenntartásában nincs állandó támogatásunk. Illetve, ami nagyon fontos lenne, az az adó 1%-a, viszont ez jelentősen csökkent, amióta egykulcsos adó van. Ez nagy érvágás, ami évente 10 millió forinttal kevesebbet jelent számunkra. Körül-

belül 150 millió a költségvetésünk, ebből fenntartunk egy tízágas kórházat, egy nagy otthonápolási rendszert, ambulanciákat, illetve képzéseket tartunk és szervezzük a szemléletformáló programokat. A forrásteremtésben számítunk az adományokra, ami általában kis pénzekből jön csak össze, mert Magyarországon nincs az adományozásnak kultúrája. Összességében egy évben körülbelül három hónapra nincs meg az a forrás, amivel fenntarthatnánk magunkat. Ha évi 30–40 milliós állami támogatásunk lenne, nem fájna a fejünk.

Mi az, amit még fontosnak tart, ami még nem hangzott el?

Az együttérzés, a szolidaritás köreinkben maximálisan jelen van, és valami fentebb való segíti itt a haldoklókat, a családtagokat, a teamtagokat. Hogy ki hogyan fogalmazza ezt meg, az teljesen egyéni. Akik erősen vallásosak, azoknál könnyű ezt megtapasztalni, de akik nem vallásosak, azok nem beszélnek róla. A hétköznapjainkban az, hogy vigyáz ránk valaki és segít minket, a szenvedőket és a munkatársakat is, ez egészen bizonyos. Amikor a kegyeleti szobát létrehoztuk, akkor is fontosnak tartottam, hogy azt ne valamelyik egyház szimbólumával tegyük, hiszen a lakosság jelentős része nem vallásgyakorló, vagy éppen nem keresztény. Nálunk egy napraforgó szimbolizálja például a keresztet, vagy a madarak az elmúlást, ahogy elhagyják a világot, az életet (ez Majzik Mária csodálatos alkotása). Mi nyíltan beszélünk a halálról, bármilyen kommunikációnkban a halál benne van, és a szemléletváltás-misszióinkban szeretnénk, hogy ez természetes legyen. A hospice-hoz persze szervesen odatartozik a halál, de ennek legyen olyan kicsengése, hogy a halál az életünk része, ám nem kell, hogy hozzátartozzon az elviselhetetlen szenvedés, a fájdalom, viszont a békesség, a szeretetelli gondoskodás igen. Mi is ebből merítünk sokat: nagyon sok szeretetet kapunk, nagyon pozitív sugárzás jön mindenhol felénk a családok részéről. Annak ellenére, hogy anyagilag folyton küszködünk, nagyon magas színvonalú, boldog csapat dolgozik itt. Ha megnézzük a nővéreket, akiknek az átlagéletkora 35 év, mosolyognak, szépek, kedvesek, odaadóak. Szakértelemmel, kedvességgel, szeretettel látják el a betegeket. Aki belép ide, nem a halál házába jön, hanem az Élet Házába, mert itt élet van. Születésnapot köszöntünk, koncerteket adnak fiatal zenészek, a betegek kijárnak cigizni a teraszra úgy, hogy esőben, napban az ernyő a fejük fölött van, kitolja őket egy-egy önkéntes. Dolgozik nyolcvan önkéntes a legkülönbözőbb területekről, a hegedűművésztől az étteremvezetőig, az egyszerű nyugdíjastól a diákok tömkelegéig. Mindenki hozza a maga egyéniségét, segítőkészségét. Volt egy jogász, aki az utcáról becsöngetett, hogy itt dolgozik a közelben, és látja, mekkora a területünk, és szeretne havat lapátolni. Anélkül, hogy szólt volna nekünk, ha leesett a hó, rendszeresen jött és ellapátolta a havat. Nagyon sok szeretet van itt bent, és kívülről is sokat kapunk. Amikor megkérdezik, hogy mitől ragyog ez az intézmény, mitől olyan kedvesek az emberek, akkor azt kell, hogy mondjam, a hála az, mert amit adunk, az tízszeresen visszasugárzik felénk.

A metanoia ötvenhárom napja

BALÁZS PÁL

1947-ben született Budapesten. 1972-ben szentelték pappá. Balatonkenesei plébános, a Veszprémi Hittudományi Főiskola erkölcszociológia tanára.

¹Vö. Mt 4, 18–22;
Mk 1, 16–20; Mt 9, 13.

²Vö. Mk 3, 13–19.

Hajlamosak vagyunk arra, hogy az apostolok élete nagy belső változásának kezdetét a meghívásuk eseményével azonosítsuk. Mint ha ezt támasztanák alá az evangéliumok beszámolóí is; ugyanis Jézus nyilvános működésének a kezdetén követésére hív embereket,¹ akik valóban tanítványaivá is lesznek, és akiket maga Jézus is apostoloknak nevez.² Utólag nézve a meghívás eseménye valóban olyan kezdet vagy változás ténye a tanítványok életében, mely világtörténelmi és üdvtörténelmi események kiemelten fontos szereplőivé teszi őket.

Mégse ez a külsődlegesen leírható eseménysor a fontos, hanem a tanítványok belső szemléleti vagy hitbeli átalakulása. Vajon elegendő volt-e Jézus meghívása, amely áttemelte őket az ószövetség szemléletéből az újszövetség örömhírébe? Egyáltalán tudták-e, hogy ki az, aki hívja őket, vagy csupán koruk szokásának és kíváncsiságának engedelmességek? Miről győzte meg őket a Jézus közelségében eltöltött idő megannyi újszerű tapasztalata? Tanítványiságuk idejének végére milyen változás ment végbe belső hitbeli szemléletükben? — Ezeknek a kérdéseknek a megválaszolása azért rendkívül fontos, mert segít tisztázni a változás okát. Mi történt e két-három év alatt? Mert minden kétséget kizáróan az apostolok az Evangélium hiteles tanúivá és tanítóivá váltak, amit vértanúságukkal meg is pecsételtek. Kérdés: Hitük és szemléletük belső változása már a tanítványi létük alatt bekövetkezett, vagy csak később? Mi volt ennek az időnek a jelentősége és értelme?

Vegyük sorra a kérdések legfontosabb elemeit, s keressük meg rájuk a megfelelő választ, hogy tisztázódhassék bennünk: vajon mit érzékelhettek mindebből a tanítványok?

Először is nézzük a „meghívást”! Ki hívta őket? Mert azt, amit mi tudunk (Jézus, a megtestesült Isten Fia, a Messiás), ők akkor még nem tudhatták. Csupán azt tudták, hogy ez a Jézus egy rabbi Názáretből. A rabbit magyarrá mesternek fordítjuk, ami tanítót jelent. Igaz, hogy felsejlett bennük is, meg a kortársakban is, hogy nem egy átlagos rabbiról lehet szó, hanem valami nagyobbról, esetleg prófétáról, aki különleges „erővel” és tudással rendelkezik.³ Amikor azután Jézus személyes állásfoglalásra készíti őket, még az Evangéliumból is kiérződik a kínos csend, amit azután Péter tör meg, mintegy „kivágva magát”: Te „a Messiás vagy” (Mk 8,29). Hogy ez még mennyire nem megalapozott, az abból is kiviláglik, hogy amikor a Messiásnak

³Vö. Mk 8,28: „Némelyek Keresztelő Jánosnak, mások Illésnek, ismét mások valamelyik prófétának” tartották Jézust.

⁴Vö. Mk 8,32.

mondott Jézus a szenvedéséről beszél nekik, Péter vitába száll „messiásával”, szemrehányást tesz neki;⁴ de Jézus markáns válasza sem marad el: „Távozz tőlem, sátán, mert nem az Isten dolgaival törődsz, hanem az emberekével” (Mk 8,33).

⁵Vö. Jn 1,35–37.

Egy gondolat erejéig még menjünk vissza a „meghívás” fogalmához. Nemcsak Jézusnak voltak tanítványai, hanem több más neves rabbinak, a jeruzsálemi írástudóknak és farizeusoknak, sőt Keresztelő Jánosnak is.⁵ Ezek egy része önként, minden hívás nélkül csatlakozott egy-egy tanítóhoz, mert érdekelte az, amit mondott, majd pedig továbbállt, vagy elmaradt, ha már nem értett vele egyet. Jézushoz is sokan csatlakoztak. Lukács ír hetvenkét tanítvány küldetéséről.⁶ János pedig az eucharisztikus beszéd után megjegyzi: „tanítványai közül sokan visszahúzódtak, s többé nem jártak vele” (Jn 6,66); de már ekkor is világosan elkülönült a tanítványok sokaságától a tizenkettő, akiket Jézus is külön kezelt, s legalább természetes emberi bizalom dolgában közelebb álltak hozzá, és mindnyájan kitartottak mellette.⁷ Kérdés, hogy ez a bizalom elegendő volt-e Jézus valódi küldetésének megértéséhez?

⁶Vö. Lk 10,1–20.

⁷„Jézus azért a tizenkettőhöz fordult: »Ti is el akartok menni?« Simon felelt neki: »Uram, kihez mennénk? Tiéd az örök életet adó tanítás. Mi hittünk és tudjuk, hogy te vagy az Isten Szentje«” (Jn 6,67–69).

A tizenkettő Jézus mellett sok újszerű tapasztalatot gyűjthetett be. Sajátos szakkifejezésként erre a „hatalom” szó a legmegfelelőbb, úgy, ahogy azt az Evangélium használja. A tanítványok legáltalánosabb tapasztalata az volt, hogy Jézus tanító szavából hatalom, belső erő árad. — Ezt mindenki érezte, de leghitelesebben a nép egyszerű fiai mondták ki. Erről így tudósít Szent Máté: „A nép ámuló tanításán, mert úgy tanított, mint akinek hatalma van, s nem úgy, mint az írástudók” (Mt 7,28b–29).

Jézus hatalma nemcsak tanító szavában nyilvánult meg, hanem gyógyításaiban is: hatalma volt a betegségek felett. Nem rendelt, nem tűnt fel csodadoktorként, de segített a beteg emberen, főleg ha az bizalommal kérte őt. Kapcsolatuk lényege a bizalom, vagyis a hit volt. Magának a gyógyításnak jel szerepe volt, az Isten országa elérkezését jelezte. Amikor Keresztelő Szent János Jézus gyógyításairól tudomást szerzett, elküldte hozzá tanítványait, akik nyíltan feltették neki a kérdést: „Te vagy-e az eljövendő vagy mást várjunk?” (Lk 7,20). Jézus a Messiásra vonatkozó próféciaák beteljesedésével válaszol: „Menjetekek és jelentsétek Jánosnak amiket láttatok és hallottatok: vakok látnak, sánták járnak, leprások megtisztulnak, süketek hallanak, halottak föltámadnak, a szegényeknek meg hirdetik az Evangéliumot” (Lk 7,22; vö. Mt 11,2–19).

Hatalma volt továbbá a gonosz lelkek fölött is. Meggyógyít ördögtől megszállottakat. Például Gerazában „egy tisztátalan lélektől megszállott ember közeledett felé. A sírboltokban lakott, és még láncsal sem tudták fogva tartani. (...) Amikor meglátta Jézust, odafutott hozzá, a földre vetette magát előtte, és hangosan kiabált: »Mi közöm hozzád, Jézus, a magasságbeli Istennek Fia? Az Istenre kérek, ne gyötörj!« Mert ráparancsolt: »Menj ki tisztátalan lélek, ebből az emberből!«” (Mk 5,2–8).

Hatalma van a természet erői fölött is. Ezt akkor tapasztalhatták meg az apostolok, amikor szavával lecsendesítette a vihart: Jézus

egész nap egy bárkából tanított. „...alkonyatkor így szólt (tanítványaihoz): »Keljünk át a túlsó partra.« Erre szétoszlatták a tömeget, és magukkal vitték úgy, ahogy ott volt a bárkában. Más csónakok is csatlakoztak. Nagy szélvihar támadt, a hullámok a bárkába csaptak, úgyhogy az már-már megtelt. Ő a bárka végében egy vánkoson aludt. Felkeltették: »Mester — kérdezték —, nem félsz, hogy elveszünk?« Erre fölkel, parancsolt a szélnek és utasította a tavat: »Csendesedj! Némulj el!« A szél elült s nagy nyugalom lett. Ekkor hozzájuk fordult: »Miért félték ennyire? Még mindig nincs bennetek hit?« Nagy félelem fogta el őket. »Ki ez — kérdezték egymástól —, hogy még a szél és a víz is engedelmeskedik neki?«” (Mk 4,35–41).

⁸Vö. Jn 11,1–44.

Hatalma volt mások halála fölött is, ezáltal az élet urának bizonyult. Föltámasztja a barátját Lázárt,⁸ egy ifjút Naim városában⁹ és egy Jairus nevű ember leányát.¹⁰

⁹Vö. Lk 7,11–17.

Mindebből arra lehet következtetni, hogy a tanítványok egy nagy átváltozáson mennek át, eljutnak egy olyan abszolút bizalomra, hogy amit csak mond vagy ígér Jézus, azt magukévá is teszik. De ez nem így történt.¹¹ Erről tanúskodik valamennyi tanítványi reakció, ami csak történt a Jézus elfogását és halálát követő időben. Júdás annyira képtelennek találja Mestere művét, hogy inkább árulójává válik.¹² Péter átkozódás közepette kijelenti: „Nem ismerem azt az embert” (Mt 27,74). Az emmauszi tanítványok szomorúan és reményt vesztetten bevallják: „Azt reméltük..., hogy meg fogja váltani Izraelt. S már harmadnapja annak, hogy ezek történtek” (Lk 24,21). Tehát küldetésének lényegét nem értették meg, viszont saját (messiási) elgondolásaikhoz konokul ragaszkodtak.

¹⁰Vö. Mt 9,18–26.

¹¹A megváltás véres drámáját még Jézustól sem fogadták el.
Vö. Mk 8,32.

¹²Vö. Mt 26,47–50.

Összegzésképpen megállapíthatjuk, hogy a tanítványi időszak ketős eredménnyel zárult. Az ember részéről teljes kudarc, valamennyi tanítvány csődöt mondott. Tehát ebben a periódusban az ember részéről a nagy változás, a *metanoia* még nem következett be. Isten részéről viszont megtörtént a teljes célba-érkezés: az Evangélium végleges és maradandó meghirdetése, hiszen az amúgy kudarcot vallott tanítványok mégis megjegyezték mindent, és később hiteles tanúkká és tanítókká léptek elő. Jézusnak semmit sem kellett újból (még egyszer) meghirdetnie. Ma is, és az idők végéig hangzik az örömhír. — Tehát tovább kell keresnünk a nagy megtérés idejét és okát!

Mielőtt tovább haladnánk, „szakaszoljuk” a tanítványok életét a könnyebb megértés érdekében!

Nyilvánvaló, hogy a tanítványok fiatalsága egy egyszerű provinciális öszövetségi környezetben telt. Miután Jézus legszűkebb tanítványi körébe meghívást nyertek, hatalmas szellemi és tapasztalati gazdagság részeseivé váltak, amit magukba szívtak, bár feldolgozni ekkor még nem tudtak. A harmadik szakasz a hitetlenség nagy kudarca a Getszemáni éjszakától húsvét hajnaláig. — Bármilyen furcsa, ez a volt számukra a *metanoia* kezdete: tanítványi háttérrel megtapasztalják emberi tehetetlenségüket. A negyedik szakasz a korábban elképzelhetetlenek a megtapasztalása: a Föltámadással való ta-

lálkozások időszaka pünkösdig. — Már átjutottak a hit túlsávjára, de még erőtlenek. Végül az ötödik szakasz, mely pünkösdkor veszi kezdetét, és egyben bevégi az átalakulást.

Ami a hitetlenség sötét éjszakája után történt

A fenti elemzés után nem meglepő, hogy a tanítványoknak a hét első napjának reggelén eszükbe se jutott, hogy ma van a „harmadnap”, amelyre Jézus ígéretet tett. Azon nem lehet csodálkozni, hogy az asszonyok illatszerekkel mennek a sírhoz, hiszen erről a harmadnapról ők nem tudtak. A bárgyú emberi feledékenység (a tanítványok részéről) és a jó szándékú emberi gondoskodás (az asszonyok részéről) egyaránt szembemegy az isteni valósággal. Azt is mondhatnánk, hogy ha rajtuk múltott volna, akkor a „sötét éjszaka” még ma is tartana. Ezen a napon azonban nemcsak a nap, mint égitest kelt fel, hanem a kinyilatkoztatás fénye is bevilágította a világot. Nagyon fontos üzenetet hordoz számunkra, hogy ez hogyan történt.

Előzetes jelek

Elmozdított kő; gyolcsok az üres sírban. *„Mária Magdolna kiment a sírhoz. Észrevette, hogy a követ elmozdították a sírtól. Erre elfutott Péterhez és a másik tanítványhoz (Jánoshoz)...”* (Jn 20,1–2). Az elmozdított kő halálára mindketten a sírhoz siettek, és miután beléptek a sírba, látták *„az otthagyt gyolcsot, meg a kendőt, amellyel a fejét befűdték. Ez nem a gyolcs közt volt, hanem külön összehajtva más helyen. ... (a másik tanítvány is) látta és hitt. Eddig ugyanis még nem értették az Írást, amely szerint föl kellett támadnia a halálból”* (Jn 20,6–9). Tehát ekkor még nincs szó személyes találkozásról, csupán egy üzenet értékű jel éri el a tanítványokat. Délután ugyanerről számolnak be az emmauszi tanítványok is: *„Társaink közül néhányan kimentek a sírhoz, és úgy találtak mindent, ahogy az asszonyok jelentették, de őt magát nem látták”* (Lk 24,24).

Az első személyes találkozások

Míg Péter és János a gyolcsok és az üres sír látványa után visszatértek övéikhez,¹³ addig *„Mária (Magdolna) ott állt a sír előtt és sírt”* (Jn 20,11). A Föltámadott először neki mutatja meg magát, ő lesz a föltámadás első tanúja; abban a kultúrkörben, amelyben a nő tanúszkodása az emberek előtt nem számított, Isten azonban elsőszámú tanúvá teszi meg, de nemcsak azért, mert nő, hanem a lelkületéért is.¹⁴

További két megjelenést lehet még az „első” között említeni: Szent Pál az első korintusi levélben felsorolja az Úr megjelenéseinek jelentős részét; köztük elsőnek említi, hogy *„megjelent Péternek”* (1Kor 15,3).¹⁵ Erről a megjelenésről többet nem tudunk, de a reggeli üres sír látványa és az esti közösség előtti megjelenés között történt.

¹³Vö. Jn 20,10.

¹⁴Vö. Jn 20,11–18.

A másik megjelenés az emmauszi úton történt két tanítványnak, mely során két fontos dologra figyelhetünk fel. Az egyik a fölismérés. A Föltámadott mint idegen közelít felénk, tehát valamiképpen más, mint ahogyan korábban ismerték, ugyanakkor szilárd bizonyossággal fölismérhetővé válik számunkra. A másik pedig Jézus

¹⁶Vö. Lk 24,13–34.

részletes magyarázata volt a próféták messiási jövendöléséről.¹⁶ — Íme a három „első” hatalmas jel, mely a remény üzenetét vitte meg a tanítványoknak.

A Föltámadott megjelenése a tanítványok közösségében

¹⁷Vö. Lk 24,33–35; Mk 16,12–13.

Az apostolok közösségében való első megjelenést jelek és személyes üzenetek készítették elő. A közvetlen előzmény a két emmauszi tanítvány részletes beszámolója és együttes tanúságtétele.¹⁷ Ezt követően „egyszer csak megjelent köztük (Jézus), és köszöntötte őket: »Békesség nektek!« Ijedtükben és félelmükben azt vélték, hogy szellemet látnak. De ő így szólt hozzájuk: »Miért ijedtetek meg, s miért támad kétely szívetekben? Nézzétek meg a kezem és a lábam! Én vagyok. Tapogassatok meg és lássátok! A szellemnek nincs húsa és csontja, de mint látjátok, nekem van.« Ezután megmutatta nekik kezét és lábát. De örömiükben még mindig nem mertek hinni és csodálkoztak. Ezért így szólt hozzájuk: »Van itt valami ennivalótok?« Adtak neki egy darab sült halat. Fogta és a szemük láttára evett belőle” (Lk 24,36–43).

Ez a találkozás szinte minden ide vonatkozó kinyilatkoztatást tartalmaz, és minden kételyt és félelmet eloszlat. Először is Jézus nem kopog, nem kér bebocsátást, hanem megjelenik, mintegy jelét adva, hogy megdicsőült teste nincs alávetve az evilági fizikai törvényeknek. Meggyőzi tanítványait, hogy nem káprázik a szemük, és nem szellemet látnak, hanem őt magát, mint Feltámadottat. Ezért bíztatja őket kezének és lábának, valamint sebeinek tapintására, mert bizalmukhoz (hitükhöz) még „fizikai” bizonyossággal is szolgálni akar nekik. Hasonló megerősítések történnek további megjelenései alkalmával is.¹⁸

¹⁸Vö. még Mt 28,16–20; Mk 16,14; Lk 24,44–53. és Jn 20,19–23.

A tanítványok további kételkedései

Az írott evangéliumok beszámolóit akkor keletkeztek (50–70 között, Jánosé pedig 90 táján), amikor az apostoloknak már szilárd hite és meggyőződése volt a feltámadásról. Mégis fontosnak tartották (a Szentlélek sugalmazó tevékenységével együttműködve) a sok-sok kételkedésüket is megemlíteni és leírni. Ezek értékes evangéliumi üzenetek számunkra, mert hiteles képet rajzolnak nekünk a megváltásra szoruló emberről.

Íme a „húsvéti kételkedésük” gyűjteménye:

Húsvétvasárnap hajnalán a sírkertben két férfi szólt az asszonyokhoz: „»Miért keresitek az élő a holtak között? Nincs itt, föltámadt!«... Mária Magdolna... és néhány más asszony hozta a hírt... az apostoloknak, de azok üres fecsegésnek tartották és nem hittek nekik” (Lk 24,5–11).¹⁹

¹⁹Ugyanez Márk leírásában: 16,9–11.

Az emmauszi tanítványok „Visszatérve (Jeruzsálemben) közölték a hírt a többiekkel is, de nekik sem hittek” (Mk 16,12–13).

Húsvétvasárnap este maga Jézus érzékeli tanítványai bizonytalankodását, s ezért „így szól hozzájuk: »Miért ijedtetek meg, s miért támad kétely a szívetekben?«... De örömiükben még mindig nem mertek hinni és csodálkoztak” (Lk 24,38–41).

Egy későbbi megjelenés alkalmával Galileában, amikor „megláták, leborultak előtte, bár néhányan kételkedtek” (Mt 28,17).

Mindezek rávilágítanak arra a hitigazságra, hogy a föltámadás természetfeletti élethez tartozik, s a természetes ember természetes képességeit, például emberi megértését meghaladja, mert hisz nem is ehhez a képességhez tartozik, hanem egy Istentől kapott más képességünkkel fogadható be, ami a hit.

A kételkedések sorából tudatosan kihagyunk egy fontos eseményt, Tamás kételkedését. Az alábbiakban az ő példáján keresztül mutatjuk be az apostolok *metanoiáját*.

**Tamás — és vele
a többi apostol —
metanoiája**

„A tanítványok elmondták (Tamásnak): »Láttuk az Urat!« De kételkedett: »Hacsak nem látom kezén a szegek helyét, és oldalába nem teszem kezem, nem hiszem.« Nyolc nap múlva ismét együtt voltak a tanítványok, s Tamás is ott volt velük. Ekkor újra megjelent Jézus, bár az ajtó zárva volt. Belépett, megállt közepén, és köszöntötte őket: »Békesség nektek!« Aztán Tamáshoz fordult: »Nyújtsd ide az ujjadat, és nézd a kezemet! Nyújtsd ki a kezedet és tedd oldalamba! S ne légy hitetlen, hanem hívő!« Tamás felkiáltott: »Én Uram, és Istenem!« Jézus csak ennyit mondott: »Hittél, mert láttál. Boldogok, akik nem láttak, mégis hisznek!« (Jn 20,25–29).

János rövid, precíz és szemléletes leírása könnyen elképzelhetővé és érthetővé teszi Tamás viselkedését. Nem is ez a fontos, hanem a belső szemléleti és hitbeli változás. Fontoljuk csak meg, hogy mi is történt. Tamás elképzelhetetlennek tartotta, hogy a rabbi feltámadjon. Igen, mert Jézust rabbinak, mesternek, mai kifejezéssel tanár úrnak tartotta. Most, amikor szembesül a Föltámadással, és ezáltal a föltámadás valóságával, a rabbiból „Én Uram, és Istenem!” lesz. Egy pillanat alatt megváltozik saját helyzetének megítélése is: akkor én sem csupán egy rabbi tanítványa voltam, hanem a messiásnak, aki még a halál fölött is Úr és Isten. A felismerést nem magának köszönhette, hanem ajándékba kapta Istentől. Erre a hitre alakult át korábbi emberi szemlélete.

²⁰Vö. ApCsel 2,1–13.

Tanítványtársaival együtt ezt a természetfeletti hitet erősíti meg pünkösdkor a Szentlélek.²⁰ Tehát nem a korábbi tapasztalataik emberi értelmezését és vélekedését, hanem Isten felismert valódi szándékát és üdvözítő tettét. Ezért pünkösdkor és pünkösöd után valamennyi apostol a kinyilatkoztató Isten hiteles tanújává és természetfeletti ajándékainak közvetítőjévé válik. — Ugyanezt jeleníti meg az Anyaszentegyház a világban most is és a világ végezetéig. Az emberiség pedig pontosan úgy küszködik vele, mint maguk a tanítványok és a kortársaik.

Péter meggyóntatása

A Getszemáni éjszakától pünkösdig ötvenhárom nap telik el. A mi emberi világunkban az időnek fontos szerepe van. Az események értelme és jelentősége az idő által is asszimilálódik az ember belső világában. Istennek viszont csak egy „pillanatra”, az „időtlenység” érintésére van szüksége, hogy megajándékozza az embert. Péternek és a többi tanítványoknak azonban nemcsak a krisztusi mű külső tanúivá kellett válniuk, hanem belsőleg is azonosulniuk kel-

lett a Föltámadottal, aminek elengedhetetlen feltétele volt a bűnbánat és az isteni megbocsátás.

Jézus elfogatásának éjszakáján Péter megtagadja mesterét: „*Nem ismerem azt az embert!*” (Mt 28,74). Ezen a tényen még az se változtatott, hogy hamarosan „*keserves sírásra fakadt*” (Mt 28,75). Ezért Péternek Jézushoz fűződő viszonyában — megjelenései ellenére — van egy elvarratlan szál: a teljes kiengesztelődés, a bűn eltörlése. A megjelenések döbbenetes élménye Péter részéről szinte lehetetlenné tették a kifejezett bocsánatkérést; mindenesetre Jézus ebben is fenntartotta magának a kezdeményezést. Galileában, Tibériás tavánál történt.²¹ Jézus úgy intézi, hogy négy szemközt kérdezhesse Pétert: „*Simon, János fia, jobban szeretsz engem, mint ezek? Igen Uram — felelte — tudod, hogy szeretlek*” (Jn 21,15). Ez a párbeszéd háromszor követi egymást. Harmadszorra Péter már világosan tudja külön figyelmeztetés nélkül is, hogy „*honnan fúj a szél*”. Ezért mondja: „*Uram, te mindent tudsz, azt is tudod, hogy szeretlek*” (Jn 21,17). Ezért bátorokodunk Péter meggyóntatásáról beszélni, mely egy különleges és egyedülálló feloldozással végződik: „*Legeltesd juhaimat*” (Jn 21,17).

²¹Vö. Jn 21,1–17.

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

<i>Timothy Radcliffe: Vesd bele magad! Élet a keresztség és bérmlálás kegyelmében.....</i>	<i>2.900,-</i>
<i>Hogyan él a múlt? Szörényi Lászlóval beszélget Hafner Zoltán.....</i>	<i>1.800,-</i>
<i>Johannes B. Brantschen: Miért van szenvedés? A nagy kérdés Istenhez.....</i>	<i>1.800,-</i>
<i>XVI. Benedek: Isten velünk van minden nap.....</i>	<i>2.900,-</i>
<i>Timothy Radcliffe: Miért vagyok keresztény?.....</i>	<i>2.700,-</i>
<i>Leo Maasburg: Teréz Anya. Csodálatos történetek.....</i>	<i>3.200,-</i>
<i>Keresztutak a Colosseumban a Szentatyával.....</i>	<i>2.900,-</i>
<i>Timothy Radcliffe: Miért járjunk misére?.....</i>	<i>2.700,-</i>
<i>Pilinszky János: Keresztről keresztre.....</i>	<i>2.500,-</i>
<i>Joseph Ratzinger: Bevezetés a keresztény hit világába .....</i>	<i>1.620,-</i>
<i>Wolfgang Beinert: A katolikus dogmatika lexikona.....</i>	<i>3.600,-</i>
<i>A katolikus dogmatika kézikönyve I.....</i>	<i>3.200,-</i>
<i>A katolikus dogmatika kézikönyve II.....</i>	<i>3.200,-</i>
<i>Lukács László: Az Ige asztalánál.....</i>	<i>1.740,-</i>
<i>Paul M. Zulehner: A gyermek a család szíve.....</i>	<i>1.520,-</i>
<i>A keleti teológia a házasságról, a családról – Sapientia füzetek 22.....</i>	<i>1.700,-</i>
<i>A szerzetesi hivatások gondozása – Sapientia füzetek 23.....</i>	<i>1.500,-</i>
<i>Öt évtizeddel a lelkipásztori zsinat után – Sapientia füzetek 24.....</i>	<i>1.600,-</i>
<i>Hitünk központi titka: a megváltás – Sapientia füzetek 25.....</i>	<i>1.500,-</i>

Megvásárolható vagy megrendelhető a Vigilia Kiadóhivatalban és a honlapunkon:

1052 Budapest, Piarista köz 1. IV. em. 420.

Telefon: 36-1-317-7246; 36-1-486-4443; Fax: 36-1-486-4444;

E-mail: vigilia@vigilia.hu; Honlap: www.vigilia.hu

KÉT „HASZONTALAN” ÉLET

P. J. és L. I. emlékére

„Mikor az öregek fiatalok voltak” — minden más-képpen volt, csakúgy mint most, a mi időnkben, *jól tudjuk ezt*, hiszen Csathó Kálmán szomorkásan szép regényében megírta. Öregek. Nyugdíjasok, „nyug-gerek”. Kétes tisztaságú bevásárlókocsikat húzó, roj-tosra kutatott pénztárcákban matató, bizalmatlan arcú vásárlótársaink, akik 10 dkg parizert vesznek, az újabban párizsira keresztelt vizes akármiből, meg hozzá egy kisdoboz macskaeledelt... Letelt a mindenható Rendező által számukra a színpad-on tölthető idő, s már csak az *abgang* hosszabb-rövidebb jelenete maradt... Fiatalságuk emlékei, mint megőrzött menyasszonyi vagy sírkoszorúk, évtizedek múltával megszáradva, zörgő *porfogók-ká*, előbb-utóbb kidobandó kacattá válnak a törté-netüket nem ismerők számára.

Tényleg, milyen „hasznot” hoz, aki nem tette meg a „mindig visszavárunk”, „tapasztalataidra to-vábbra is igényt tartunk”, „aztán nehogy elfeled-kezz rólunk” és számtalan más, hidegtálás-pezs-gős nyugdíjas búcsúztatón elhangzó közhely után a korai elhalalozás szívességét a nyugdíjpénz-tárnak? A válasz messzebb, de közelebb is vezet. Messzebb a korszalemlettől, de közelebb a Fiúhoz. Ki él „hasznos” életet, kire van „szüksége” a tár-sadalomnak? A válasz kézenfekvőnek tűnik: aki okos, aki szorgalmas/ambiciózus, aki megtanul-ta a leckét, aki sokat dolgozik, aki termel, aki ka-matoztatja a *talentumait* s így tovább — mondjuk, valljuk mindahányan. De tényleg mindig ez a hely-es megközelítés, az egyedül lehetséges válasz?

A két ember, akinek kapcsán e gondolatok eszembe jutottak, talán sose tette fel magának a kérdést. Élték nyugdíjas éveikig is alig észreve-hető életüket. A férj (másodosztályú) „mozgalmi” vonalon szötte a semmit, felesége kishivatal-nokként gépelte a „fontos szövegeket” kazánház-nak, MÉH-nek — hiszen az általa évtizedeken át pontosan és megbízhatóan lekopogott „feltétle-nül iktatandó”, sőt „megőrzendő, bizalmas” irat-ok *alig* néhány év vagy évtized múltán, *mind* oda-kerültek. Ezen férfi és nő több mint fél évszázadon át, mindannyiunk tudatlanságával felvértezve élt együtt, az utóbbi két évtizedben életük eredmé-nyeként, az arcuk verítékével, nem örökölt és nem is hitelből megvett házukban, amelyre ezért jog-al voltak büszkéek. Igyekeztek öreg napjakra mindenre gondolni: gondozott kis kert, vete-ménnyel, gyümölcsfák, rácsok, kábeltévé, szige-telés... „Csak senkire rá nem szorulni” — volt a

sokszor elhangzó mondás. Nyugdíjuk — vi-szonylag nem kevés — pontosan érkezett és ók spóroltak belőle, mert sem a pengő, sem a forint inflációja nem tántorította el a „kispolgárokat”, vagyis a helyes, nem-marxi értelmezésben: a be-csületes, államban bízó, munkás, egyszerű em-bereket attól, hogy előjáróikban — lett legyen az király, kormányzó vagy a hosszú, cifra címmel fel-ruházott „központi bizottság végrehajtó bizottsága első titkára” — higgyenek és bízzanak.

A természet, a sors, a Gondviselés azonban köz-beszólt. A két ember alig néhány év alatt képtelenné vált önmagát/egymást ellátni. Pisiszag, általános bűz, rendetlenség és félelem jelent meg a nehezen megszerzett és pedánsan féltett otthonban. A kez-detben átkozódva-szitkozódva elutasított gondo-zói ajánlat, amelyet hozzátartozóik az „*intézetbe ne, hanem megszokott otthoni környezetükben maradjanak*” méltányos elve alapján szorgalmaztak, egy látvá-nyos elkóborlás után, mégiscsak megvalósult, s at-tól kezdve a nap huszonnégy órájában volt vala-ki, aki megakadályozott tüzet és fagyot, szomjat és éhezést, s azt, hogy a kiszolgáltatottakra pré-daként tekintő, az állatvilág törvényei szerint élő lények áldozatává váljanak.

A két öreg kedves otthonuk egyre inkább kí-vülálló részévé vált a halálukig még hátralevő másfél-két évben. Tolószékben, a világról alig tu-domást véve éltek, vegetatív funkciójukkal és egy-egy halvány mosollyal vagy dühös kifakadással jelezve, hogy még itt vannak. A közmegegyezé-si szótár szerint tehát haszontalan, sőt „emberhez nem méltó” életet éltek. De valóban így van, va-lóban olyan „haszontalan” volt létük az utolsó, magunknak sosem kívánt hosszú hónapok alatt?

Mielőtt választ adunk erre, gondoljuk meg, há-nyan élnek a Földön, akik önhibájukból vagy at-tól függetlenül, jó, ha legalább saját fenntartá-sukhoz hozzájárulnak. Az öreg házaspár azonban, bénán és bután, „hasztalan” pergetve napjait, nyugdíjából két másik (idegen) ember eltartásá-hoz járult nem csekély mértékben hozzá. Két ember, egy férfi és egy asszony, életük *látszólag* haszontalan alkonyán célt, örömet, munkát és ke-nyeret adott két életerős, náluk évtizedekkel fi-talabb embernek. Vagyis többel járultak hozzá az ország boldogulásához és az Ország eljövete-léhez, mint munkaképes korú honfitársaik nem kis része vagy akár saját maguk az úgynevezett „aktív” éveken...

A feltett kérdésre, ezt is figyelembe véve kí-séreljünk meg válaszolni.

PFLIEGLER GYÖRGY

JÁLICS FERENC: LELKIVEZETÉS AZ EVANGÉLIUMBAN

Jálics Ferencet, a 86 éves jezsuita szerzetesapót 2002-ben, életem első szemlélődő lelkigyakorlatán ismertem meg. A vele való találkozásom sorsfordító erejűnek bizonyult. Az utóbbi négy évben a lelkigyakorlatokon Jálics atya segédjeként veszek részt.

A kontemplatív ima nemzetközi mestere Dél-Amerikában és Európában évtizedek óta négy nyelven adja telt házas lelkigyakorlatait. Az imádságról szóló több könyve között bestsellerré vált a tizennégy nyelvre — köztük kínaira is — lefordított *Szemlélődő lelkigyakorlat* című alapos kézikönyve, mely gyakorlati példái és sok konkrét beszélgetése miatt kiválóan alkalmas arra, hogy valaki egyedül is elkezdhesse a szemlélődő imát.

Jálics atya a *Lelkivezetés az Evangéliumban* című legújabb munkáját a lelkivezetőknek szánja, de egyszersmind minden kereszténynek. Hajszolt korunk információs- és képáradatában a szavak nélküli, csendes szemlélődő ima, a mély evangéliumi lelkiség megélése iránti igény hihetetlenül fölerősödött, és alapvető szükség van az olyan könyvre, amely a gyakorlót ezen útkon segít. Főleg, ha lakhelyük környékén nem találunk a szemlélődő imában jártas lelkivezetőt.

A könyv a keresztény lelki élet fejlődésének három útszakaszát — a tisztulást, a megvilágosodást és az eggyé válás fokozatait — mutatja be a gyakorló és a lelkivezető szempontjából. Rendkívül érzékletesen ábrázolja az egyes útszakaszokon haladó hívő jellegzetes magatartás-, gondolat- és imaformáit, és ezzel párhuzamosan azt, hogy a lelkivezető az egyes fokozatokon mennyire különböző feladatok előtt találja magát.

Jálics atya munkájának egyediségét és egyik fő értékét az adja, hogy egyházunkban evangéliumi példák bőséges gazdagságával teszi elevenné Jézust, a lelkivezetőt, aki minden beszélgetőtársával az illető lelki érettségének megfelelő szinten kommunikál. A könyv másik fő érdeme, hogy miközben mondanivalója mélyen evangéliumi gyökerű, mégsem elméleti, hanem az Istennel megélt egységéből forrsozik. Megfigyeléseit, több évtizedes tapasztalatait áthatja a másik ember iránti odaadó, figyelmes érdeklődés és elfogadó tisztelet. Jálics atya hangvétele felrázó, mozgósító erejű. Ugyanakkor időnként felragyog bájos humora, mely a lelkigyakorlatok légkörét is oly meghitté teszi. A szerző könyvének magva Jézus beszélgetése a gazdag ifjúval, mely példán keresztül kiválóan mutatja be a három útszakasz közötti különbségeket.

A könyv mondanivalója négy fejezetre oszlik: 1. Harmónia; 2. Hivatás és küldetés; 3. Csönd; 4. Lét. A harmadik és a negyedik fejezet egyaránt az Egyesülés Útját tárgyalja. Az egyik azt ismereti, mit kell az embernek tennie, tudniillik teljesen kiüresítenie magát, a másik pedig azt, amit Isten tesz.

Jálics atya szerint Jézus először a Törvénnyel kezdi. „A parancsok megtartása azt jelenti, hogy elfogadjuk a világ rendjét, elismerjük Istent, mint a mindenség urát és törvényhozóját, és egyetértünk azzal, hogy ő szabja meg az élet szabályait. Istent a világ törvényhozójaként elfogadni annyi, mint az életet elfogadni.” Idézi Szent Pált, aki azonosítja a parancsokat a szeretettel: „A szeretet nem tesz rosszat az embertársnak. A törvény tökéletes teljesítése a szeretet” (Róm 13,10).

Majd ennek alapján kifejti, hogy az evangéliumokban az Istenhez, az embertárshoz és az önmagunkhoz való viszony egy és ugyanaz, s ezek kölcsönösen ellenőrzik és tükrözik egymást. „Ez a hármass viszony nagyon harmonikus világképet eredményez: viszonyunk a világhoz és az Istenhez párhuzamosan halad. Ha megtörik a harmónia a világ és énköztem, akkor Istennel is sérül az összhang. A feladat: megtanítani szeretni és azon dolgozni, hogy a szeretet kormányozza világunkat.” De a vallásgyakorlásnak ezen a fokán Isten még immanens. Fennáll a veszély, hogy „le akarjuk húzni a magunk szintjére, meg akarjuk őt szelídíteni. Úgy bánunk vele, mint egy demokratikus megválasztott elnökkel, aki kötvé van az ország törvényeihez, aki számon kérhető.” Ezek a keresztények még nem tudnak mit kezdeni a keresztel, a szenvedéssel, a halállal, az igazságtalansággal, a hatalomról és a pénzről való lemondással. A földi életet már elfogadják, de valódi hazánkat még nem. „Hisznek egy kedves, ártatlan Jézusban, aki megszabadít minket a megszálló rómaiaktól, de nem hisznek a Messiásban, aki el akar vezetni minket az Atyához, és ehhez egy meredek utat mutat nekünk.” A lelkivezető feladata ebben a szakaszban az, hogy hozzásegítse az embereket az élet elfogadásához. „Ahogy valaki a világot elfogadja, úgy fogadja el annak törvényhozóját is.” „Elfogadni, hogy teremtett lényünkkel együtt jár a növekedés és a fogyatkozás, az élet korlátozottsága, hogy testünk beteg, fogyatékosak, kiszolgáltatottak vagyunk, teljesítő képességünk csökken. Elfogadni a családot, élettörténetünket minden következményével együtt. Elfogadni országunkat, annak törvényeit, politikai helyzetét,

vallási világunkat, a magunk vallási szervezetének korlátait és hibáit. Fölismertetni, hogy a valóság a teremtett dolgokon túl vezet.” E fejezet végén sok évtizedes tapasztalatait adja közre arról, hogyan ismerik meg az emberek Istent.

A *Hivatás és küldetés* című 2. fejezet a Jézussal való sorsfordító találkozást, és az élmény hatására kialakuló új, radikális Krisztus-követésen alapuló élet sajátosságait tárja fel. Az itt haladó keresztény az örök életet keresi és a transzcendens Istent fedezi fel. Itt nem a papi vagy szerzetesi hivatásról van szó, hanem bármely embernek arról a szabad döntéséről, hogy az élet bárhova is állítja, egyetlen vágya, hogy Jézust szolgálja, képességait, tudását, erejét, érdeklődését neki szentelje. Felismeri Krisztusban a Messiást és életét eszerint rendezi be. A valódi Krisztus felfedezésében fontos feltétel az Isten utáni mérhetetlen vágyakozás. Ez teszi lehetővé Jézus követelményeinek teljesítését: „Add el mindenedet!” A szerző evangéliumi példák sokaságával bizonyítja, hogy a mennyei kincset egyedül és kizárólag csak az általa érhetjük el, ha a földi kincseinkről önként lemondunk. Jálics atya teljesen tiszta füllel, közvetlenül hallja Krisztus szavát, és ezzel az eleven tapasztalattal próbál fölírni minket: amíg erre az önként vállalt kiüresedésre nem vagyunk képesek, Maradandó Otthonunkba való hazatérésünk álom marad! Ez után a küldetés lelki ségének gyakorlati szempontjait tisztázza, támpontul a lelkipvezetőknek, és mindazoknak, akik Jézus üzenetét meghallották és élni akarják.

Ami ebből a lelki ségből hiányzik és a következő útszakaszhoz vezet, az a közvetlenség. Akik itt járnak, azok még nagyon aktívak, s főleg a gondolataikon és a cselekedeteiken keresztül kommunikálnak Istennel, melyek kifelé fordítják őket. A negatív hajlamok is akadályozzák az Istennel való csöndes, bensőséges viszonyt. A következő lépés a bennünk élő Isten felfedezése.

A *Csöndről* szóló 3. fejezet a szemlélődés lelki ségét írja le. A küldetés igazi mélysége és ereje a csöndes és szótlan, befelé forduló, kontemplatív imából források. Ez nem jelent tétlenséget. A csöndes imaidők rendszeres megtartása által Jézus jelenléte bontakozhat ki bennünk, míg egészen „krisztusiakká” nem válunk itt a földön.

Mélyebben és többen kell imádkoznunk, szorosabban kell Jézushoz kötödnünk ahhoz, hogy a kegyelem szabad csatornáivá válhassunk. Életünk nem erőfeszítéseink által válik hatékonyvá és hitelessé, hanem ha hagyjuk, hogy a szólító ereje szabadon áramoljon bennünk. Most a Krisztus-követés lényege az Atya csöndes, gondolatoktól, szavaktól, aggodalmaktól mentes szemlélése. A lelkipvezető feladata a szemlélődő imába való bevezetés, melyet ő maga is rendszeresen végez. Ezen útszakaszon haladva alapvető élmény önközpontúságunk felismerése és annak tudatosulása, hogy ettől a makacs önmagunk körüli forgásunktól csak Isten kegyelme által szabadulhatunk meg. Éljük életünket feladatainkkal, gyakoroljuk a szeretetet és naponta szánjunk időt az éber figyelem imájára. Minden más Isten ajándéka.

Csúcspontra a Lét című 4. fejezet. Jálics atya lenyűgöző egyszerűséggel és világossággal írja le az egygyé válást, melyben Isten teremtett világunkból, a tér és idő, az én és te, az alany és tárgy duális világából a maga teremtett világába minket fölvesz. Az Istennel való egygyé válás nem olyan, mint két ember összeölekezése — mondja a szerző. Istent magamban kell megtalálnom, ott van a legkövetlenebbül jelen. A szeretetlét állapota ez. „Isten az 'ÉN VAGYOK'.” Mostantól tehát gyökeresen befelé, lényünk középpontjába kell figyelni birtoklás és akarás, cselekvés és érzés nélkül, egyszerűen csak lenni. „Így jutunk el lelkünk legmélyére, ahol a keressétség kegyelme szüntelenül hat, ahol az Eucharisztia által az Isten Fia már egy velünk, ahol már inkább vagyunk szólító, mint szólóvessző, és ahol az imádás lélekben és igazságban történik.”

Személyes tapasztalatom, hogy az egyház csak az első megtérők fogadására van felkészülve. Sok keresztény, ha a szemlélődés dadogó élményével fordul a paphoz, meg nem értést vagy durva elutasítást tapasztal. Így alapvető szükséglet elégíti ki Jálics atya mélyen az Evangéliumban gyökerező, mégis rendkívül gyakorlatias útmutató könyve. (Ford. Várnai Jakab; *Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya — L'Harmattan*, Budapest, 2013)

TARISKA ESZTER

HÓNAPRÓL HÓNAPRA

DRÁMÁK II.

Tamás Menyhért *Tanúságtevők* című kötetében (Püski) egy drámát és két drámai monológot (monodramát) olvashatunk. A dráma a madéfalvi veszedelem utáni eseményeket idézi. Cselekményének súlypontja bírósági tárgyalás, amelyet azért hívtak össze, hogy a megmenekült székelyek fölött mondjanak ítéletet. A törvénytevők elnöke Roth tábornok, s első szavai után érzékelhető, hogy ez esetben szó sem lehet elfogulatlanságról. Erős vonásokkal megrajzolt, embertelen figura, igazi antihős, azonnal ellenszenvet kelthet, azaz hiteles.

Mielőtt kibontakoznék a cselekmény, egy *Előjáték* során máris baljós érzések kelnek bennünk. Michael Conrad von Heidendorff és felesége egyre zaklatottabb párbeszédének vagyunk tanúi. Heidendorffot a bíróság jegyzőkönyvvezetőjének jelölték, s felesége azért könyörög, lépjen vissza, jelentsen beteget, ne szennyezze be kezét a majdani elítéltek vérével. Ám a férfi jegyzői állását félti. Az érzékeny asszonyi lélek azonban más sejt a jövőben. A darab végén az *Utójátékban* megismétlődik kettőjük párbeszéde. Heidendorffon egyre inkább elhatalmasodnak a szellemi szétesés jelei. Maga elé mered, mint egy lázalmában idézi vissza az események végkifejletét. Az ítékezésben résztvevőkre a tárgyalás végeztével „hullott a pénz”. A júdáspénz, amely az önfeladás és az emberségből való kivetkőzés jutalma. A pénzt is a vádlotaknak kellett megfizetniük, s ebben a jelenetben súlyos, jelképes az értelme. Ez a fajta „jutalom” a mindenkori igazságtalanságok bére, megfertőzi birtokosát, ólomsúlyal nehezedik tudatára.

A keretbe foglalt történet két ágon halad. A fő ág a tárgyalás. Megismerjük a szerencsétlen megmaradottakat, akik elmenekültek a császár katonái elől, mégis a végzet kiszemeltjei. Jól mondja Marcella: a tárgyalás csak „cirkusz”, az ítélet már előbb megszületett. A vallottak nem hősök. Nem magasztosulnak fel a halál tornácán, mégis tanúságtevők: a szabad élet elkötelezettjei, s rá kell döbenniük, hogy amire vágytak, illúzió. Az életüket mentenék bármi áron, hiszen várja otthon őket a feleségük és a gyerekeik, értük élnek tovább, ám az erőszak képviselői már bekerítették őket, játszanak velük, mint macska szokott az egérrel. Tanúságtevők, kiszolgáltatottak, nincs menekvésük. Értük könyörög Istenhez Zöld Péter: „Segéld meg őket, Istenem. Segéld meg. Nem kevesebbet vetek magukra, mint testük vérzését, gúnyájukból máig szaglik a madéfalvi füst, orrukban az égett emberszag, lépésük szüntelen nyilallás...” A mindenkori ül-

dözöttékért, szegényekért, kivetettekért szól ez az imádság, amelyet csak Isten színe előtt érdemes előfaháskodni, a hatalmasok úgy sem hallják.

Jelképesnek érezhetjük a magára maradt asszony, Szabina szerezeltetését. Menekül, követvén azok példáját, akik Moldvában találtak menedéket. Szíve alatt hordja születendő gyermekét, mintegy annak bizonyítékául, hogy az élet megy tovább, az erőszak nem vehet erőt rajta, mert mindig lesznek, akik legyőzve a nehézségeket beteljesíthetik küldetésüket, mint Szabina az anyaságot. Bizodalmat ad neki, hogy az emberi gonoszság nem végtelen, van, aki számon tartja minden hajunk szálát. „Istenre bízom magam” — sóhajtja a kimerült Szabina. És érezzük: az Úr pártfogásába veszi őt is, a hozzá hasonlót is.

Megrendítő, költői szépségű hittevés a dráma. Érezni az író együttérzését és költői erejét. Ez nyilatkozik meg a *Mikes* című monodramában is. A Törökországban végképp magában maradt, hazatérésében már nem reménykedő (Törökországból pedig nincs visszatérés!) Mikes Kelemen tudatában futnak végig élete képei. Immár befejezte a levélírást, letette pennáját, gondolataiban éli meg a napok szomorú egymásutánját. Mégsem egészen árva, ott sorakoznak vigasztaló emlékei is. Az igazi lírikus a legritkább esetben lineárisan fogalmazza meg a látványt, a képeket, ez az impresszionizmust megelőző almanach-líra művelőit jellemezte. Tamás Menyhért Mikese sem így tesz, életének csomópontjaira emlékezve szóvi emlékei hálóját. A másik monodráma főhőse, Tamási Áron, miközben az 1956-ban ostromlott városa tekint ablakából, arra gondol: „Halállal gyarapodunk, nem étellel”. Ez jár Mikes fejében is. Mi következhet még, mit várhat a jövőtől? Csak a föloldó halált, más menekvése nincs abban az életben, amelyben csak a „visszafelé” gondolati síkja létezik. Neki nem adatik meg immár az írásra készült csend, a készülődés békeje. Ő már nem ír, készüllete pedig az elmúlás.

Történelmünk általam tudatosan átélt legtragikusabb eseménye 1956. november 4-e volt, amikor arra ébredtünk, hogy a szovjet csapatok behatoltak Budapestre, s megkezdődött a forradalom veretbefejtése. Hallgattuk a gépfegyversorozatokat, melyek nagyobb dörrenések kísérezőenélül szolgáltak, s a háttérben Nagy Imre könyörgött a világ népeihez és az ENSZ-hez, ne hagyják magukra a szabadságukért harcoló magyarokat. A harcokat — valóban a szabadságunkért vívott harc volt — nézte lakása ablakából Tamási Áron, sokkal veszélyeztetettebb környéken, ahol kísértetiesen csikorogtak a tankok láncai, s minden pillanatban félni lehetett, hogy belövés éri a házat. Ebben a fenyegedett kör-

nyezetben mondja, inkább zokogja el monológját. Teheti, hisz ő volt az egyik legderekabb, legbátrabb magyar író azokban a hónapokban, s teljesen hiteles, hogy a monológ kihallgatása előtt zárul.

Mélységesen átélt, átszenvedett a dráma és a két drámai monológ. Mindegyikben saját szenvedéseit, kínzó gondolatait, nemzetféltését és Erdélyhez való hűségét is belevetíti a költő. Ezért forrósodnak igazi drámává.

Ki is volt *Petrás Incze János*, lancu drámájának hőse? Tragikus életéről és vérei iránti hűségéről kitérően tájékoztató összefoglalást írt a dráma utószavában Halász Péter. Az olvasónak azt javasolnám, a dráma tanulmányozása előtt tallózzanak ebben, könnyebben megérthető a mű szakaszolása és a történelmi háttér, mely a köztisztletben álló, de „öregségében csúffá tett” Petrás vesztét okozta.

A történet Egerben indul, ahol a főhős a szemináriumban készült fel papi hivatására. A minoriták rendjébe lépett, 1836-ban szentelték föl, ekkor választotta az Incze szerzetesi nevet. A magyarság iránt egész élete során tette készítő odaadása már a bevezető, lázalmában játszódó jelenetben megmutatkozik. Közben a rendház főapátja és tanúságadóí arról döntenek, hová helyezték a szorongatott kisebbségi magyarok lelkének és nemzet-tudatának megerősítésére a nemrég felszentelt fiatal papot. „Petrás Incze jövőjéről tehát nem kisebb ügy, mint nemzetünk ügye szempontjából kell döntenünk!” — mondja figyelmeztetően az apát, s kimondja azt a nagy igazságot, hogy hit nélkül szétszóródik, martalócok kezébe kerül a nép.

Petrás azonban már tudja, hogy nem mindenki számára elsőrendű küldetése, hogy hűséges maradjon a római egyháznak tett esküjéhez. A Moldovába érkezett olasz papok sokkal fontosabbnak vélték, hogy kiszolgálják a román államhatalom kívánságát, tehát megfosztják anyanyelvüktől a maradék magyarokat, akik így előbb-utóbb Istenüktől is megfosztatnak, és be kell olvadniuk a többségi ortodox egyházba. Az apát azonban erőt önt a tépelődő lelkebe: „Ne féljen... azoktól, akik a testet megölik, de a lelket nem tudják megölni. Üzenem népének, csak attól féljen, aki a lelket is, a testet is a pokolba taszíthatja!” S még hozzáteszi Márk evangéliumából: „Ha valaki megvall engem az emberek előtt, én is megvallom őt Atyám előtt!” Ez az ígéret vezérli és erősíti Petrás egész életében.

Küldetése élete javát klézsei plébánosként teljesítette Petrás. Itt árván nevelkedett Mihály unokaöccse állt szolgálatában. Nehéz küldetés, súlyos kereszt nehezedik vállalni. Árulók veszik körül, szorongatják emlékei: „Kimondom a szót: vasárnap, és Magyarország látom magam előtt... Ha az ember tudja, mit kell elfeledni, nem képes a feledésre... Valami képzeletbeli világnak tűnik elébb, aztán fejben lakó gondolatnak, s midőn onnét is ki-

vernénk, szívszúrás fog el... Akármerre forogsz, közeledben érzed...” Itt Moldovában is vannak még, kiknek „csak az a pap, aki magyar”. Ám egyre kevesebben, s Petrás jelenlétével, szavaival a magyarságukat őrzi, erősíti. Hisz mi lehet fontosabb, mint a maradék magyaroknak anyanyelvükön hirdetni az ígét, s „arra bírni a népet, hogy legnagyobb szenvedései között is az Istenben való legbátorságosabb bizodalomra vállalkozzon”?

A darabban feltűnik Döbrentei Gábor, a Magyar Tudományos Akadémia „titoknoka” is, aki fontos szerepet játszott a klézsei plébános életében, hisz arra ösztönözte, írjon a csángó magyarok történetéről és sorsáról. Petrás ekkor kezdett érdeklődni a maradék magyarok történelme, sorsa iránt, s megkezdte gyűjtő tevékenységét, melynek során 85 moldvai magyar népdal szövegét őrizte meg az utókor számára és a Magyar Nyelvőrben a csángó magyarok hagyományairól közölt írásokat Rokonföldi néven. A magyarságához hű, Isten ügyét tiszta lélekkel szolgáló szerzetes-plébános szemet szúrta a román hatóságoknak, s igyekeztek lehetetlenné tenni, korlátozni tevékenységi körét. Ezek az összeütközések izzítják fel a drámát, amely a hűség és a hűtlenség összeütközését ábrázolja, s egy öregező, nyomorgó pap tragikus magányában ér tetőpontjára. E folyamat egyes állomásait szívszorító realitással mutatja be lancu Laura. Sík Sándor írta: a katolikus lélek akár önfeláldozása árán is tiltakozik minden megcsonkítás ellen. Így tett az Istennek és a magyarságnak elkötelezett klézsei plébános, aki hitörzökként és hitvallóként magasodik igazi drámai hőssé, ahogy az életben, a drámában is.

Még valamit a hűségről. Nemcsak Petrás Incze Jánosról mondhatjuk el, hogy egész élete során hű volt népéhez és nyelvéhez, hanem a róla írt dráma szerzőjéről is. Lancu Laura a moldvai csángók küldötte irodalmunkban, egy élő és folytonos támogatásra érdemes kisebbség színvonalas művekkel jelen lévő, tiszteletre érdemes képviselője. Írói tehetségének, elhivatottságának is tükrö a Magyar Napló kiadásában megjelent drámája.

RÓNAY LÁSZLÓ

CZIGÁNY GYÖRGY: KALITKÁM IS MADÁR

Túl a nyolcvanon, Czigány György végre összegyűjtötte verseit. A CD-melléklettel ellátott gyűjtemény legkorábbi darabja 1946-ban keletkezett, amikor, ha jól számolom, tizenöt éves volt. Ebben nem azt találok említésre méltónak, hogy már kiskamaszként verset írt, mert annyi idős korunkban mindannyian írtunk verset, hanem azt, hogy olyat írt, amelyet hetven évvel később is érdemes megmutatni. Eddig vagy húsz különféle versesköny-

ve látott napvilágot, s most kézbe vehetjük az egybegyűjtött kötetet, melynek címe nyilván a költészet és zene fegyelmező zártságára és mégis végtelen szabadságára utal. Mert két élete van, a költészet és a zene, de nem jól mondom, mert nem két külön élet ez, hanem két egymásba öltött életszál, egyszerre élete a költészet és a zene. Kevesen ismerik a zeneirodalom kiterjedését és mélységét olyan alaposan és olyan beleérző együtthangzással, mint ő, verseit pedig ismerjük mindnyájan, akik a literátus olvasóközönség tagjai közé soroljuk magunkat. Tanított zeneiskolában, olyanok voltak tanítványai között, mint Fischer Ádám és Fischer Iván. Előadóművészi diplomát szerzett, műhelyteremtő munkát végzett a rádióban és a televízióban, zenei ismeretterjesztő műsorait, ezt jól mondom, az egész ország hallgatta. Kodály Zoltántól Weöres Sándorig a magyar szellemi élet legnagyobb alakjaival készített beszélgetéseket az értékeremtő magyar múlt és az európai szellem jegyében.

„Tristis est anima mea” — idézi az egyik vers, de nem a szomorúság hangja uralkodik a kötetben, pedig van oka szomorúságra is, hanem a serenitásé, olyan szelíd mosolygásé, amely nem a világon derül, mert az nem sok okot ad derűre, hanem a lélek mélyéről jön. Mint édesapjával kapcsolatban írja: „tragédiák sodrában is derűsnek maradni”. Kedves, szelíd hangját nem elkülönülésen, hanem ellenkezőleg, az újra és újra felfedezett és hangoztatott hozzákötődésen keresztül fejezi ki. Hozzákötdően az európai kultúrához. Rilke, Amerigo Tot, Shakespeare, Heidegger, Ravel, Debussy, Respighi, Zozsima sztarc (Dosztojevszkij), hogy csak az első félszáz oldalról idézzek megemlített neveket. S ott van a közelmúlt magyar kultúröröksége Ottlik Gézától Takáts Gyuláig. Petőfit a fiának nevezi, verset ír Kármán József emlékére, dedikál Petrovics Emilnek. Benne él a magyar kultúrában és vele él a magyar kultúra. A versek nagy része kötött rímrendű, kötött ritmusú vers, nagyon szép, szemantikai értelmet hangsúlyozó felhívó enjambementekkel. Szabadverseinek (például a tíz mondatos versek) belső zenei köre is hibátlanul működik. A mesterségbeli tudás nemcsak az olvasásnak kedvez avval, hogy kellemes nyelvi élményt nyújt, hanem tartalom-hitelesítő feladatot is betölt.

Czigány Györgyöt az Újhold lírai hangvételének vonzatkörébe tartozó költőnek ismeri az irodalomtörténet, és fogalmazásának tárgyias fegyelmezettsége, a mondatformálás lélegzési ritmusa rokonává is teszi evvel a modern magyar költészetben annak idején új iskolát teremtő iránnyal. De nem megy el Nemes Nagy Ágnes személytelenséget követelő keménysége és szigorúsága felé, hanem inkább a felé a jóság és szelídség felé hajlik, amely Pilinszky Jánost jellemezte. Pilinszky drámaisága és néha már a görög drámák értelmében

vett tragikum nélkül. A verskísérlet, mert a vers mindig kísérlet, itt a lélek belső harmóniájának megteremtésére törekszik. Annak elérésére, amit úgy fogalmaz meg egy helyen, hogy „valamiképp együtt minden”. Ez az „együtt minden” a katolicitást is jelenti verseiben, és mai költészetünkben ritka az a megvallott hit, ami ilyen esztétikai színvonalon átítatja és megalapozza ezt a kötetet. Ez nem posztmodern költészet, nem a kierkegaardi értelemben vett irónia tragikus stádiumában él, távol áll tőle a metafizika-tagadás, amit a mai kritika egy része kötelezően elvár az irodalomtól. Szelíd derűjét hit alapozza meg, hívó lélek lakik benne, nem a komor és semmibe vezető *Angst*, nem az egzisztencialista szorongás járta át, hanem olyasvalami, amit egy szóval nehéz lenne megnevezni, de egy Celanói Tamástól vett idézet érzékletesen körülír: „Mors stupendis et natura / Cum resurget creatura”, „Halál hökken és természet / Minden ámul s újra éled...” (*Kairosz*, Budapest, 2013)

KENYERES ZOLTÁN

JÁSZ ATTILA: BELSŐ ÁRNYÉK

„...angyal akartál lenni.” És ember maradtál. — Csontváry magányos cédrusai, Tarkovszkij időmozaikjai vagy Kaposi Tamás apokaliptikus víziói mind ugyanezt a tapasztalatot tükrözik, de túl is mutatnak az alkotó lélek belső árnyékán, olyan szemlenni tájakat tárva fel a befogadó előtt, amelyeken nem léphetünk keresztül saját határaink ideiglenes felszámolása nélkül. „...csak nézni a képet és beszélni róla, / mintha hozzá / vezetne vak világtalant, / a szakadék felé, / mint mindig, / nem baj, hogy csak festve van, / éppúgy bele lehet zuhanni, / két vastag festékréteg között / sokkal jobban összetörheted magad, / aztán elveszhetesz a világ számára”.

Jász Attila költői világerzékelése valahol a *lát-hatón túl és a láthatatlanon innen* kezdődik, ahonnan visszanezve a festményekbe/filmkockákba vetített szövegtér, illetve az elszemélytelenített (pontosabban az alteregók által képviselt) szerzői én „világtalanítása” egészen más fénytörésbe helyezi a szemlélt élet-műveket. Különleges ekfrázisokról van szó: a megidézett alkotások mentén nemcsak a konkrét képek képzeletbeli tárházát járhatjuk be, a lábjegyzetek, valamint a kommentárok segítségével a műhelytitkokba is belepillanthatunk.

Ez az immanens ihletettséggű indíttatás azonban nem korlátozódik a különböző életrajzi adalékok felmondására és az utókor legendáriumainak lajstromozására, hiszen a kulisszák kitégítése ez esetben egy szuverén horizont létrehozását jelenti, ami hol átfedésben van, hol pedig összeolvad az éppen nyomon követett képiró világgal (a már

említett Csontváry Kosztká Tivadarral, Andrej Tarkovszkijjal vagy Kaposi Tamással, akiknek fennmaradt hagyatéka szinte a teljesség igényével lett a kötetbe emelve). Az azonosulástól kezdve, az úgynevezett szerepjátékon át, egészen a közvetítő kapcsolatig terjed tehát az adott művészi alak(zatok)hoz fűződő attitűd és viszonyrendszer elbeszélői-stilisztikai skálája. Érdekes, hogy a jellemtelen forrású, bizonytalan hitelességű jegyzetek áldokumentum- vagy félfikciós-jellege egyszerre relativizálja, illetve erősíti meg a poétikus portrék biografikus-művészettörténeti referenciáit. Ezzel együtt a párhuzamosan futó, másodlagos szövegeknek is nevezhető napló-, esetleg interjúszövegek a szerzői áthasonulás mozzanatait is kimerevítik egy-egy pillanatra; nemkülönben maguk a versek, amelyek hasonlóképpen örökítik meg ezeket a finoman közvetített, ugyanakkor mélyen bensőségtétt átváltozásokat, szellemi és lelki zárandoklatokat. Mert „csak belső utazás létezik, / mivel kívül örökre turista maradsz”. Milyen térképet adhatnak a kezünkbe a gigantikus, kiállíthatatlannak bizonyuló Csontváry-vásznak, hová vezethetnek Tarkovszkij hosszú beállítású, kontemplatív kamera-kocsizásai, és vajon miféle tükröt tarthatnak elénk a többrétegű, visszaroncsolt felületű Kaposi-képek?

A látvány kérge alatt kell kaparásznunk, hogy megleljük a Jász-féle lírai látomások gyökerét, ami ugyancsak egy láthatatlan, „nem e világból való” vidék földjébe kapaszkodik. „A világ ócska ponyva, / nem festek rá többet” — írja Csontváry nevében a költő, mégis egy világnyi képsorozat keletkezéstörténetével, illetve háttér-helyszíneivel (a Csontváry-ciklus alcíme: *Kép és hátoldala*) ismerkedhetünk meg, hogy végül eljussunk a vizualitás érzéki végpontjához, ami egyben a művészi látásmód esztétikai határterületét is magában foglalja: „van egy hely, mi bárhol lehetne, / egy város bármely tenger partján, / de most már itt van a vásznon”. A *Tarkovszkivágások* emlékmontázsa és a *Kaposi Tamás-apokaliptika* tükröbetört valósága is e felé a felszabadított más-világ felé irányítja a figyelmet. „Minden csak részlet, / szemlélődöm még mindig, / látni tanulok” — olvashatjuk a Taormina egyik „kinagyított részletét”, ami nem pusztán egy képzelt képkivágás fogalmi formája, hanem a szemlélődő szubjektum folyamatosan fluktuáló figyelmének „látletele” is. „Bármilyen furcsa, azt festem, amit látok. Ennyire modern vagyok” — olvashatjuk az egyik Csontváry-kép hátoldalán...

A három részes könyv triptichonszerű felépítése talán látenszen utal is rá, de mindenképpen az egyes szám második személyben megszólított Tarkovszkijhoz tartozik a legkidolgozottabb és legösszetettebb szerkezet. (Égyébként Csontváry egyes szám első személyben szólal meg, míg Kaposi Ta-

más egyes szám harmadik személyként tűnik fel.) Talán ez a legszemélyesebb közelítés is, melyben eltűnnek az artisztikus motivikus áttételek; egy nagyon bensőséges folyamat indul meg, tulajdonképpen az egyes filmek *behunytt szemű* újravágásának, metaforikus átmontázsolásának lehetünk részesei. „Jézusról szeretnél filmet készíteni. Ha lehet, amattör kamerával, képletesen és nem konkrétan, természetesen. Esetleg csak a lehajló, felegyenesedő fűcsomókat mutatni meg, még a lábat sem, amely letaposza.”

Csontváry messiáskomplexusa, illetve a Kaposi-féle „optimista apokaliptika” valamiképpen összeköthető a tarkovszkiji magán evangéliummal, melyben az ikonfestő Rubljov vagy a titokzatos Sztalker alakjában valóban a krisztusi arccal szembesülünk, tükröz által homályosan persze, s a részletekbe rejtve, ahol nem mindig az ördög lakik. „Saját negatívó túlvilágunkkal a személyiség és az alkotás erejével szállni szembe...” — szól a Kaposi-fejezet egyik idézete (Miltényi Tibortól), ami akár az egész kötet mottója is lehetne. A belső árnyék átlépése ugyanis akkor kezdődik, amikor kilépünk saját kereteink közül, majd lassan elindulunk a fentebb említett szakadék felé. Az se baj, ha festve vagy vetítve van. Sőt, az sem számít, ha csak elképzeljük a sötétlő mélységet s behunytt szemmel tesszük meg az első lépést. — Látod? Csak egy pillanat, és már zuhansz is. Fölfelé. „...ember akartál maradni.” És angyal lettél. (*Kortárs*, Budapest, 2013)

PAPP MÁTÉ

HEIDL GYÖRGY: KATOLIKUS SZEMMEL. NET-LAPOK

A Pécsi Tudományegyetem Esztétika Tanszékén oktató, elsősorban patrisztikus szerzők szövegeivel foglalkozó eszmetörténész esszégyűjteménye azokat az írásait tartalmazza, amelyeket korábban internetes blog-bejegyzések formájában tett elérhetővé a felhasználók/olvasók számára. Szövegeinek egyedisége, hogy olyan, a mindenkori hívőket és az egyház iránt érdeklődőket érintő kérdéseket tár az arra érzékeny befogadók elé, amelyek a katolikus hit alapjaira való rákérdezéssel, általában egy-egy ünnepnaphoz kapcsolódva, bevezetnek bennünket a misztérium valóságába.

Itt nemcsak az adott ünnep misztériumának feltáráról van szó, amelyhez főként Szent Ágoston, Szent Ambrus, Órigenész és magának a Szentírásnak a vonatkozó szövegeit hívja segítségül; hanem arról a csodálatos és mindent átható titokról, amelyet Heidi György is az egyházatyák művein keresztül kutat, és amelyet a legegyszerűbben Létnek hívunk, anélkül azonban, hogy átérznénk a Titkok titkának fürkészésére szóló meghívottságunkat. Ennek elfejtése a Létnek mint ünnepnek az elfele-

dettségét vonja maga után, amelyre jelen kötet szerzője próbál a maga eszközeivel, tudásával reflektálni, és kimozdítani bennünket, hívő vagy nem hívő, de mindenképpen kereső olvasókat az egyhangúság állapotából. Szövegei tehát a kereszténységbe bevezető, misztagogikus írásokként is értelmezhetőek, amelyek a korai kereszténység azon gyakorlatával állíthatók párhuzamba, amikor egy egyházi vezető a keresztségre készülőkhez intézett tanításokat, beszédeket. Heidl szövegei így egyes olvasók belső átalakulását kísér(het)ik és segít(het)ik.

Az egyházi ünnepekörhöz való kapcsolódáson kívül, amely Gyümölcsoltó Boldogasszony napjától Nagycsütörtökig öleli fel az egyházi évet, Heidl társadalmi, etikai, felekezeti és művészettörténeti, történelmi témákat is látókörébe von. Így beszél a Heidelbergi Káté 80. pontjáról, amely katolikusok és reformátusok közötti viták alapját adta és adja a mai napig; figyelemmel kíséri a „nagyvilág” technikai újításait, és ír a keresztény szimbólumok fontosságáról; Aquinói Szent Tamás játék-elméletét vizsgálja; végül, de nem utolsósorban a pécsi ókeresztény temető néhány freskója mellett a Sixtus-kápolna híres *Ádám teremtése* képét is elemzi. Recenzióm azonban főleg a házasság témáját érinti.

Heidl a házasságot, különböző szerzők nyomán, egyszerre nevezi filozófiai iskolának és a keresztény aszkézis sajátos formájának. A *Házasság mint filozófiai iskola* című írásában Musonius Rufus (Kr. u. 30 — 100 v. 101.) stoikus filozófus gondolataiból merítve, aki a természet (*phüszisz*) fogalmát tartja alapvetőnek a házasság intézményének megértésében, írja: „Az életmód tudatos alakítása, az önmagamra figyelés, a filozófiai értelemben vett öngondozás közösségben történik, elsődlegesen a választott filozófiai iskola közösségében. A természet által létrehozott közösség, a házasság és a család azért határozható meg egyfajta filozófus-közösséggént, mert a filozófus célja éppen a természettel összhangban lévő élet megvalósítása” (139). És mivel a természet egyszerre jelenti az emberi- és a minden létező mélyén jelen lévő Értelmet, a filozófus voltaképpen tehát ennek az Értelmnek a kutatására indul, amely sajátos módon a házasság révén tárul fel előtte. Ahogyan ugyanis a társadalom alapja a házasság és a család, az otthon (*oikosz*), amely biztosítja az élet továbbadását, ugyanígy ez a görög szó, ahogy azt Heidl kiemeli, a teremtéstörténetben is lényeges ponton szerepel. Az Ádám oldalából megteremtett Éva ugyanis az az otthon, oltalmat biztosító ház, amely az embert létbe hívó Isten által megóvja őt. Heidl nyomán ebből következik, hogy az anyaméh ugyanakkor, azáltal, hogy befogadja az életet, a Teremtővel való kapcsolatban-levés állapotaként is elgondolható.

A *Házasság és aszkézis* című írás a 19. században kibontakozó házasságtológia látószögéből köze-

líti meg férfi és nő kapcsolatát, amely az egyházatyák vélekedésével ellentétben (Ambrus, Agoston, Nüsszai Gergely, Bazileiosz, Aranyszájú Szent János stb.) ugyanolyan lehetőséget rejt magában az aszketikus élet megvalósítására, mint a szüzesség. Heidl gondolkodásmódjában tehát nem a szexualitással való élés, vagy az arról való lemondás áll a középpontban, hanem a mindkét életformát egyszerre igénylő és tökéletesnek tartó isteni szeretet. Hiszen mindkét életmódnak végső értelmét a feltámadás adja meg (vö. *Irenaeus és a test teológiája*, 225.) Ennek távlatában pedig az aszkétizmus nem egyszerűen a szexualitás megtagadását jelenti, hanem azt a minden keresztény ember számára egyaránt szükséges életmódot, amely az önuralom (*enkrateia*) fogalmában összegezzhető, és amely az üdvözült életállapotot előlegezi meg itt, a földön.

A természetesség kapcsán ír Heidl a homoszexualitás és fogamzástólás témaköréről is (lásd *A szexualitika mint ütközőpont: abortusz, fogamzástólás, homoszexualitás*, 28), s ítéletmondás nélkül szögezi le az egy férfi és egy nő kapcsolatának szentségét. Mindezeket azonban áthatja és mély teológiai jelentéssel telíti a Megtestesülés misztériuma, amely a kötet több írásában is előkerül. *Én férfit nem ismerek!* — olvassuk a kötetnyitó esszét Mária szüzességéről, majd a vége felé az *Irenaeus és a test teológiája* című írás zárja az ehhez a tematikához kapcsolódó szövegek sorát. Heidl legfontosabb megállapítása Irenaeus nyomán, hogy az ember eleve már a megtestesült Fiú képére és hasonlatosságára lett megteremtve, nem a Fiú vette fel az ember hús-vér testét (223). Ebben a tekintetben tehát a férfinak és nőnek alkotott ember a legtermészetesebben hordozza magán az Isten képmására való teremtettséget, amely emberi méltóságának gyökere. Éppen ezért, ahogy Heidl írja: „a Megtestesülés misztériuma felől értelmezett teremtéstörténet egyszerre lehet kiindulópontja a szüzesség és a házasság teológiájának” (225).

Heidl írásainak egészét áthatja a lét titkait fűrésző tekintet jelenléte, amely a teremtett dolgokban való gyönyörködésre és megértésükre törekszik. Az emberi próbálkozások mélyén pedig ott rejtőzik a mindent egybetartó *egyetemes* pillantás. (*Kairosz*, Budapest, 2013)

VÁRKONYI BORBÁLA

MICHAEL MARSCH: AZ ARSI PLÉBÁNOS

Amikor 1818 februárjában a 32 esztendőes Jean-Marie Baptist Vianney ifjú lelkipásterként a világtól távoli kis faluba, Arsba érkezett, s megtartotta első szentmiséjét, azon mindössze egyetlen hívő vett részt. Negyvenegy évvel később, 1859. augusztus 4-én, amikor Vianney János visszaadta lelkét a Te-

remtőnek, a faluban szinte mindenki hitét gyakorló keresztény volt, az Arsba évente elzarándokolt hívők száma pedig elérte a százezer főt.

Michael Marsch német domonkos rendi szerzetes, teológus születésétől haláláig mutatja be Vianney Szent János életét, hangsúlyozva, hogy az arsi plébános gyógyító jelenlétének „áldásos” valóságát nem érthetjük meg a francia forradalom és a napóleoni háborúk kegyetlenkedéseinek ismerete nélkül. A szörnyűségek legnegatívabb hatása az emberek teljes lelki gyökérvesztése volt. A szerző szerint az, hogy miért kerestek „tehetetlenül és céltalanul bolyongó emberek százezrei éppen az Isten háta mögötti kis faluban, Arsban rejtettséget és irányt életüknek, az örökre a plébános titka marad”.

Kiemelten foglalkozik a könyv írója Charles Balley plébános szerepével, akinek imái és elkötelezettsége révén Jean-Marie Vianney rekordidő, azaz nyolc év alatt vált analfabétából pappá. Ez szinte a lehetetlenséggel volt határos, de Jézustól tudjuk: ami embernél lehetetlen, Istennél lehetséges.

Elemelve az arsi plébános papi szolgálatát, Marsch kiemeli, hogy annak legfőbb tartalma volt: Isten a mennyből lejtött a földre, hogy a legutolsó helyet válassa. A papnak a földről a mennybe kell vezetnie az embert, hogy mindig Istennél lehessen. Ezért ugyanúgy az utolsó helyet kell választania, ahogyan Jézus Krisztus, a főpap tette. Amikor azonban Jean-Marie Vianney megmutatta a híveknek a mennybe vezető utat, felvázolta egyúttal előttük a pokolba vezetőt is. Isten szabadságot adott az embernek, hogy döntsön. „Szabadság nélkül nincs szeretet. Az ember szabadon szeretheti vagy elhagyhatja Istent. Istent elhagyni azonban a pokolra vezető utat jelenti.” Az arsi plébános kezdettől fogva tudta, hogy arsi szolgálata „harc lesz a jó és a rossz, a menny és a pokol, az Isten szeretete és a gonosz hatalma között. Ezért borult Vianney rögtön térdre, Isten áldását kérve egyházközségére.”

A könyv szerint tökéletes összhang volt az arsi plébános szavai és tettei között, ahogy egy parasztember megfogalmazta: „Úgy prédikál, ahogy él, és azt éli, amit prédikál.” Vianney aszkétikus életmódjával élete végéig kötődött mestere, Charles Balley örökségéhez, de az önmaga iránti szigor gyümölcse az Isten irgalmáról és szegények iránti szeretetéről szóló igehirdetés lett. Gyermekekortól tudta, hogy a pap *in persona Christi* áll az oltárnál. Az áldozatot bemutató pap által fejti ki hatását az Istenember. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy ne ő, a pap legyen fontos a közösség számára, hanem az oltáriszentségben rejlő Jézus váljon az emberek szükségletévé. Miután pedig az arsi egyházközség látta, hogy a plébános az oltáriszentségből él, „csak akkor vált az oltáriszentség és az áldozás a közösség igényévé, először az asszonyok, később a férfiak életében. Lassan, de biztosan érezték a vá-

gyat az isteni szeretet iránt.” Ez a vágy pedig hatalmasabb volt minden megcsontosodott szenvedélyüknél, anélkül, hogy észrevették volna. Ezen átélt tapasztalatok alapján vallotta az arsi plébános: „A szentáldozás és a szentmiseáldozás a leghatékonyabb eszközök a szív átalakulásához.” A rábízott egyházközséget elsősorban Krisztus testének tekintette. Michael Marsch rámutat: a test legtöbb tagját nyomasztó teher a francia forradalom zűrzavarából és az egyház hibás orientációjából fakadt. A megtérés Jean-Marie Vianney számára ezért a tagok gyógyulását jelentette e test fejének, Jézusnak közelsége által. „Mert mit tesz Isten szeretetének szentségében? Szívének jóságával szeret minket. A szívjóságból szelidség és irgalom árad, hogy a világ bűnei elmerüljenek benne.” Elődeivel ellentétben a plébános az arsi emberekben — bármennyire romlottak voltak is első pillantásra — nem állapotot látott. Plébániája minden tagjában „egy szent csíráját, Isten örök igéjének egy vetőmagját” látta. Meg sem kísérelte magára venni a felelősséget, hogy híveit saját eszközeivel őrizze meg a gonosztól. Ezt a szentségimádásban Jézus irgalmára bízta. Prédikációinak visszatérő témája volt az isteni irgalmasság és a lelkek üdve. Szentbeszédeivel nemcsak az üdvösségre akarta elvezetni a lelkeket, hanem azt akarta, hogy a Szentlélek irányítsa őket. Vallotta, hogy az ember önmagától semmi, de minden lehet a Szentlélek által, „aki be akar tölteni mindenkit ajándékaival. Csak a Szentlélek képes az ember lelkét a magasba emelni...”

A kötethez Varga László plébános írt előszót, aki szerint „Vianney Szent János ma is rádöbbenti azokat, akik magukat szabadoknak gondolják, hogy valójában rabok, a rabságban élőknek pedig tudomására hozza, hogy szabadok lehetnek. Élete és ránk maradt tanítása az illúzióktól való megszabadítás és a hamis istenek döntögetése.” (Ford. Körösiné Merkl Hilda; *Kairoosz*, Budapest, 2013)

BODNÁR DÁNIEL

MICHAEL HESEMANN: A SZENT GRÁL FELFEDEZÉSE

Michael Hesemann német történész legújabb művében a Szent Grál felfedezésére indul. Ez az a titokzatos, ősi kehely, „amelyben a hagyomány szerint Jézus Krisztus szenvedésének előestéjén az Eucharisztia szentségét alapította”. A történelem viharos évszázadaiban számtalanszor veszélybe sodródott, de a hűséges Grál-őrök sosem hagyták elkallódní. Az író útiköpenyt ölt és végigkálauzolja az olvasót a Grál vándorlásának kalandos útján.

A Szent Grálnak nevezett achátkehely és a később ehhez forrasztott ónixtál feltehetőleg a Kr. e. 4–1. században készült. A Grál nem csak az utol-

só vacsora kelyhe. „A legenda szerint Arimateai József ezzel fogta fel Jézus Krisztus drága Vérért, amikor levette őt a keresztről és eltemette.” A Grált Jézus Péterre hagyta, aki Rómába vitte. Itt a keresztényüldözések idején Lőrinc diakónus segítségével menekült meg a császár karmaiból. Lőrinc az ereklyét a Huesca mellett Loretoóban élő szüleiére bízta. Így került 258 után Hispániába, ahol először barlangokban, templomokban rejtegették, majd hazamosabb ideig a San Juan de la Peña kolostorban őrizték. A kehely évszázados bolyongása 1416-ban ért véget, ekkor nyerte el végleges helyét a valenciai katedrálisban. A Grál ettől kezdve a valenciai lelki élet középpontjában állt, habár az 1936–1939 közötti időszak véres eseményei során csak nagy áldozatok árán tudták megmenteni. Végül 1943. május 23-án helyezték el újra a Grál-kápolnában. 2006-ban, II. János Pál után XVI. Benedek pápa is elismerte a történeti Szent Grál ereklye voltát.

Tehát a kisebb-nagyobb megszakításoktól eltekintve a Grál több mint 1700 éve Spanyolországban van. Már maga a *grál* szó is bizonyítja a legenda spanyolországi eredetét, hiszen óspanyol nyelven a *grál* azt jelenti: *kehely*. Ezért is nevezik Santo Cáliznak, azaz Szent Kehelynek.

Hesemann kutatásai során a Grál-rejtély egyik részét tudta csak megfejteni. Véleménye szerint a valenciai székesegyházban található Santo Cáliz azonos a Szent Grállal, hiszen a tudományos vizsgálatok is ezt igazolják, illetve nincs még egy ereklye, amely hasonló jogosultsággal támaszthatná alá ezt az igényt. A talány másik fele azonban megoldatlan maradt. Az írónak nem sikerült fényt derítenie arra, hogy a Szent Grál azonos-e azzal a kehellyel, melyben Jézus vérért megszekrálta. Sorra veszi az összes bizonyítékot, amely a kehely „eredetisége” mellett szól. A legerősebb érv szerint az utolsó vacsora edényei valószínűleg nemes kőből készültek, hiszen a kő nem válhat kultikus tisztátalanná, „mert a követ nem formálták, mint az üveget, a fémeket vagy az agyagot”, hanem az őt körülvevő anyagból bontották ki. Ez a tény egyben elveti a többi potenciális Grál-kehely lehetőségét, melyek a történelem során újra és újra felbukkantak. Hesemann a könyv végén azt állítja, hogy „lehetetlen kétséget kizáróan bizonyítani, hogy ez az utolsó vacsora kelyhe”. Ezen a ponton a kutatás lehetősége véget ér, itt kezdődik a hit.

A Grál misztériuma számos költőt, írórt és zeneszerzőt meghihletett, ezáltal közel kilenc évszázada kedvelt téma a világirodalomban. A Grál-elbeszélés az 1170 és 1240 közötti időszakban élte virágkorát, ekkor született a két legfontosabb irodalmi alkotás is, melyek történelmileg és földrajzilag hiteles adatokra épültek: Chrétien de Troyes *Percevalja* és Wolfram von Eschenbach *Parzifalja*. Mindkét szerző megemlíti azt a művet, melyet hiteles forrásként

használtak: ez Guiot de Provence „ős-Parzival”-ja. Hesemann az ereklye kutatása során arra is keresi a választ, hogy vajon a Grál-történet csak irodalmi fikció, izgalmas lovagregény, vagy valóságos alapja van? Az író megbizonyosodik róla, hogy az elbeszélésekben közölt adatok megtörtént eseményeken alapulnak, ezért részben ezek alapján követi a Grál útját Spanyolországban. Hesemann meghatározása szerint a *Parzifal* „nem történelemkönyv, hanem történeti kulcsregény”. Számos összefüggést találhatunk a Grál-költészetben megjelenő alakok és a valóság között. Perceval megtestesítője egy hiteles történelmi személyiség, Rotrou de Val Perche lovag, akinek a keresztes hadjáratok során véghezvitt dicső tettei köré legendák szövődtek. Emellett a mondabeli Anfortas, Parzifal nagybátyja I. Aragóniai Alfonznak feleltethető meg. A Grál-lovagok pedig könnyen azonosíthatóak a János-lovagokkal, hiszen pajzsuk mintája megegyezik: fehér alapon vörös kereszt. A zenében Richard Wagner *Parzifal*-jában teljesedett ki a Grál története.

Michael Hesemann figyelme kutatásai során minden apró részletre kiterjed, ami a Grállal kapcsolatban fontos lehet. Részletesen beszámol az adott kor történelmi háttéréről, történelem-hamisításokról, vallási irányzatokról, tévhitokról és a Grált övező csodákról. Rengeteg évszámot, nevet, helyszínt sorakoztat fel, e kitérések miatt a Grál története olykor háttérbe szorul. Ám ha óvatosan lefejtjük ezt a tudományos réteget, akkor a könyv magvában jelképes mondanivalóra lehetünk. A Szent Grál felfedezése nem csak a kézzel fogható szent ereklye felkutatására buzdít. Ahogy Hesemann is megfogalmazza a könyvének végén, a Grál ott rejtőzik mindannyiunk életében, ezért valamennyien arra vagyunk hivatottak, hogy megkeressük, és csak akkor pihenhetünk meg, ha megfejtettük a titkát. Talán érdemes lenne megfogadni a Grál-lovagok bölcs tanácsát. Ők arra biztatnak, hogy „keresd a Grált! Kövesd a nyomát, és amikor azt hiszed, hogy megtaláltad, mondd el a világnak!... Ha megtaláltad a Grált, akkor méltó vagy arra, hogy szolgálj...” (Ford. Diós István; *Szent István Társulat*, Budapest, 2013)

VÉGH ÁGNES

OROSZ ATANÁZ: MERRE VEZET AZ ÚT?

A Szent István Társulat gondozásában 2005 óta megjelenő *Pásztorok*-sorozat riportkötetekben izgalmas életutakkal és példaértékű küldetésvállalásokkal, hitvallásokkal ismerkedhet meg az olvasó. Az ezúttal Orosz Atanázra készített interjúkötet kétszeresen is hiánypótló munka a sorozatban. A görögkatolikus püspök-exarchával Elmer István, az Új Ember szerkesztő munkatársa beszél-

get. Orosz Atanáz lebilincselő személyes életörténete és vallási tapasztalatai bevezetik az olvasót a görög rítusú katolikus vallásosság mindennapjaiba, egyházi életébe és kihívásaiba. A rendszeres hitéletet élő, vallási közbeszédet figyelemmel kísérő emberek számára sem mindig világos a görögkatolikus rítus hovartartozása. A gyakran hibásan a pravoszláviához társított, vagy esetleg fenntartásokkal tekintett, egyébként is perifériára szoruló rítus a szovjet vallásellenes politika pusztításával hatalmas veszteségeket szenvedett el a határokon túl, különösen Kárpátalján. A görögkatolikus parókiákat és templomokat az ortodox egyháznak adták, a papokat és híveiket erőszakkal igyekeztek a pravoszláviába kényszeríteni. Ezek a tragikus események és hitvallói nem kerültek a figyelem középpontjába. Hiánypótló tehát a könyv a görög rítusú katolicizmussal kapcsolatos tévképzetek, illetve a hiányos tudás kiigazítását illetően, valamint abban is, hogy fontos kiemelésévé válik a korábban ugyanebben a sorozatban megjelent, Kocsis Fülöp püspök atyával készített interjúkötetnek. A görögkatolikus joghatóságú területek, a Hajdúdorogi Egyházmegye és a Miskolci Apostoli Exarchátus két püspöke Rómában folytatott tanulmányai során találkozott, ahol mindketten elkötelezettjei lettek a keleti rítusú szerzetességnek. A két férfit ugyanaz a szerzetesi fogadalom köti össze, noha lelki karaktereik — mondhatni — egymás ellentétei. Az, hogy a dámtóci Feltámadás monostor két szerzetese, elfogadva a hívást, a magyarországi görögkatolikus egyház két püspöke lett, egyben azt is jelenti, hogy 2011-ben Orosz Atanáz exarchává történő kinevezésével, majd püspökké szentelésével az exarchátus 65 év után újra saját főpásport kapott.

A görögkatolikus egyház keretében megvalósuló papi életmód mélységébe enged belátást Orosz Atanáz családtörténete. Édesapja, Orosz Árpád, görögkatolikus pap volt, aki a kommunista valláspolitikai nyomásának dacára erős hittel maradt meg hívatása mellett, és biztonságosnak cseppet sem mondható anyagi helyzetének dacára nyolc gyermek felnevelését vállalta. Édesanyja kintartása nem kevésbé fontos, a családos görögkatolikus hitvalló pap sikere ezekben a nehéz időkben abban rejlett, hogy feltétlen támasza volt egy állhatatos papné. Azok az idők, amelyekre a püspök atya nem emlékezhet vissza, édesapjának memoárjából származó részleteken keresztül kerülnek személyes közelségbe. Orosz Atanáz 1960-ban született szülei első gyermekeként, és a keresztységben a László nevet kapta. Gyermekkora alapélményévé hét fiatalabb testvére és a háztartás felügyeletében megélt felelősségtudat, valamint a tanulásra és a lelkiségre való természetes igény váltak, amelyek alapjaiban meghatározták életét. Az

irányított pedagógiai nevelés ellenére korán nyilvánvalóvá vált, hogy papi pályára hivatott, és az idő elérkezteivel Pannonhalmára, a bencés gimnáziumba ment tanulni. A hely szellemisége felébresztette benne a vágyat, hogy megismerkedjen saját görög rítusú vallásának gyökereivel, így a keleti monasztikus életformával és spirituálisással. 1978-ban felvételt nyert a Központi Hittudományi Akadémiára, ahol továbbra is nagy egyéniségek közt folytatta tanulmányait, a nyelveket rendkívüli könnyedséggel sajátította el. Hírka Antal bencés atyától hallott először a chevetogne-i bencésekről, ahol a latin rítus mellett a keleti rítus és lelkiség is megvalósul. Mindez görögös családi örökségével, Dosztojevszkij iránti rajongásával és Keresztes Szilárd püspöktől az Athosz-félsziget kolostorairól hallott információkkal megerősítve egyre jobban elmélyítette benne elhivatottságát, hogy mintegy saját identitását megismerve, a görög rítusú, keleti típusú szigorú monasztikus életmódnak szentelje életét — kilépve a családos görögkatolikus papok sorából.

Pappá szentelése után 1985-től Rómában kezdett tanulmányokat. Ezzel kitágult számára a világ nemcsak a tanulmányai és az új életpasztaatok tekintetében, de a lelkiségben is, amelyben — megismerkedve Kocsis Péterrel — szenvedélyes társra lelt a keleti rítus és a zsolozsmák gyakorlásában. Rómából lehetőségük nyílt ellátogatni az athosziakhoz, és vargabetűkkel ugyan, de eljutottak Chevetogne-ba, hogy ott a novíciátuson keresztülhaladva megfelelő alapot szerezzenek a rendszer-váltás óta dédelgetett céljukhoz, egy görög rítusú, szigorú monasztikus életet folytató szerzetesközösség megalapításához Magyarországon.

Az interjú során Orosz Atanáz és Elmer István gondosan körüljárják minden fontosabb kérdést, amely a beszélgetés során felvetődött. Az életút-elbeszélés körül kirajzolódik a püspöki munka jelene, feladatai és nehézségei — az intenzív demográfiai változások, a cigánypasztoráció szükségessége, a határon túli kapcsolatok ápolása, illetve a valóság összeütközése a közbeszédben preferált nyugat-európai szociális megoldási mintákkal. Ezeket a problémákat, amelyek Orosz Atanáz lelki alkatától ugyan távoliak, mégis alázattal és bölcsességgel igyekszik orvosolni, megkeresve a mindenki számára lehető legjobb megoldást. Mindezek és a görögkatolikus egyház jellegzetességeinek kifejtése mellett a beszélgetés a visszaemlékezések során számos egyéb fontos témát is érint és aktualizál (gyónás, család, házasság szentsége, gyermekvállalás), így téve egy kevésbé ismert katolikus rítus sajátosságait jelenlévő, megfoghatóvá számunkra. (*Szent István Társulat*, Budapest, 2013)

KOVÁCS ALEX

SOMMAIRE

GYÖRGY HEIDL: Croire en l'incroyable

L'homme souffrant devant Dieu

- ATTILA PUSKÁS: La question de la souffrance et le devoir de la théologie
 L. BALÁZS MARTOS: La Passion dans l'évangile de saint Marc
 KORINNA ZAMFIR: La logique et la fonction de la plainte dans l'Ancien Testament
 FERENC PATSCH: L'interprétation de la souffrance chez Karl Rahner
 IMRE KERTÉSZ: Szilárd Borbély (1964–2014)
 ■ Poèmes de György Czigány, Barnabás Dukay et Tamás Halmai
 ■ Entretien avec Katalin Muszbek, directrice de la Fondation Hospice de Hongrie

INHALT

GYÖRGY HEIDL: Glauben am Unglaublichen

Der leidende Mensch vor Gott

- ATTILA PUSKÁS: Die Frage des Leidens und die Aufgabe der Theologie
 L. BALÁZS MARTOS: Die Passion im Evangelium nach Markus
 KORINNA ZAMFIR: Die Logik und die Funktion der Klage im Alten Testament
 FERENC PATSCH: Die Deutung des Leidens bei Karl Rahner
 IMRE KERTÉSZ: Szilárd Borbély (1964–2014)
 ■ Gedichte von György Czigány, Barnabás Dukay und Tamás Halmi
 ■ Gespräch mit Katalin Muszbek, Präsidentin der Ungarischen Hospiz-Stiftung

CONTENTS

GYÖRGY HEIDL: Belief in the Incredible

The Afflicted Person before God

- ATTILA PUSKÁS: The Problem of Suffering and the Task of Theology
 L. BALÁZS MARTOS: The Passion in the Gospel of Mark
 KORINNA ZAMFIR: The Logic and the Function of Complaint in the Old Testament
 FERENC PATSCH: The Interpretation of Suffering at Karl Rahner
 IMRE KERTÉSZ: Szilárd Borbély (1964–2014)
 ■ Poems by György Czigány, Barnabás Dukay and Tamás Halmi
 ■ Interview with Katalin Muszbek, President of the Hungarian Hospice Foundation

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Munkatársak: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, HAFNER ZOLTÁN, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, PUSKÁS ATTILA

Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár és tördelő: NÉMETH ILONA

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomdai munkák: Séd Nyomda Kft., Ügyvezető igazgató: Katona Szilvia

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Piarista köz. 1. IV. em. 420. Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444. Postacím: 1364

Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadó-

hivatala. Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekk számla száma: OTP.

V. ker. 11707024–20373432. Előfizetési díj: egy évre 5.640,- Ft, fél évre 2.820,- Ft, negyed évre 1.410,- Ft. Előfizethető külföldön a KKV-nál

(H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: EU országok: 18.000,- Ft/év vagy 100,- USD illetve ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10–14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 550 Ft

VIGILIA

SZEMLE

- CZIGÁNY GYÖRGY
JÁSZ ATTILA
HEIDL GYÖRGY
MICHAEL MARSCH
MICHAEL HESEMANN
OROSZ ATANÁZ
- Hónapról hónapra
Kalitkám is madár
Belső árnyék
Katolikus szemmel. Net-lapok
Az arsi plébános
A Szent Grál felfedezése
Merre vezet az út?

A SZEMLÉKET ÍRTÁK

Bodnár Dániel, Kenyeres Zoltán,
Kovács Alex, Papp Máté, Rónay László,
Várkonyi Borbála és Végh Ágnes

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- Házasság, család
- Keresztényüldözés napjainkban
- Gáthy Vera, Horváth-Szabó Katalin,
Maróth Miklós, Pomogáts Béla,
Rónay László és Szűcs Teri tanulmánya
- Győrffy Ákos, Halmai Tamás,
Seamus Heaney, Jász Attila,
Juhász Anikó, Lackfi János,
Oravecz Imre és Vasadi Péter írása

nka

Nemzeti Kulturális Alap

977004260200514004